

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Erika RAČIENĖ

**AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS EKONOMINĖ
ANALIZĖ IR ĮTAKOS VEIKLOS EFEKTYVUMUI SISTEMINIS
VERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Erika RAČIENĖ

**AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS EKONOMINĖ
ANALIZĖ IR ĮTAKOS VEIKLOS EFEKTYVUMUI SISTEMINIS
VERTINIMAS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Magistro darbo autorius Erika Račienė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Diana Cibulskienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Erika Račienė

AB Šiaulių banko veiklos rizikos ekonominė analizė ir įtakos veiklos efektyvumui sisteminis vertinimas

Magistro darbas

Magistro darbe yra suformuluotos Lietuvoje veikiančių komercinių bankų veiklos efektyvumo ir rizikos valdymo problemos. Esant stipriai konkurencijai bankų sektoriuje, bankai priversti daugiau dėmesio skirti veiklos efektyvumo didinimui bei rizikos valdymui. Darbe išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai bei praktiniai komercinio banko veiklos efektyvumo ir rizikos vertinimo metodai. Vertinami AB Šiaulių banko veiklos efektyvumo bei rizikos valdymo rodikliai, taikant Bernstein, Du Pont metodus. Hipotezė, kad komercinio banko rizikos valdymo įtaka veiklos efektyvumui priklauso nuo tinkamai parinktos banko valdymo strategijos pasitvirtino pritaikius veiklos efektyvumo ir rizikos rūšių jautrumo analizę.

SUMMARY

Erika Račienė

AB Siauliu bank risk analysis and economic impact on the operational efficiency of the systematic evaluation

Master's work.

Of the Master's work is the formulation of commercial banks operating in Lithuania operational efficiency and risk management issues. With strong competition in the banking sector, banks are forced to pay more attention to operational efficiency and risk management. Work to analyze and structure the various Lithuanian and foreign author's theoretical and practical commercial bank efficiency and risk assessment methods. AB Siauliu bank evaluated the effectiveness of the Bank's activities and risk management indicators, the application of Bernstein, Du Pont methods. The hypothesis that commercial bank risk management activities influence the effectiveness depends on proper selection of the bank management strategy to be adapted to the effectiveness and risks of sensitivity analysis.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. KOMERCINIO BANKO VEIKLOS RIZIKOS IR EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Komercinio banko veiklos aplinka	10
1.2. Komercinio banko veiklos efektyvumo vertinimo metodai	13
1.3. Pelningumo vertinimas komercinių bankų veikloje	18
1.4. Likvidumo, saugumo ir pelningumo suderinamumo principai	22
1.5. Komercinio banko veiklos rizikos valdymo aspektai	28
2. AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS EKONOMINĖ ANALIZĖ IR ĮTAKOS VEIKLOS EFEKTYVUMUI ĮVERTINIMAS.....	35
2.1. Bendra Lietuvos komercinių bankų sektoriaus apžvalga 2003-2007 metais	35
2.2. AB Šiaulių banko veiklos rizikos ekonominė analizė	43
2.2.1. Likvidumo rizikos analizė	43
2.2.2. Kredito rizikos analizė	45
2.2.3. Kapitalo rizikos įvertinimas	47
2.2.4. Rinkos rizikos įvertinimas	48
2.3. AB Šiaulių banko finansinės būklės įvertinimas 2003-2007 metais.....	50
2.4. AB Šiaulių banko pelningumo rodiklių analizė 2003-2007 metais	56
2.5. AB Šiaulių banko veiklos efektyvumo rodiklių ir rizikos rūšių jautrumo analizė.....	61
3. AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS IR VEIKLOS EFEKTYVUMO SISTEMINIS VERTINIMAS	65
3.1. Komercinių bankų veiklos efektyvumo ir rizikos vertinimui tinkamo metodo parinkimas	65
3.2. Pelningumo valdymas ir riziką ribojančių veiksnių vertinimas AB Šiaulių banke	69
3.3. Komercinių bankų kredito reitingo sistemos ir vertinimo balais suteikiamų paskolų atveju taikymo galimybės	73
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	77
LITERATŪRA	80
PRIEDAI.....	84
Priedas 1. Pagrindinių sąvokų žodynas	

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Banko analizės etapai, turinys ir metodai pagal V. Vaškelaitį (2003).....	36
2 lentelė. Bankų turtas 2003 – 2007 metais	38
3 lentelė. Klientams suteiktos paskolos 2003 – 2007 metais	39
4 lentelė. Bankų indėliai ir akredityvai 2003 – 2007 metais	42
5 lentelė. Pagrindiniai AB Šiaulių bankas finansinių ataskaitų rodikliai	52
6 lentelė. AB Šiaulių bankas finansiniai rodikliai 2003 – 2007 metais	56
7 lentelė. AB Šiaulių banko nuosavo kapitalo pakankamumo rodiklis 2003 – 2007 metais	56
8 lentelė. AB Šiaulių banko pardavimo pelningumo rodikliai	58
9 lentelė. AB Šiaulių banko turto pelningumo rodikliai	59
10 lentelė. AB Šiaulių banko kapitalo pelningumo rodikliai	60
11 lentelė. Kapitalo pelningumo analizei reikalingi rodikliai 2003 – 2007 metais taikant Du Pont modelį	61
12 lentelė. AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ir turto pelningumo rodiklių glaudumo ryšio analizė	63
13 lentelė. AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ir kapitalo pelningumo rodiklių glaudumo ryšio analizė	64
14 lentelė. AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ateities prognozės 2008 – 2010 m.....	67
15 lentelė. AB Šiaulių banko turto gražos ir kapitalo gražos rodiklių dinamika 2003 – 2010 m....	70

ILIUSTRACIJŲ SARAŠAS

1 pav. Bankų veiklos dalyviai ir jų interesų mechanizmas (D. Ivaškevičius, A. Sakalas 1997).....	12
2 pav. Banko investicijų skirstymas (Š. Kraujalis 2001)	20
3 pav. Komercinio banko paskolų portfelio valdymo modelis (I. Mačerinskienė, L. Ivaškevičiūtė 2000)	23
4 pav. Banko rizikos klasifikavimas (V. Vaškelaitis 2003)	29
5 pav. Likvidumo rizikos skirstymas (S. Kropas, L. Čiapas ir kt. 1998)	30
6 pav. Kredito rizikos valdymas (D. Ivaškevičius, A. Sakalas 1997)	31
7 pav. Bankų sektoriaus finansiniai rodikliai 2003 – 2007 metais	37
8 pav. Lietuvos komercinių bankų klientams suteiktos paskolos 2003 – 2007 metais	41
9 pav. Lietuvos komercinių bankų indėlių ir akredityvų dinamika 2003 – 2007 metais	42
10 pav. AB Šiaulių banko likvidumo rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais	44
11 pav. AB Šiaulių banko maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais	46
12 pav. AB Šiaulių banko kapitalo pakankamumo rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais	47
13 pav. AB Šiaulių banko palūkanų normos rizikai valdyti rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais	49
14 pav. AB Šiaulių banko maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais	50
15 pav. AB Šiaulių banko turto struktūra 2003 – 2007 metais	53
16 pav. AB Šiaulių bankas indėliai 2003 – 2007 metais	54
17 pav. AB Šiaulių banko pajamų struktūros dinamika 2003 – 2007 metais	54
18 pav. Likvidumo rizikos valdymas pagal aktyvų pasiskirstymo modelį (pagal V. Vaškelaitį 2003)	68
19 pav. Turto gražos formavimo modelis	71
20 pav. Siūlomas vertinimo balais modelio projektas	74

ĮVADAS

Lyginant Lietuvos bankininkystę su išsivysčiusių finansų rinkų šalimis, turinčiomis ilgametės bankininkystės tradicijas, pastebima, kad bankininkystė Lietuvoje dar labai jauna. Lietuvoje palapsniui formuojama bankų priežiūros sistema, atitinkanti tarptautinę praktiką, o jos metodologinį pagrindą formuoja Bazelio komiteto rekomendacijos, bei atitinkamų Europos Sąjungų direktyvų reikalavimai, tarptautiniai apskaitos standartai, taip pat kitų šalių sukaupta patirtis.

Veiksminga bankų sistemos priežiūra yra esminis stiprios ekonominės aplinkos komponentas, taip didinant visuomenės pasitikėjimą bankų sistema ir kartu su makroekonominė politika yra svarbiausia šalies finansinio stabilumo palaikymo sąlyga. Viena pagrindinių banko priemonių, didinant banko vertę, tai banko aktyvų ir pasyvų valdymas, vykdamas bankų priežiūros įstaigų normatyvus. Turi būti užtikrintas banko pelno ir rizikos balansas. Lietuvoje, kredito įstaigų veiklos riziką ribojantys normatyvai nustatyti atitinkamos kredito įstaigos veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Tačiau tarptautiniu mastu augantis bankų sektorius sąlygoja, kad bankų priežiūros institucijos vadovautųsi bendrais principais bei naudotų normatyvus pasauliniame lygyje.

Efektyvi komercinių bankų veikla, bei veiklos rizika yra svarbi ne tik pačių bankų egzistavimui, bet ji skatina verslo plėtotę, įtakoja visos ekonomikos augimą, bei stabilumą. Bankai savo finansinius išteklius, kruopščiai atrenka bei nukreipia į efektyvias ir perspektyvias verslo sritis.

Bankas, siekdamas patenkinti akcininkų interesus, gali plėtoti ir rizikingesnius projektus, o priežiūros institucijoms privalu apriboti ir kontroliuoti banko veiklos riziką.

Problema. Esant aktyviai konkurencijai bankų sektoriuje, bankai priversti daugiau dėmesio skirti veiklos valdymui, t. y. veiklos rizikos valdymui bei veiklos efektyvumo didinimui. To pasekoje būtina įvertinti veiksnius darančius įtaką banko finansinės turto, rizikos ir pelningumo valdymui, bei veiklos efektyvumo vertinimui.

Temos aktualumas. Bet kurioje valstybėje bankų sektorius yra viena iš kertinių ekonomikos sudedamųjų dalių, turinti didelę reikšmę bendrai ekonomikos vystimosi eigai, bei verslo sektorių egzistavimui. Rizikos valdymą banke, galima apibūdinti, kaip vieną iš svarbiausių banko vidinių veiklų, turinčią lemiamą įtaką banke priimamiems sprendimams. Šiuo metu, kai Lietuva yra Europos sąjungos narė, finansų rinkoje pastebima, kad Lietuvoje plačiai savo veiklą plėtoja užsienio valstybių bankai, ir dėl šios priežasties stiprėja konkurencija tarp Lietuvos bankų, o ypač aktualus tampa Lietuvos komercinių bankų veiklos rizikos valdymas ir įtakos efektyvumui didinimas. Ryškus šiuo metu vyraujantis bruožas yra internacionalizavimas, t.y. vieningos pinigų zonos sukūrimas ir vieningos kredito įstaigų paslaugų rinkos su vienodomis konkurencijos sąlygomis organizavimas. Tam, kad Lietuvos bankai išliktų rinkoje ypač svarbi jungimosi ir veiklos specializacijos pasirinkimo strategija.

Kad bankų sistema efektyviai funkcionuotų, priklauso nuo visų bankų valdymo efektyvumo. Siekdami pelno, ir noro išlikti likvidžiais bankai didelį dėmesį privalo skirti turto valdymui. Komercinių bankų turto valdymo problematiką tyrinėta užsienio ir Lietuvos autorių moksliniuose darbuose: Hempel, Simson, Coleman (1994), Koch, MacDonald (2002), Miller (1995), Rutter (2002), Titarenko (1997), Kropas (1998), bei kiti.

Pastaraisiais metais labai pasikeitė bankų veiklos sąlygos Lietuvoje. Šiuo metu vis daugiau reikšmės įgyja komercinių bankų veikla nukreipta į lizingo, draudimo, bei vertybinių popierių rinkas. Efektyvus panaudojimas, tai ir didesnis pelningumas, banko aktyvų likvidumas, o taip pat ir rinkos stabilumas. Užsienio mokslinėje literatūroje gausu metodų nustatančių bankų vertę, tai: Copeland T.E, Miller W.D. (1995), Damodaran A. (2000).

Bankų veiklos vertinimo specifiką lemia, tai jog tai darbas su pinigais, kurių apyvartos procese susiduria skirtingų grupių interesai, kurie savo veikloje susiduria su rizika. Komercinio banko veiklos rizikos, yra labai svarbus tyrimo objektas, su kuriuo savo veikloje susiduria finansų specialistai, skirdami didelį dėmesį atliekant įvairius tyrimus, siekiant konkretizuoti rizikos formas, jų pasireiškimo šaltinius. Rizikos formų, su kuriomis savo veikloje susiduria komerciniai bankai, įvairovė ir skirtingas jų pasireiškimo pobūdis lemia specializuotų rizikos valdymo metodų poreikį. Todėl bankuose svarbu tinkamai klasifikuoti visas patiriamas rizikas bei numatyti kiekvienai rizikos rūšiai efektyviausius valdymo metodus.

Tyrimo objektas – AB Šiaulių bankas veiklos finansiniai rodikliai.

Darbo tikslas – susisteminti komercinio banko veiklos efektyvumo ir rizikos valdymo vertinimo metodų metodologinius aspektus, jų pagrindu įvertinti AB Šiaulių banko efektyvios veiklos veiksnius, bei pateikti siūlymus banko veiklos efektyvumo ir rizikos valdymo tobulinimui.

Suformuotam darbo tikslui įgyvendinti iškeliami šie **uždaviniai**:

- Apibendrinti ir susisteminti banko veiklos efektyvumo ir rizikos valdymo vertinimo metodus remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksline literatūra.
- Išnagrinėti komercinių bankų lėšų ir rizikos valdymo metodų įvairovę.
- Įvertinti AB Šiaulių banko finansinę padėtį, atlikti AB Šiaulių banko veiklos efektyvumą ir rizikos valdymą nusakančių normatyvų bei rodiklių analizę.
- Pateikti siūlymus AB Šiaulių banko veiklos rizikos valdymo ir įtakos veiklos efektyvumui didinimo galimybes.

Tyrimo hipotezė: Komercinio banko rizikos valdymo įtaka veiklos efektyvumui priklauso nuo tinkamai parinktos banko valdymo strategijos.

Tyrimo metodika ir metodologiniai pagrindai. Tyrimo metodika paremta mokslinės literatūros analize ir apibendrinimu. Analizuojami teoriniai banko veiklos rizikos valdymo bei veikos efektyvumo įvertinimo modeliai, bei jų galimybės taikyti praktikoje. Tyrimams naudoti

literatūros šaltinių analizės, faktinių duomenų analizės, lyginamosios, bei sisteminės analizės, grafinio interpretavimo metodai.

Darbo struktūra ir apimtis. Pirmoji – konceptualioji magistro darbo dalis skirta teorinės literatūros nagrinėjimui. Joje nagrinėjama komercinio banko veiklos aplinka, bei komercinio banko veiklos efektyvumo vertinimo metodai taikant Du Pont, buhalterinis ir ekonominis banko veiklos įvertinimo metodus. Taip pat nagrinėjami likvidumo, saugumo ir pelningumo suderinamumo principai, bei komercinių bankų veiklos rizikos valdymo aspektai.

Antroje – analitinėje dalyje nagrinėjami rizikos valdymą bei veiklos efektyvumą nusakantys normatyvai bei rodikliai. Analizuojami AB Šiaulių banko metinėse ataskaitose pateikiami duomenys, vertinama finansinė padėtis ir Lietuvos banko nustatytų normatyvų vykdymas. Vertinama komercinio banko veiklos rizikos įtaka veiklos efektyvumui didinti.

Konstruktvyioje dalyje tiriami bei teikiami pasiūlymai banko veiklos rizikos valdymo įtakos veiklos efektyvumui didinti galimybės. Darbo pabaigoje formuojamos apibendrinančios išvados ir pateikiami pasiūlymai.

Magistro darbo apimtis 87 puslapiai (20 paveikslų, 15 lentelių). Darbą sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai, 13 poskyrių, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas ir pagrindinių sąvokų žodynas.

1. KOMERCINIO BANKO VEIKLOS RIZIKOS IR EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Komercinio banko veiklos aplinka

Jau gilioje senovėje atsirado bankininkystė. Net 2000 metų prieš mūsų erą, jau buvo pinigų skolinančių ir užsienio valiutą keičiančių. Tačiau tikroji bankininkystės pradžia yra laikomi Renesanso laikai. Pirmieji bankai atsirado Lombardijoje, ir nuo tada vartojama lombardo sąvoka. Labai plačiai ji paplito Italijoje, kur bankininkai ne tik pirkdavo ir parduodavo užsienio valiutą, bet dar ir priimdavo indėlius iki pareikalavimo, o taip pat priimdavo ir terminuotus indėlius. Plečiantis pramoninei gamybai, bankinių operacijų mastai labai išaugo, atsirado pirmieji bankai: Didžiojoje Britanijoje “National Provincial Bank“ - 1833 metais, 1834 metais – “Westminster Bank“.

Lietuvoje veikiančių bankų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (priimtas 2004 metų kovo 30 d. Nr. IX-2085), šis įstatymas teigia, kad Lietuvos Respublikoje centrinis bankas yra Lietuvos bankas, kuris nuosavybės teise priklauso Lietuvos valstybei. Jį steigia ir likviduoja Seimas. Lietuvos bankas savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais, valdybos nutarimais.

Lietuvoje komerciniai bankai veikia vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymu Nr. I - 720, kuris buvo priimtas 1994 m. gruodžio 21 d., su vėlesniais pakeitimais ir papildymais. Šis įstatymo tikslas - reglamentuoti Lietuvos komercinių bankų ir specializuotų bankų bei užsienio bankų, veikiančių Lietuvos Respublikoje, taip pat jų padalinių steigimo, licencijavimo, veiklos, pabaigos ir pertvarkymo bei priežiūros tvarką, kad bankų sistema būtų stabili, patikima, efektyvi ir saugi. Taip pat bankai vadovaujasi Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu ir kitais teisės aktais.

Bankas – tai akcinio kapitalo pagrindu veikianti įmonė, kuri verčiasi indėlių bei kitų gražintinų lėšų priėmimu ir paskolų teikimu bei prisiima su tuo susijusią riziką ir atsakomybę, taip pat užsiima kita šio įstatymo nustatyta veikla.

Pagal Lietuvos Respublikos bankų įstatymą, komerciniai bankai gali vykdyti šias paslaugas:

- Priimti indėlius;
- Duoti ir imti paskolas;
- Išduoti piniginius laidavimus, garantijas ir kitus laidavimo įsipareigojimus;
- Išleisti mokėjimo dokumentus (čekius, akredityvus, vekselius) ir kt.
- Atlikti operacijas su vertybiniais popieriais;
- Atlikti operacijas užsienio valiuta;

- Pirkti ir parduoti tauriuosius metalus;
- Išleisti ir tvarkyti kreditines pinigines priemones;
- Priimti ir saugoti vertybes;
- Teikti paslaugas ir konsultacijas bankų veiklos, finansų ir kliento investicijų tvarkymo klausimais bei atlikti kitas operacijas.

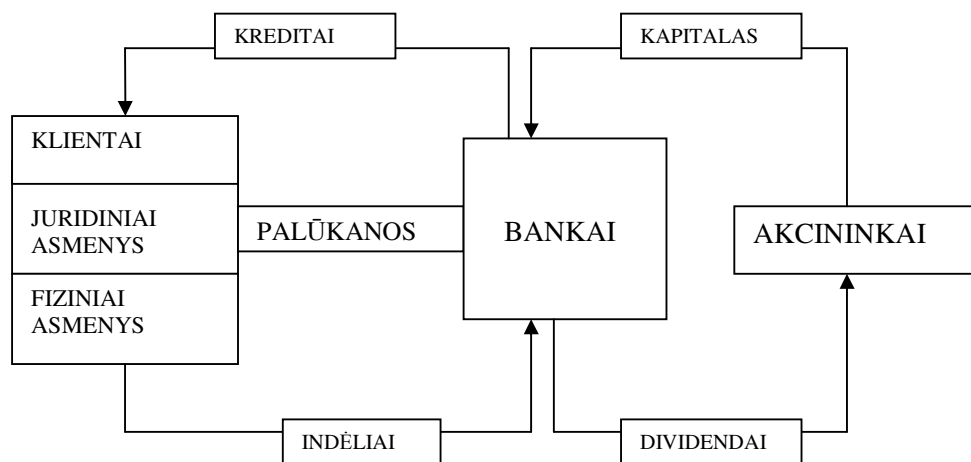
Pastaraisiais metais, atsiradus naujoms bankinėms operacijoms, bei naujoms ryšių su klientais formoms, labai paplito taupymo ir kreditų vaidmuo. Šiuo metu komercinių bankų veikla darosi universalesnė, sparčiai daugėja drąstinių operacijų.

Banko veiklos dalyvių institucinis sektorius labai įvairus. Banko klientus sudaro, tiek stambios, tiek smulkios įmonės. O taip pat ir valstybinės įstaigos, bei fiziniai asmenys. Banko klientais yra indėlininkai, kurie banke laiko savo lėšas, bei įmonės banke turinčios atsiskaitomąsias sąskaitas, kurių pinigai nuolat yra apyvartoje. Banko indėlininkai yra suinteresuoti didesnėmis palūkanomis, bei lėšų laikomų banke saugumu. Didelės palūkanos mokamos už didesnę riziką turinčius indėlius, todėl didelės palūkanas gaunantis indėlininkas rizikuoja savo indėliu. Kita banko klientų dalis siekia kuo mažesnėmis palūkanomis gauti iš bankų kreditus. O banko akcininkai yra suinteresuoti už įdėtą kapitalą gauti kuo didesnius dividendus, bei padidinti turimų akcijų vertę. Taipogi pastebima, kad visų šių grupių interesai yra skirtingi.

Komercinių bankų veikla yra išskirtinė. Kadangi komercinių bankų veikla tai finansinė veikla. Kaip teigė Ivaškevičius, Sakalas (1997) Bankų veikla yra specifinė, kadangi yra dirbama su vienu iš sudėtingiausių objektų – pinigais, kurie yra kiekvieno asmens gyvenimo lygio, pasiekimo matas ir kurių apyvartos procese susiduria skirtingi įvairių žmonių grupių interesai.

Kaip teigia Ivaškevičius, Sakalas (1997) Bankų sistema – tai viena iš svarbiausių rinkos ekonomikos struktūrų, įtakoja tiek makroekonominių, tiek mikroekonominių veiksmų. O pagrindiniai bankų veiklos principai yra ekonomiškumas ir saugumas. Bankų politikai didelę reikšmę turi ir išorinė aplinka:

- Bankų veiklos dalyviai;
- Ekonominė ir socialinė situacija;
- Politinė situacija;
- Vyraujančių vadybos teorijų ir proceso humanizavimo lygis;
- Teisinės bankinės veiklos reglamentavimas.

1 pav. Bankų veiklos dalyviai ir jų interesų mechanizmas

Šaltinis: Ivaškevičius D., Sakalas A. Bankų vadyba. Kaunas: Technologija, 1997. – P.24

Gerai išanalizavus bankų sistemą ir jos elementus, bei tai įvertinus, galima geriau pažinti bankus supančią aplinką, kadangi analizuojami konkurentai, bei jų teikiami produktai, o tai suteikia galimybę efektyvinti banko veiklą. Korobin, Rubin, Soldatkin (1994) bankinę konkurenciją apibūdina kaip dinaminį varžybų procesą tarp komercinių bankų ir kitų finansinių institucijų, kurios metu stengiamasi užimti kuo geresnę padėtį kreditų ir bankinių paslaugų rinkose.

Komerciniai bankai tradiciškai užima pirmąją vietą piniginių atsiskaitymų organizavimo procese. Bankas yra ne tik pinigų surinkėjas ir atsiskaitymų tarpininkas, bet ir atsakingas konsultantas atsiskaitymų klausimais (Vaškelaitis 2001).

Bankai turi taikyti riziką ribojančius normatyvus, tai yra: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais bei maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui.

Komercinių bankų priežiūrą vykdo Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas.

Efektyviai veikiančio banko darbas priklauso nuo pagrindinių veiklos tikslų įgyvendinimo. Pagrindinis banko veiklos tikslas yra: maksimalus pelnas ir didelis kapitalo rentabilumas. Efektyvios veiklos tikslui pasiekti yra analizuojama ir vertinama finansiniai išteklių ir nefinansiniai aplinkos tikslai. Finansiniams aplinkos tikslams priklauso gerų finansinių normatyvų ir rodiklių išsaugojimas ir maksimizavimas bei banko patiriamos rizikos minimizavimas. O nefinansiniams tikslams, ir būtent šiuo metu, kai egzistuoja konkurencija bankų rinkoje, labai svarbus yra įvaizdis, pasitikėjimas ir savarankiškumas. Konkurencija Lietuvos bankininkystės sektoriuje yra atkakli ir nuolat stiprėjanti. Manychiau, kad bankui įsitvirtinti ir užimti gerą poziciją rinkoje padeda klientų poreikių analizė, modernesnės technologijos diegimas, naujų produktų kūrimas, išplėta klientų aptarnavimo infrastruktūra. Ne mažiau yra svarbus pasitikėjimas banku. Norint sustiprinti

pasitikėjimą tarp klientų ir darbuotojų, būtina tobulinti klientų aptarnavimo kokybę. Apibendrinant galima teigti, kad kuriant banko įvaizdį svarbiausia yra: banko operatyvumas, informatyvumas, mobilumas, pasiekiamumas ir kokybė.

Taip pat banko veiklos sėkmė nemažai priklauso ir nuo ekonominės ir socialinės situacijos. Didelė infliacija, kapitalo trūkumas, aukštas spekuliacijos, šešėlinės ekonomikos lygis lemia aukštus kreditų palūkanų procentus ir apriboja kreditais besinaudojančių klientų ratą. Esant šiai situacijai, praktiškai nekredituojamos ilgalaikės investicijos, o taip pat gyventojų nuskurdimas riboja galimybes taupyti ir mažinti bankų finansinį pajėgumą.

Politinė situacija turi įtakos bankų veiklos reglamentavimo lygiui, veiklos, kapitalo formavimo prioritetams, atvirumo ar uždarumo laipsniui, valstybės ir bankų sistemos patikimumo lygiui. Svarbus yra ir teisinis bankų veiklos reglamentavimas. Vyriausybė bankų veiklai skiria ypatingą dėmesį, nes jo sutrikimai tiesiogiai veikia šalies ekonominę situaciją.

Banko veiklai vertinti didelę reikšmę turi finansinės atskaitomybės duomenys. Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymu bei Lietuvos banko valdybos nutarimais reglamentuoja, kokias finansines ataskaitas komerciniai bankai privalo paskelbti visuomenei ir Lietuvos banko kredito įstaigų priežiūros departamentui. Kasmet iki gegužės 1 d. Komerciniai bankai, suderinę su LB Kredito įstaigų priežiūros departamentu, privalo viešai paskelbti šias ataskaitas: balansinę, pelno (nuostolio), pinigų srautų.

Bankai taip pat privalo viešai publikuoti nepriklausomų auditorių nuomonę apie šias ataskaitas bei paaiškinamąjį raštą. Paaiškinamajame rašte apibūdinami atskirų apskaitos sričių principai, pateikiama informacija, papildanti tam tikrus finansinių atskaitų straipsnius, nurodomi banko veiklos riziką ribojantys normatyvai, aprašoma, kaip paskirstytas pelnas ir panašiai. Nors paaiškinamasis raštas nėra finansinis dokumentas, jame pateikta informacija padeda geriau įvertinti banko turto t. y. aktyvų kokybę, veiklos riziką, bei pelningumą. Nuo 1997 m. Lietuvos komerciniai bankai finansines ataskaitas pradėjo ruošti laikydamiesi Tarptautinių apskaitos standartų (TAS). TAS ruošia Tarptautinis apskaitos standartų komitetas, kurio nariai yra daugiau kaip 70 šalių. (Masilionis 1998). Kadangi TAS yra pripažinusios didžiausios pasaulio firmos, bankai, kurie nori skolintis resursus tarptautinėse pinigų rinkose ar gauti tarptautinį reitingą, privalo šių standartų laikytis.

1.2. Komercinio banko veiklos efektyvumo vertinimo metodai

Banko balansinė ataskaita tai svarbiausias informacijos šaltinis, kuris fiksuotu laiko momentu parodo banko turtą (grynuosius pinigus, vertybinius popierius, išduotas paskolas, materialųjų turtą ir t. t.) bei to turto finansavimo šaltinius t. y. akcininkų lėšas ir skolintus resursus (indėliai ir depozitai, tarpbankinės paskolos ir pan.).

Pelno (nuostolio) ataskaitoje parodomos banko pajamos ir išlaidos. Tarp balansinės ir pelno ataskaitos yra glaudus ryšys, nes banko turtas t. y. aktyvai sukuria didžiąją dalį banko pagrindinės veiklos pajamų.

Vienas iš banko pajamų šaltinių yra palūkanos, gaunamos už paskolas, taip pat lėšos laikomos kitose kredito ir finansinėse institucijose, bei vertybiniai popieriai. Pagrindinės banko išlaidos laikomos: sumokėtos palūkanos už indėlius ir kitas pasiskolintas lėšas, operacinės išlaidos, atidėjimai abejotinoms paskoloms bei kitos.

Banko įprastinės veiklos pelną galima išreikšti formule:

$$P = GPP + GKP \pm PVP \pm POUV - OI - ANA - AT, (1)$$

$$GPP = PP - PI, (2)$$

$$GKP = KP - KI, (3)$$

čia,

PP – palūkanų pajamos, PI – palūkanų išlaidos, DPP – grynosios palūkanų pajamos, KP – paslaugų ir komisinių pajamos, KI – paslaugų ir komisinių išlaidos, GKP – grynosios paslaugų ir komisinių išlaidos, PVP – pajamos iš operacijų vertybiniais popieriais ir finansiniais instrumentais, POUV – pajamos iš operacijų užsienio valiuta, OI – operacinės išlaidos, ANA – atskaitymai nusidėvėjimui ir amortizacijai, AT – specialieji ir kiti atidėjimai.

Banko grynasis pelnas skaičiuojamas:

$$GP = P \pm PNV - M, (4)$$

čia,

PNV – bankui nebūdingos veiklos pajamos, litais; M – mokesčiai.

Sėkmingai veikiančiuose bankuose grynasis pelnas, kuris lieka išmokėjus akcininkams dividendus (nepaskirstytas pelnas), sudaro didžiąją akcininkų lėšų dalį.

Banko veiklos rezultatas, tai pelnas arba nuostolis, kuris parodo vadovų gebėjimą valdyti. Pelnas didina bankų savininkų nuosavybę, o nuostoliai atskleidžia neefektyvią banko veiklą bei mažina kapitalo vertę, o taip pat ir savininkų nuosavybę. Bereza (1992) teigia, kad aktyvų ir pasyvų valdymas, tai finansinis procesas, kuriame siekiama sudaryti tokią kokybinę aktyvų ir pasyvų struktūrą, kuri padėtų pasiekti optimalų finansinį rezultatą. Teorijoje yra ir kito autoriaus Sinkey (1992) teiginys, kad pagrindinis banko turto valdymo tikslas – rizikos apskaičiavimas ir kontrolė, daugiausia dėmesio skiriant grynosios palūkanų maržos rizikai vertinti. Tokį požiūrį galima paaiškinti tuo, kad pagrindinė banko pajamų dalis, tai palūkanų pajamos, o išlaidos – palūkanų išlaidos. To pasekoje labai svarbus tampa grynujų palūkanų maržos rizikos vertinimas ir valdymas.

Miller (2000) teigimu, aktyvų ir pasyvų valdymas įvardijamas kaip procesas, kurio metu finansų institucija valdo aktyvų ir pasyvų, bei nebalansinių straipsnių struktūrą, o taip pat kontroliuoja jų apsaugojimą nuo rizikos, siekdama maksimizuoti ilgalaikes akcininkų pajamas. Šis

teiginys atspindi banko veiklos valdymą, tačiau banko veiklos tikslas šiuo metu suprantamas ne kaip pajamų maksimizavimas, o kaip akcininkų nuosavybės vertės kūrimas. Kiek ankstesnėje mokslinėje literatūroje banko finansinis tikslas buvo apibrėžiamas siauresniu aspektu – pelno maksimizavimas. Pagal banko veiklos rezultatų rodiklius, pelningumas buvo vertinamas buhalteriskai. Tačiau toks požiūris nėra visiškai teisingas, kadangi buhalteriniai rodikliai yra svarbūs investuotojui, tačiau jų nepakanka banko veikos vertinimui.

Banko finansinis tikslas - didinti akcininkų kapitalą ir banko rinkos vertę. Pasak Ragauskos, Senkaus (1998), likvidžiosiose rinkose, kur bankų akcijos yra kotiruojamos biržose, rinkos vertė yra apibrėžiama:

$$Rinkos\ vertė = Akcijos\ rinkos\ kaina \times išleistų\ akcijų\ skaičius \quad (5)$$

Lyginant banko akcijos rinkos vertę su jos buhalterine verte gaunamas dar vienas plačiai taikomas koeficientas t.y. kainos ir buhalterinės vertės santykis:

$$K = Akcijos\ rinkos\ kaina / akcijos\ buhalterinė\ vertė \quad (6)$$

Kai koeficientas, kurį sudaro akcijos rinkos kainos ir akcijos buhalterinės vertės santykis, yra didesnis už vienetą, tai reiškia, kad banko vadovybė sukuria papildomą vertę, kuri yra savininkų nuosavybė. O jeigu koeficientas yra mažesnis už vienetą, tai banko savininkai turi ieškoti efektyvesnės banko veiklos strategijos.

Šios formulės nėra absoliučiai teisingos, kadangi akcijos kainą rinkoje gali būti veikiami daugybės subjektyvių faktorių, nepriklausančių nuo banko veiklos. Tačiau banko vadovybei kur kas svarbesni yra ne subjektyvūs, o objektyvūs banko veiklos vertinimo rodikliai, atspindintys banko veiklos efektyvumą. Ragauskas, Senkus (1999) pateikia vieną iš plačiai paplitusių banko veiklos analizės būdų - Du Ponto modelį. Kuriame pirmiausia analizuojami banko pelningumo rodikliai: turto ir nuosavybės grąža.

$$ROE = ROA \times L; \quad (7)$$

$$ROA = Pelnas / banko\ turtas ; \quad (8)$$

$$L = Banko\ turtas / banko\ kapitalas; \quad (9)$$

čia,

ROE - kapitalo grąža;

ROA - turto grąža;

L - finansinis svertas.

Šios analizės tikslas - palyginti banko veiklos tendencijas su panašių į jį bankų tendencijomis. Du Pont modelis yra nesudėtingai taikomas praktikoje, kadangi naudojami tik keturi apskaitos straipsniai t.y. turtas, akcinis kapitalas, bendrosios pajamos ir grynas pelnas. O taip pat Du Pont modelio rodiklius (kapitalo grąžą, turto grąžą, turto ir kapitalo santykį, turto pajamingumą ir pelno

normą) nesunku sieti su banko finansinio valdymo veiksniais- likvidumu, palūkanų norma, kapitalo, kredito ir kaštų valdymu. Todėl, jeigu bankas turi santykinai žemą ROA, bet yra pasiekęs aukštą ROE dėl didelio finansinio svarto, tai bus perspėjimas, kad padidėjo mokumo rizika ir atsiranda kapitalo valdymo problemų. Žemas ROA gali būti perspėjimas apie problemas, kylančias palūkanų normos valdymo bei kitose srityse. Kita vertus, aukštas ROA, bet žemas ROE rodo nepakankamą finansinį svartą ir neefektyvų kapitalo naudojimą.

Atliekant Du Ponto analizę ROA suskaidomas į dvi sudedamąsias dalis - pelno maržą (PM) ir pelną iš aktyvų (AY):

$$ROA = PM \times AY; \quad (10)$$

$$PM = \text{Pelnas} / \text{pajamos}; \quad (11)$$

$$AY = \text{Pajamos} / \text{aktyvų}. \quad (12)$$

Šie rodikliai vėlgi nusako likvidumo bei kredito rizikas (AY) ir palūkanų normos bei kitas rizikas (PM). Kiekvienu atveju nagrinėjant banko rodiklius reikalinga gilesnė ir smulkesnė analizė, tačiau atliekant Du Ponto analizę jau pastebima į ką pirmiausia reikia atkreipti dėmesį.

Minėtus ir kitus rodiklius galima apskaičiuoti iš banko apskaitos duomenų, t.y. iš viešai skelbiamų banko veiklos ataskaitų. Banko apskaitos duomenys atskleidžia tai, kas jau buvo, t.y. pelną, kuris buvo uždirbtas, kapitalą, kuris priklauso banko savininkams. Tačiau, nei iš balanso, nei iš pelno (nuostolių) ataskaitos negalime spręsti, kokį pelną gausime ateityje ir kokia dabartinė banko kapitalo vertė bus ateities atžvilgiu. Tuomet banko įvertinimui gali būti naudojamas ekonominis banko veiklos įvertinimo metodas.

Ekonominis banko veiklos įvertinimo metodas yra pagrįstas būsimų pinigų srautų diskontuotos dabartinės vertės nustatymu. Ekonominė banko vertė yra dabartinė banko turto vertė, atėmus iš jos dabartinę banko išsipareigojimų vertę. Literatūroje ekonominė banko vertė apibūdinama, kaip akcininkų vertės analizės koncepcija. Kropas, Vengraitis (1998) teigia, kad ekonominės banko vertės sąvoka, suteikia galimybę naujai apibrėžti banko finansinį tikslą t.y. maksimizuoti akcininkų nuosavybės vertę, kuri apibrėžiama kaip diskontuotas pinigų srautas iš banko veiklos, kurį bet kuriuo momentu galima paskirstyti banko akcininkams. Matematiškai tai pateikiama:

$$\max \leftarrow NPV = \sum_{t=1}^T \frac{NCF_t}{(1+k)^t}; \quad (13)$$

čia,

NPV – grynoji dabartinė vertė;

NCF – grynieji pinigų srautai laikotarpiu t;

t – laikotarpis;

k – diskonto norma.

Skirtumas tarp buhalterinio banko veikos vertinimo metodo ir ekonominio banko veiklos vertinimo metodo yra tas, jog taikant buhalterinį banko veikos vertinimo metodą nėra galimybės išmatuoti riziką. O taikant ekonominį banko veiklos vertinimo metodą rizika yra įvertinama parenkant atitinkamą grynujų pinigų srautų diskontavimo normą.

Grynasis pinigų srautas – tai aktyvų sukuriamas pajamų srautas minus banko išsipareigojimų sukuriamas išlaidų srautas. Šių srautų, diskontuojamų iki ilgiausio termino aktyvo (pasyvo) pabaigos laiko, skirtumas ir bus banko kapitalo dabartinė vertė. Buhalteriniu metodu neatskleidžiama rizika, atsirandanti dėl banko balanso straipsnių pasiskirstymo. Kalbant apie būsimus aktyvų ir pasyvų sukuriamus pinigų srautus, didelį dėmesį reikia skirti rizikos faktoriams ir galimam jų poveikiui pinigų srautų judėjimui. Šiuolaikinėje banko aktyvų ir pasyvų valdymo teorijoje būtent pinigų srautų įvertinimas tapo svarbesniu uždaviniu už tradiciškai naudojamų banko pelną ir pajamas atspindinčių rodiklių analizę. Apskaičiuoti ekonominę banko vertę yra sudėtinga, kadangi viešai skelbiamų ketvirtinių ataskaitų nepakanka, kad įvertinti būsimus banko pinigų srautus. Net ir turint informaciją apie banko turtą ir išsipareigojimus banko kapitalo ekonominės vertės skaičiavimas yra labai komplikotas ir nevienareikšmis, kadangi reikia vertinti riziką atitinkančią diskonto normą t.y. reikalaujamą kapitalo grąžą

Siekdami išspręsti ekonominės vertės skaičiavimo problemas, Kropas, Vengraitis, Čiapas (1998) pateikė pridėtinės ekonominės vertės (angl. Economic value added, EVA) skaičiavimo planą.

Skirtumas yra tas, kad EVA rodiklis skaičiuojamas tik vienam laikotarpiui, o ekonominės vertės rodiklis gali būti skaičiuojamas keliems periodams. Kropas, Vengraitis, Čiapas (1998), EVA rodiklį apibrėžia, kaip pelną, kuris apskaičiuojamas kaip ekonominio kapitalo barjerinės gražos perviršis. Barjerinė (grąžos) norma susideda iš nerizikingos normos ir rizikos premijos. Žvelgiant kitu aspektu EVA reikšmė parodo ar bankas pridėtinę vertę kuria ar mažina. Senkus, Ragauskas (1998) šį rodiklį išreiškia taip:

$$EVA = (r-k) * K \quad (14)$$

čia,

r – kapitalo grąža;

k – kapitalo kaštai;

K – investuotas nuosavybės kapitalas.

Lietuvos autorių Čiapo, Senkaus (1998) teigimu, EVA skatina efektyviau išnaudoti visą kapitalą, o taip pat aiškiai atskleidžia ryšį tarp pelningumo ir kapitalo panaudojimo pelnui uždirbti. Galima netgi teigti, kad būtent dėl šios priežasties EVA rodiklis gali būti naudojamas investicijų vertinimui.

Galima teigti, kad investuoto kapitalo vertė maksimizuojama tuomet, kada bankas imasi tokių projektų, kuriems apskaičiuotas EVA rodiklis yra ne žemesnis už nulį. Bankas, naudodamasis pridėtinės ekonominės vertės rodikliu, turi galimybę plėsti savo veiklą ne tol, kol ji bus pelninga, bet iki kol bus įgyvendinami projektai, kurių grąža bus didesnė nei banko kapitalo kaštai. Kai banko pridėtinės ekonominės vertės rodiklis bus lygus nuliui, bankui teks ieškoti naujų pelningų projektų.

Apibendrinant buhalterinio banko veikos vertinimo ir ekonominio banko veiklos vertinimo metodus galima teigti, kad taikant šiuos metodus banko kapitalo vertė bus vienoda įvykdžius dvi sąlygas:

- Pelno sąlyga (banko buhalterinis pelnas sutaps su pinigų srautais);
- Rizikos sąlyga (tai turi būti vidutinis bankas, tarp rinkoje veikiančių bankų).

Nagrinėjant banko veiklos vertinimo metodus gaunami du dydžiai, kurie turi didelę įtaką banko vertei, tai pelnas ir rizika. Didėjant pelnui, vertė didėja, o vertei mažėjant – didėja rizika. To pasekoje galima daryti išvadą, kad reikalingas tinkamas pelno ir rizikos santykio pasirinkimas. Bet tai gana svarbi bankų problema.

1.3. Pelningumo vertinimas komercinių bankų veikloje

Pelnas yra pats svarbiausias bet kurios įmonės veiklos rodiklis. Akcininkai investuodami savo lėšas tikisi, kad investicija bus pelninga. Beje pelnas taip pat reikalingas ne tik akcininkams, bet ir įmonei, jos veikos plėtojimui ir tobulinimui. Tačiau absoliutus pelno rodiklis nepakankamai atspindi įmonės veiklos efektyvumą, todėl norint nustatyti įmonės veiklos efektyvumą, reikia skaičiuoti pelningumo rodiklius. V. Gronskas (2005) pelningumą apibūdino, kaip pelno santykį su tam tikru įmonės veiklos rodikliu, turinčiu ryšį su pelnu. Yra skaičiuojami ir analizuojami įvairūs pelningumai:

- Investicijų pelningumas
- Kapitalo pelningumas
- Turto pelningumas
- Ir kiti.

Bet kuriam investuotojui labai rūpi investicijų efektyvumas. Todėl yra skaičiuojamas investicijų pelningumo rodiklis, kurio yra pateikiamos įvairios skaičiavimo metodikos. Vieni autoriai apskaičiuodami investicijų pelningumą pelną dalija iš bendro turto, taip iš esmės tapatindami investicijų pelningumą su turto pelningumu. Kiti autoriai pelną dalija iš nuosavo kapitalo, tapatindami su kapitalo pelningumu.

Banko noras gauti kuo daugiau pelno, skatina jį ieškoti inovacijų bei didinti veiklos efektyvumą. O didelė konkurencija skatina bankus ieškoti naujų veiklos sričių bei būdų siekti

didesnio pelno. Dabartinėmis sąlygomis vyrauja komercinių bankų funkcijų plėtojimosi tendencija, o bankai, kad pagreitintų savo likvidumą, bei padidintų pajamas ir užimtų geresnes pozicijas rinkoje, plėtoja anksčiau bankams nebūdingas operacijas bei paslaugas. Anksčiau bankai paskirstydami savo aktyvus, daugiau dėmesio skirdavo klientų kreditinių poreikių tenkinimui, o investicinių vertybinių popierių valdymas vaidino tik antraeilį vaidmenį, tai ypač buvo pastebima mažuose bankuose. Tačiau dideli palūkanų normos pokyčiai ir abejotinos paskolos pakeitė bankų investicinę reikšmę. Todėl šiuo metu daugelis bankų rinkos vertybinius popierius vertina kaip priemonę gauti didesnes pajamas ir aktyviai dalyvauti investicinėje veikloje. Todėl bankų veikla vis labiau darosi orientuota į buvusių „nebankinių“ paslaugų tiekimą Lietuvos finansų institucijos pritraukia vis daugiau piniginių lėšų, todėl reikėtų plėtoti jų investicinę veiklą. Pastaraisiais metais gana plačiai diskutuojama apie potencialią bankų veiklos naudą. Bankų veiklos diversifikacija dažnai traktuojama platesne prasme t.y. kokią įtaką vertybiniai popieriai turi banko veiklos rezultatams. Apie komercinių bankų veiklos naudą rinkoje, Stover (1982) , sprendžia įvertindamas bankų ir nebankinių finansinių institucijų veiklos rezultatus. Kwan (1998) bankus lygino su jų dukterinėmis bendrovėmis, veikiančiomis vertybinių popierių rinkoje. Kwan tyrimas neparodė aiškių pelningumo tendencijų, kadangi skirtinguose bankų grupėse bankų pelningumas nebūtinai buvo didesnis nei veiklos vertybinių popierių srityse. Banko dukterinių įmonių veikla buvo rizikingesnė nei pačių bankų, tačiau veiklos rezultatų koreliacija maža, o tai rodo potencialią bankų veiklos diversifikacijos naudą.

Bankams labai svarbus naujausių tyrimų, susijusių su teoriniais vertybinių popierių pasirinkimo kriterijais, panaudojimas praktinėje veikloje. Labai dažnai bankai naudoja skirtingus investavimo metodus, bei pasirenka aktyvią arba pasyvią investavimo strategiją.

Pastebima ir tai, jog nedideli vietiniai bankai pasyviai valdo savo vertybinių popierių portfelius (jie remiasi paprastomis įsigijimo ir saugojimo strategijomis). O taip vedamos valdymo politikos pranašumas yra tas, kad reikalingi mažesni įgūdžiai investavimo srityse, bei sutaupomas laikas investicijų valdymui, o taip pat mažesni operacijų kaštai. Didieji regioniniai ir tarptautiniai bankai savo vertybinių popierių portfelius valdo, koreguodami padengimo terminus, bei keisdami portfelių struktūrą, vykdydami keitimosi vertybiniais popieriais operacijų ir šiaip reguliuodami savo aktyvus ir pasyvus. Aktyviai valdantys savo vertybinių popierių portfelį bankai seka bei prognozuoja palūkanų normos ir vertybinių popierių kainų pokyčius.

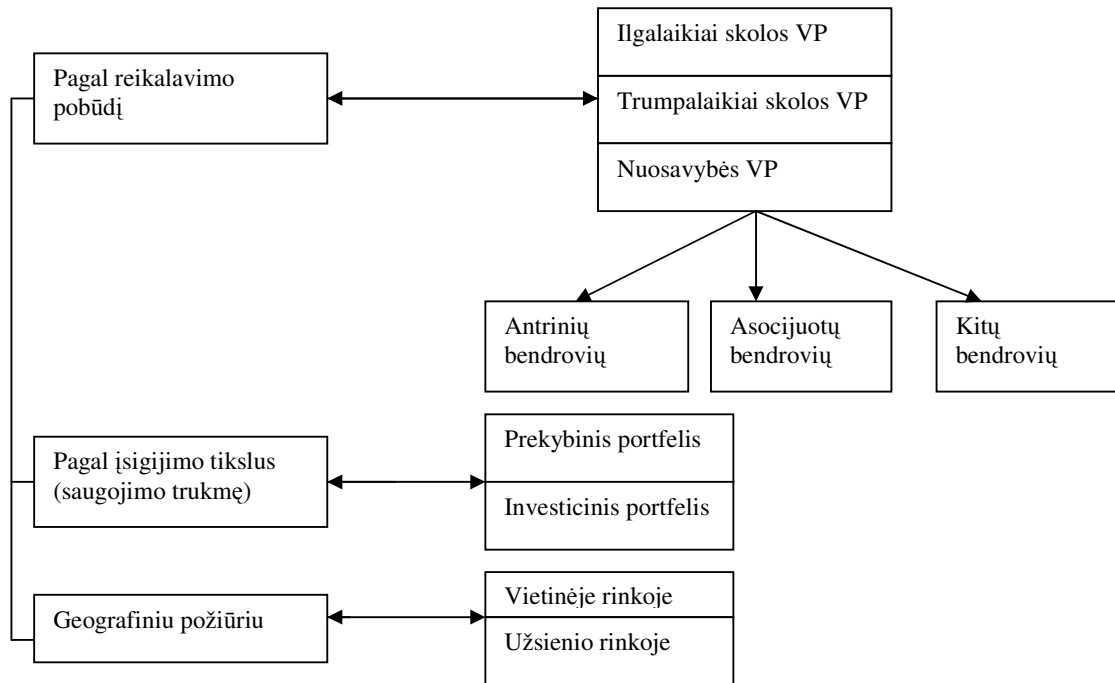
Portfelio struktūros ypatybės lemia investicinio portfelio kokybę bei priklausomybę nuo išorinių ir vidinių veiksnių. Vis tik nėra vieningos nuomonės dėl optimalios bankų investicijų struktūros, yra išskiriamos aktyvi ir pasyvi investavimo strategija. Didelę dalį pasyvių investicijų sudaro trumpalaikiai likvidūs skolos vertybiniai popieriai, kurie garantuoja banko veiklos stabilumą

bei gana nedideles pajamas už investuotas lėšas. Vertybinių popierių portfelio struktūrą būtų tikslinga vertinti, remiantis mokslinėje literatūroje siūlomu vertybinių popierių rinkos skirstymu.

Investicijų struktūrą pagal reikalavimų pobūdį ir trukmę detalizuoja daugelis bankų. Skolos ir nuosavybės vertybiniai popieriai turi skirtingas rizikos savybes, kurios veikia bankų rezervo dydį, bei jų derinys padeda sukurti optimalų vertybinių popierių portfelį. Bankuose sudaromas investicinis ir prekybinis vertybinių popierių portfelis. Investicinį portfelį sudaro tik kapitalo rinkos instrumentai, tai yra akcijos, kurios įgyjamos, norint jas turėti ilgą laiką ir daryti įtaką įmonės valdymui. Tuo tarpu į prekybinį portfelį yra įtraukiamos spekuliaciniais tikslais įgytos akcijos, kadangi, fiksuotų pajamų vertybiniai popieriai yra nesunkiai realizuoti rinkoje.

Eltonas ir Grubelis (1995) mokslinėje literatūroje nagrinėdami vertybinių popierių rinką, išskiria pirminę ir antrinę rinkas. Ši klasifikacija priimtina analizuojant bankų paslaugas vertybinių popierių rinkoje. Tačiau bankuose labai retai kada detalizuojamos investicijos pagal šį požymį.

Tačiau Kraujalis (2001) nagrinėdamas vertybinių popierių rinkos ypatumus teigia, kad bankų investicijas būtų racionaliausia detalizuoti pagal pobūdį, įsigijimo tikslus, bei geografiniu požiūriu, papildomai išskiriant smulkesnes grupes.

2 pav. Banko investicijų skirstymas
Šaltinis: Kraujalis, Š. 2001. Inžinerinė ekonomika. Nr. 1.p. 41

Vertybinių popierių pasirinkimo metodai apima priemones, padedančias nustatyti, kurie vertybiniai popieriai duoda geriausius rezultatus. Remiantis tam tikrais kriterijais ir sudaromas vertybinių popierių portfelis.

Ekonomikos būklės ir finansų rinkos prognozės padeda bankų investicinių padalinių darbuotojams numatyti vertybinių popierių pelningumo ir dividendų kitimą. Miller ir Modigliani (1961) savo darbuose įrodė, kad akcijos vertės susiformavimo pagrindas yra jos pelningumas, o ne išmokami dividendai.

Bankas, norintis palaikyti 10 proc. nuosavybės teisę bendrovėje, nepriklausomai nuo išmokamų dividendų, prognozuos tokias investicijų pajamas:

$$P = 0.1 (E_t - I_t); \quad (15)$$

čia,

E_t – prognozuojamas įmonės pelnas t metais;

I_t – prognozuojamos įmonės investicijos t metais.

Ši vertė yra susijusi su firmos pelnu bei šiam pelnui uždirbti reikalingomis naujomis investicijomis. Pasak Kraujalio (1999), bankų investavimo kriterijai išskaidomi į šias tris dalis:

- teorijos metodai naudojami apsprendžiant ar įtraukti vertybinius popierius į vertybinių popierių portfelį, bei nustatant vertybinių popierių struktūrą;
- informacijos naudojimas investicijų objektui pasirinkti;
- vertybinių popierių ypatybės, t.y. pelningumo, rizikingumo, likvidumo ir kitų normatyvų įvertinimas pasirenkant investicijų objektus.

Lietuvoje, bankai gana plačiai naudoja vertybinių popierių atrankos teorijas, tam naudodami techninę analizę. Techninės analizės metodo taikymą, galima apibūdinti, kaip mažą Lietuvos bendrovių skelbiamų duomenų patikimumą, o taip pat likvidumo trūkumus Lietuvos vertybinių popierių rinkoje.

Kraujalis (1999), tyrinėdamas Lietuvos ir kitų pasaulio šalių bankų investicijas, atkreipė dėmesį į tai, jog Lietuvos bankų investicijų struktūros artėja prie vakarų šalių bankų investicijų. Autorius pastebi, kad labai didelė dalis Lietuvos bankų investuoja į dukterines finansų bendroves.

Bankų investicijos į dukterines bendroves mažina bankų veiklos priklausomybę nuo nepalankių pokyčių komercinėje bankų veiklos srityje. Žinoma ir tai, jog daugelis banko dukterinių įmonių vykdo finansinę veiklą.

Augantis kapitalas ir rezervai, komerciniuose bankuose, rodo tai, jog bankai plėsdami veiklą sėkmingai stiprina kapitalo bazę, bei užtikrina bankų sistemos stabilumą. Bankų sistemos stabilumas yra svarbi sąlyga, leidžianti bankams plėtoti veiklą vertybinių popierių rinkoje.

Jeigu bankų veikla tinkamai prižiūrima, tai ji vertybinių popierių rinkoje nesumažina finansų sistemos stabilumo. Tinkamai atliekanti savo funkcijas bankų priežiūros institucija, neleidžia bankams prisiimti per didelės rizikos, kuri būtų susijusi su įsipareigojimų bei valiutos neatitikimu.

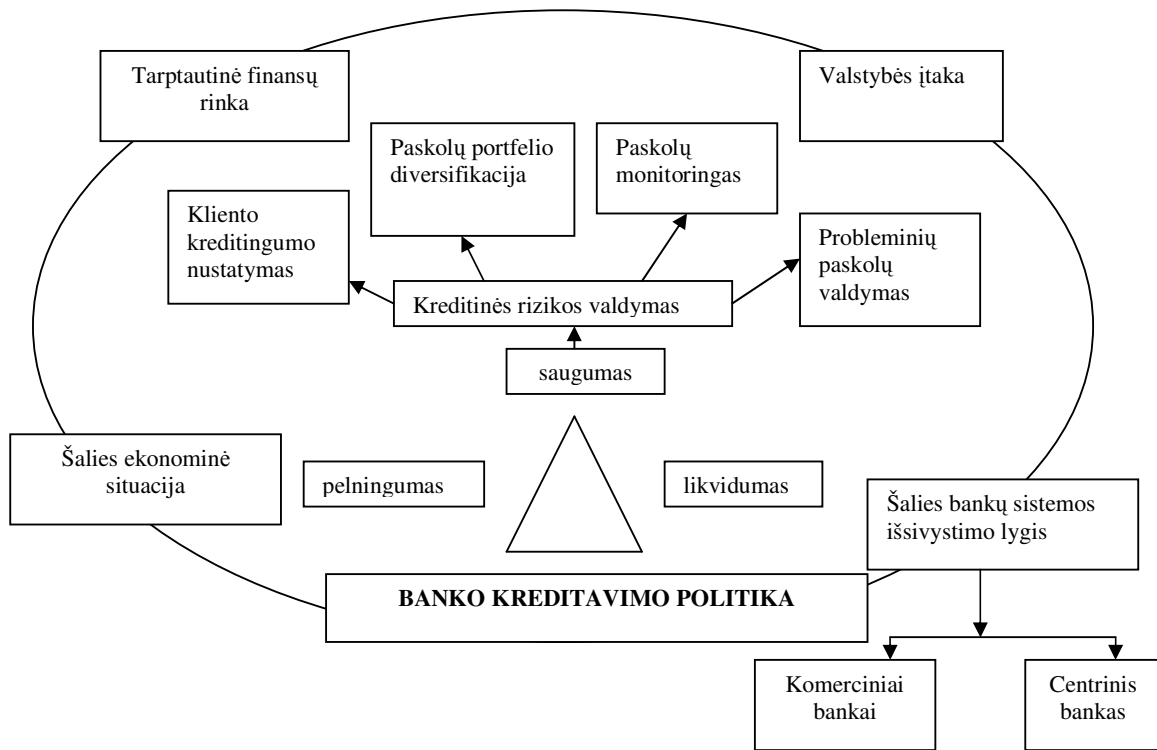
1.4. Likvidumo, saugumo ir pelningumo suderinamumo principai

Siekiant, kad finansų sistema funkcionuotų veiksmingai, yra būtinas visų dalyvių tarpusavio pasitikėjimas, kuris grindžiamas kiekvieno dalyvio pakankamai tvirta finansų būkle ir informacijos skaidrumu. Iki šių dienų vienu iš svarbiausių tvirtos finansų būklės indikatoriumi yra laikomas nuosavas kapitalas. Jo dydis lyginant su prisiimamos rizikos rūšimis: kredito, rinkos, veiklos, technologine, šalies ir kt. Bankas, savo veikloje susidurdamas su įvairiomis rizikomis, gali patirti nuostolių, kurie pirmiausiai amortizuojami ne iš indėlininkų ar skolintojų lėšų (nors tokia galimybė egzistuoja islamiškuose bankuose), o iš banko akcininkų sukaupto kapitalo. Kitaip sakant, banko kapitalo dydis kiekvienu atveju lemia tam tikrą bankroto tikimybę.

Komercinio banko veiklos sėkmė yra tinkamai suformuluota strategija. Formuojant strategiją, bankas turi rūpintis savo paskolų portfeliu (Valvonis, 2006). Anot Tarailos (2001), komercinio banko strategija turi suderinti tris pagrindinius principus: pelningumą, likvidumą, saugumą. Pasak, Mačerinskienės, Ivaškevičiūtės (2000) visų trijų principų vienu metu pasiekti neįmanoma, to pasekoje susidaro konfliktinė situacija. Atsidūrę konfliktinėje situacijoje, komerciniai bankai turi tiksliai apibrėžti, kuriam vienam iš šių principų atiduoda pirmenybę, kadangi nuo šio pasirinkimo priklauso banko veiklos rezultatai. Siekdami šių pagrindinių principų, komerciniai bankai turi priimti prieštarigus sprendimus, juos įvairūs autoriai Blekuet, Kiduel, Piterson (2000); Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė (2000) apibūdina:

- Siekdamas aukšto pelningumo, bankas privalo maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį t. y. aukštesnės palūkanos;
- Siekdamas palaikyti reikiamą likvidumą, bankas privalo optimizuoti trumpalaikių paskolų kiekį;
- Siekdamas užtikrinti saugumą, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamas klientus.

Tad optimaliai suderinti šiuos principus yra pagrindinis paskolų portfelio rūpestis. Efektyvus paskolų portfelio valdymas užtikrina optimalų pelningumo, likvidumo ir saugumo principų suderinamumą. O tai yra pagrindiniai veiksniai, užtikrinantys paskolų portfelio valdymo kokybę (3 paveikslas).

3 pav. Komeracinio banko paskolų portfelio valdymo modelis

Šaltinis: I. Mačerinskienė, L. Ivaškevičiūtė. 2000. Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai. Socialiniai mokslai. Nr. 5 p. 45

Be pelningumo ir saugumo, bankai turi rūpintis operacijų likvidumu, arba kitais žodžiais tariant, bankai rūpinasi, kad sutartu laiku galėtų išpildyti visus savo pasižadėjimus ir įvykdyti visus reikalavimus. Bankinių operacijų pelningumas ir saugumas kur kas lengviau nustatomas, negu jų likvidumas. Pasak įvairių autorių Mačerinskienės, Ivaškevičiūtės (2000) likvidumas – tai sugebėjimas laiku vykdyti savo mokestinius įsipareigojimus, bei galimybė turimus išteklius paversti grynais pinigais, bei vėliau juos panaudoti mokestiniams įsipareigojimams vykdyti. Kitų autorių Ivaškevičius, Sakalas (1997) nuomone, likvidumo sąvoka apibūdinama, kaip komercinio banko gebėjimas turimas finansines ir materialines vertybes paversti pinigineis lėšomis, dažniausiai grynaisiais pinigais, ir tais pinigais padengti įsiskolinimus. Likvidumas yra tvirčiausias saugumo pagrindas. Likvidumo stoka pakerta ir tvirčiausio banko šaknis. Likvidumui išlaikyti banko vadovybė nuolatos turi sekti banko balansus ir žiūrėti, kad būtų ne tik kiekybinė, bet ir kokybinė aktyvų ir pasyvų pusiausvyra. Banko balanse ne tiek yra svarbūs patys skaičiai, kiek tų skaičių turinys. Balansai turėtų parodyti:

- 1) kiek gali būti kiekvienu pareikalavimu arba bent trumpu laiku paimta iš banko pinigų,
- 2) kiek bankas turi tuojau realizuojamų vertybių,
- 3) kiek bankas turi tokių vertybių, kurias gali lengvai realizuoti.

Tai, ką bankui gali tekti mokėti, sudaro:

- 1) indėliai,
- 2) einamosios sąskaitos,
- 3) duotos garantijos,
- 4) neišmokėti senesniųjų metų dividendai.

Banko tuoj pat realizuojamos vertybės yra:

- 1) grynieji pinigai esantieji banko kasoje,
- 2) banko įsigyti čekiai,
- 3) banko einamoji sąskaita kituose tvirtuose bankuose.

Sunkiai realizuojamoms, bet kuriais atvejais aktyvo pozicijoms, tenka priskirti nekilnojamąjį turtą. Banko tuojau realizuojamos vertybės sudaro pirminį banko likvidumą, kai lengvai realizuojamos vertybės laikomos antriniu likvidingumu. Pirminis banko likvidumas lengviau nustatomas iš balanso duomenų, tačiau ir tie duomenys gali būti balanso skelbimo dienai pagražinti. Deja, tas pagražinimas pasitaiko ne tik pas mus, bet ir rimtuose Vakarų Europos bankuose.

Likvidumo įgyvendinimas yra gana sudėtingas, nes likvidumas priklauso ne vien nuo banko vadovybės sugebėjimo bei gerų norų, bet ir nuo:

- a) kredito rinkos padėties,
- b) ekonominių bei politinių krašto gyvenimo sąlygų
- c) pasaulinės ūkio konjunktūros, kuri pagrįsta yra ne vien ekonominiais bei politiniais, bet dar ir grynai psichologiniais veiksniais.

Gerai vadovaujami bankai vengia nors ir pelningų, bet nelikvidžių operacijų, tačiau kartais paties gyvenimo yra stumte įstumiami į tokias operacijas. Vieną kartą patekę į nelikvidžias operacijas, bankai dažnai su nuostoliais likviduoja tas operacijas, kad tik galėtų atgauti laisvas rankas.

Ne tik senesnieji bankų teoretikai bei praktikai, bet ir kai kurie dabarties ekonomistai bankų likvidumo laidavimui reikalauja laikyti tam tikrą grynų pinigų sumą banko kasoje. Grynų pinigų atsargai prilyginama ir banko einamoji sąskaita centriniame šalies banke. Tų atsargų dydis turi būti proporcingas turimiems depozitams.

Kiekvienas bankas turi tiek laikyti grynų pinigų, kiek reikalinga, kad galėtų kiekvienu pareikalavimu ištesėti savo skolos pasižadėjimus.

Žinoma, visuotinės šalyje panikos metu, kai įbaugintos, dažnai spekuliantų sukurstytos minios puola iš karto visus bankus ir reikalauja gražinti visus depozitus, negali būti ne tik jokių iš anksto nustatytų likvidumo nuostatų, bet ir jokios šalyje galybės, kuri galėtų patenkinti visus indėlininkų reikalavimus.

Be tinkamo svetimų banke sudėtų pinigų sunaudojimo, banko likvidumui turi reikšmės ir banko akcinio kapitalo vartojimas. Tiek teorija, tiek praktika stengiasi nustatyti, kuri banko pagrindinio

kapitalo dalis gali būti suvartota įsigyti nekilnojamam bei kilnojamam banko turtui. Atrodo, kad tvarkingai vadovaujamas bankas gali panaudoti nekilnojamam turtui, savo reikalams įsigyti ne daugiau kaip 20% pagrindinio akcinio kapitalo. Taip pat iš pagrindinio akcinio kapitalo atlyginamos banko steigimo išlaidos. Likusioji akcinio kapitalo dalis negali būti vartojama nors ir tikroms, bet nelikvidžioms operacijoms. Sunkiau realizuojamomis vertybėmis laikomos įmonių akcijos. Todėl ir stengiamasi nustatyti, kuri pagrindinio kapitalo dalis gali būti investuota į akcinį kitų įmonių kapitalą. Vargu ar būtų bankui naudinga, jei jis įsigytų įmonių akcijų už sumą, didesnę kaip 40% jo pagrindinio kapitalo. Be to, rūpinimasis, kad ir tas, kas leidžiama investuoti į akcinį kitų įmonių kapitalą, nebūtų sudedama į vieną ar kelias įmones, bet išskaidyta tarp didesnio įmonių skaičiaus. Tuo būdu stengiamasi paskirstyti paties banko riziką ir sustiprinti jo likvidumą. Bankas, įsigijęs didesnę bet kurios įmonės akcijų portfelį, pradeda rūpintis tos įmonės likimu ir dažnai pats nepasijunta, kaip pradeda savo trumpalaikiais depozitais, arba net ir einamosios sąskaitos pinigais finansuoti rūpimą įmonę, ir tuo būdu pasidaro pats ne likvidus (Šimkus, 2006).

Atsarginis kapitalas, kuris naudojamas banko nuostoliams atlyginti, sudaro taip pat svarbų banko likvidumo ramstį. Atsarginis kapitalas sudaromas iš banko grynojo pelno. Atsarginis kapitalas, sumažėjęs dėl nuostolių atlyginimo, turi būti vėl didinamas, kol pasieks nustatytas normas.

Bankuose laikomų pinigų saugumui sudaro pavojų:

- 1) bankų valdybos narių ir banko tarnautojų apsileidimai ir nusikalstamieji darbai,
- 2) banko klientų neturtingumas ir nesąžiningumas.

Svarbiausias banko kreditorių pinigų laidas yra banko vadovybės sąžiningumas, nuodugnus savo darbo žinojimas ir, pagaliau, protingas atsargumas. Juk ne be reikalo anglai sako „geri bankininkai kuria gerus bankus“. Tiesa, visi minėti banko vadovybės geri privalumai nepasirodo banko balanso pozicijoje, tačiau dažnai jie daugiau lemia, negu ir stambūs banko aktyvo skaičiai. Nesąžiningi, nesuprantantys savo darbo ir neatsargūs banko valdytojai visuomet sudarys didelių pavojų banko kreditorių pinigams. Spekuliacijos kelias lengvai veda žmones į nusikalstamuosius darbus. Susirūpinusi asmeniniais pelnais, banko vadovybė lengvai pasidaro ne tik ne objektyvi, bet dar dažnai ir nesąžininga savo klientų patarėja. Tokiais atvejais vadovai išnaudoja klientų pasitikėjimą asmeninio pasipelnymo tikslams. Jei vadovų nusikalstamieji darbai baudžiami visų įstatymų griežtumu ir tokiais darbais padaryti nuostoliai atlyginami nusikaltusiųjų sąskaita, tai daug painesnis dalykas yra pačiam bankui ar jo klientams padaryta žala kilusi iš vadovų nesugebėjimo ar apsileidimo.

Be banko vadovybės, banko kreditorių pinigų saugumui turi didelės reikšmės ir banko tarnautojų išsimokslinimas bei sąžiningumas. Tačiau ir geras tarnautojų pasiruošimas, ir jų sąžiningumas dar neatpalaiduoja banko valdomųjų organų nuo prievolės griežtai prižiūrėti visus

tarnautojų darbo žygius. Ta priežiūros prievolė nėra jau taip sunki mažesnėse kredito įmonėse, kuriose jų vadovai pasilieka nuolatiniame asmeniniame kontakte su savo bendradarbiais. Kitaip yra dideliuose bankuose, kur dirba tūkstančiai tarnautojų, kur per tarnautojų rankas eina milijardinės gyvų ir bankinių pinigų sumos ir įvairūs tų sumų dokumentai, kur pati komplikauta darbo technika nutraukia asmeninius tarnautojų ir valdybos narių ryšius.

Dabartinėse bankinio darbo sąlygose dažnai atsiranda tas žinomas psichologinis reiškinys, kad paskirtas žmogus, paskęsdamas minioje, lengvai nebetenka teigiamų savo asmenybės privalumų ir drauge pradeda tikėti, kad tokioje žmonių minioje lengvai drauge su juo pačiu gali paskęsti ir jo nusikalstamieji darbai. Be to, ir didelės pinigų sumos, einančios per tarnautojų rankas, skatintė skatina silpnesnio būdo, ypatingai prasiskolinusius ir įpratusius plačiai gyventi, žmones neteisėtai pasinaudoti tomis sumomis. Žmogus, bedirbdamas ilgesnį laiką vienoje kurioje bankinio darbo srityje, dažnai pradeda manyti suradęs tokį nė kieno nepastebimą darbo technikos plyšį, pro kurį nekludomas galės ilgą laiką traukti pinigus. Bankų vadovybė stengiasi, kiek tik galima, veikti prieš tarnautojų psichologinę minios nuotaiką ir tuo tikslu imasi įvairių priemonių individualizuoti ne tik paskirtų tarnautojų asmenybę, bet ir jų darbus. Norima sudaryti tokią aplinką, kad kiekvienas tarnautojas jaustųsi esąs vienui vienas, nepaskęstų nei žmonių minioje, nei pinigų sumose, nei bylų krūvose. Kiekvienas tarnautojas turi būti nuolatos savo tiesioginio viršininko matomas ir jo akyse dirbti sau pavestą darbą. Jis turi visuomet jaustis atsakingas už rūpestingą savo darbo atlikimą.

Ypatingas dėmesys, saugumo sumetimais, teikiama kasos operacijoms. Pirmiausia reikalaujama iš klientų, kad jie gautus iš kasos pinigus visuomet patikrintų kasininko akyse, nepasišalindami nuo kasos langelio. Kasininkai už savo klaidas atsako savo pinigais. Kasininkas, pas kurį klaidos dažniau pasitaiko, paprastai atleidžiamas iš tarnybos, nes toks kasininkas nėra tinkamas savo pareigoms.

Pinigų saugumo sumetimais bankai, teikdami kreditus, reikalauja iš debitorių nurodyti prašomojo kredito tikslą. Tas bankų reikalavimas yra sukėlęs teoretikų tarpe nemaža ginčų: vieni laiko reikalavimą nurodyti prašomojo kredito tikslą nepagrįstu bei neteisėtu ir liepia bankui tenkintis nustačius debitoriaus kreditingumą, kiti, priešingai mano, kad reikalavimas nurodyti prašomojo kredito tikslą, yra visai pagrįstas, nes nuo to tikslo dažnai priklauso ne tik paties kredito saugumas, bet ir visuomeninė paties kredito svarba.

Alfredas Lansburghas (1931) teigia, kad bankas gali duoti kreditus tik tokiems reikalams, kuriems būtų davę pinigus tie asmenys, kurie sunėšė depozitus į banką. Toks reikalavimas vargu ar įmanomas įgyvendinti. Pirmiausia ir patsai depozitininkas nekėlia tokio klausimo, kam aš norėčiau skolinti savo pinigus, be to, ir bankas, teikdamas kreditus, jokiu būdu nepajėgs atskirti, kurie pinigai kuriam indėlininkui priklauso.

Tais pačiais pinigų saugumo sumetimais bankai reikalauja, kad jų debitoriai dirbtų tik su vienu banku, visas savo bankines operacijas sukongcentruotų viename banke, nes tokiu atveju ekonominė kliento padėtis pasidaro bankui kiauurai perregima. Banke sudėtų pinigų saugumas reikalauja didelio, ypatingai kredito politikoje, atsargumo. Šiuo atveju kur kas geriau yra, kad bankai yra šykštūs, negu dosnūs. Dažnai įvairios įmonės, neturėdamos lengvai prieinamų kreditų, pradeda labiau taupyti, kurti nuosavus kapitalus ir nebenori leisti į bet kurias spekuliatyvinio pobūdžio operacijas. Atsargi bankinė politika - tai rūpestingas banko indėlininkų reikalų gynimas. Bankas, kuris sugeba nuosekliai vykdyti kapitalų saugumo politiką, įgyja visuomenės pasitikėjimą. Toks visuomenės pasitikėjimas traukte traukia žmonių pinigus į banką. Jei jau išigyti žmonių pasitikėjimą nėra lengvas dalykas, tai kur kas sunkesnis yra uždavinys tą pasitikėjimą išlaikyti. Bankų istorija žino labai daug atsitikimų, kada iš nakties, griuvėsiais nueina rimto banko ilgų metų darbu įgytas visuomenės pasitikėjimas.

Netenka manyti, kad banko pinigų saugumui gresia pavojai vien iš banko debitorių, kreditų ėmėjų pusės. Lygiai pavojingi gali būti banko reikalams ir kreditų teikėjai, būtent, indėlininkai. Žmogus, pasidėjęs banke pinigus, ypatingai atidaręs banke einamąją sąskaitą, įgyja bankininkų pasitikėjimą, kurį gali nekartą piktam panaudoti su didele pačiam bankui žala. Todėl visi rimtai vadovaujami bankai rūpinasi turėti ko tiksliausių žinių ne tik apie savo debitorius, bet ir apie savo kreditorius.

Pelningumas, tai komercinio banko veikla, kuri turi sukurti bankui pelną. Anot, Mačerinskienės ir Ivaškevičiūtės (2000) kreditavimo paslaugos yra vienas iš pelningiausių, tačiau ir rizikingiausių komercinio banko veiklos sričių. Teikdamas paskolas, komercinis bankas nustato palūkanų normą, kurios bazę sudaro skolinamų lėšų kaina, administracinės išlaidos, nuostolių rezervas, bei pelno marža. Pastaroji ir yra tas grynasis pelnas, kurį ir uždirba bankas. Komercinių bankų veiklos pelningumo valdymas numato jų pajamų ir išlaidų, pritrauktų lėšų, sąnaudų ir kreditavimo bei investicijų pajamų, finansinio rezultato stabilumo laidavimo, bei nuostolių rizikos kontrolę.

Kalbant apie komercinį banką, negalima pamiršti ir saugumo principo. Todėl komercinis bankas norėdamas išvengti pavojaus, siekia užtikrinti, kad pinigų, gaunamų iš skolininko, bei pinigų, kuriuos bankas turi sumokėti kreditoriams, turi laikytis pelningumo, likvidumo, saugumo principų suderinamumo.

Komercinė banko paslaptis, kiek ji nekenkia visuomenės gerovei, neabejotinai saugo paties banko interesus, drauge yra labai naudinga atskiriems banko klientams.

1.5. Komercinio banko veiklos rizikos valdymo aspektai

Kiekvienas komercinio banko vadovas turi galvoti apie banko rizikos minimizavimą. Kadangi bankai turi išgyventi ir vystytis šalies bankų sistemoje, pagrindinis rizikos valdymo tikslas – pelno užtikrinimas komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdyme.

Kaip teigia Lydeka, Drilingas (2001) riziką lemia du veiksniai:

- Laimėti ir gauti pelną;
- Pralaimėti ir patirti nuostolį.

Bankai stengiasi gauti kuo didesnę pelną, nors neatmetama tikimybė patirti nuostolį. Todėl kuo didesnis laukiamas pelnas, tuo didesnė rizika. Anot, Darškvienės (1997) didelė rizika atsispindi dėl problemų su būsimos ekonominės situacijos vertinimais, o tai daro sprendimų priėmimą labai sudėtingą. Garškienės (1997) teigimu, vertinant banko riziką kartais gali būti anuliuojami šalutiniai nuostoliai.

Pasak Lumby (1991), rizikos laipsnis padidėja, jei problemos atsiranda netikėtai, naujos užduotys nesutampa su banko patirtimi, egzistuoja prasta banko tvarka, o vadovybė nesugeba priimti skubių ir neišvengiamų sprendimų.

Pastebima, kad bankų sistema remiasi trimis svarbiausiais kriterijais: likvidumu, rentabilumu ir saugumu (Vaškelaitis, 2003). Visi šie kriterijai yra vienodo reikšmingumo, t. y. šiais kriterijais turėtų būti siekiama maksimalaus pelno palaikant likvidumą ir atsižvelgiant į saugumą.

Pagrindinis banko vertės veiksnys yra banko rizika, kuri nors ir yra labai nepageidautina, tačiau banko veikloje neišvengiama. Bet kuri finansinė operacija, kurios galutinis rezultatas yra nežinomas, laikoma rizikinga operacija. Netgi galima akcentuoti, kad kuo rizika didesnė, tuo galimi didesni nuostoliai. Dėl šios priežasties, bankų veikloje ir yra labai svarbu įvertinti riziką bei sugebėjimą ją valdyti.

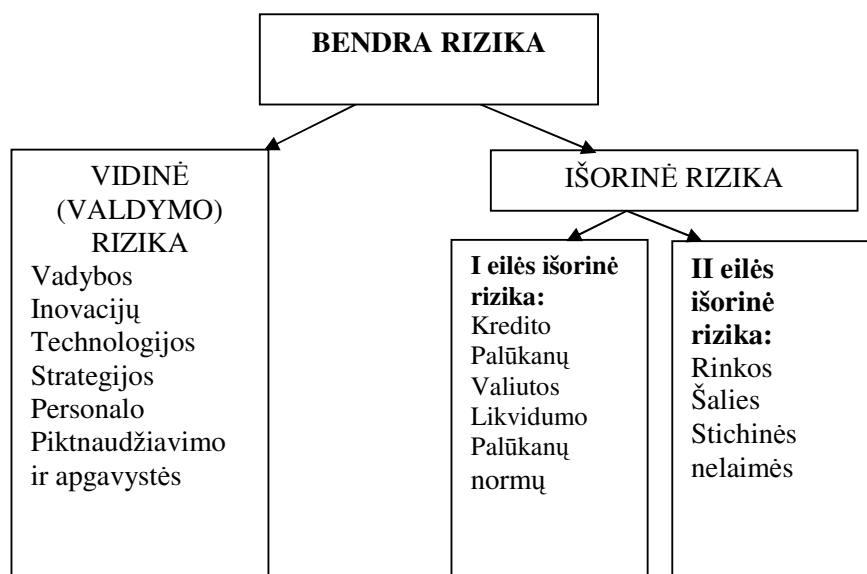
Komerciniam bankui būtina išlaikyti tokį rizikos lygį, kad jis bet kuriuo metu galėtų įvykdyti Lietuvos banko nustatytus riziką ribojančius normatyvus. Esant komercinių bankų veiklos konkurencijai, komerciniai bankai prisiima daugiau rizikos siekdami kuo didesnio pelno, o centrinis bankas kiek įmanoma stengiasi bankų veiklą kontroliuoti ir mažinti jų veiklos riziką.

Literatūros šaltiniuose galima rasti labai įvairų banko rizikos klasifikavimą, ir tai visiškai suprantama, kadangi įsprausti riziką į griežtus rėmus yra gana sudėtinga, nes kiekvienas autorius pabrėžia skirtingos rizikos svarbą.

Apskritai įvairių šalių mokslininkai, nagrinėjantys komercinių bankų veiklos riziką, perteikia įvairesnių klasifikavimo variantų, remdamiesi įvairiais požymiais. Ivaškevičius, Sakalas (1997) ir V. Vaškelaitis (2003) išskiria vidinę ir išorinę rizikas, kurios sudaro bendrą banko riziką. (4 paveikslas)

Vidinė (valdymo) rizika susijusi su banko personalo pasirengimo, naudojamos technikos, technologijos lygiu, banko įvaizdžiu .

I eilės išorinė rizika, tai rizika, kurios lygis priklauso nuo bankų sistemos lygio ir jos teisinio reguliavimo. II eilės išorinė rizika priklauso nuo dar bendresnių išorinės rizikos sąlygų – ekonominės, politinės, bei socialinės situacijos šalyje. Todėl manyta, kad toks rizikos klasifikavimas ir labiausia atspindi valdomos rizikos tipus.

4 pav. Banko rizikos klasifikavimas

Šaltinis: Vaškeļaitis, V.2003. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. P. 64

Banko finansinė rizika – tai rizika, susijusi su makroekonominės aplinkos parametrais (Jasevičienė, Miniotienė, Stankevičienė, 2000). Finansinė rizika apima palūkanų normų, likvidumo, kredito, užsienio valiutos ir rinkos rizikas. Rizikos valdymo procese vyrauja kiekybiniai ir kokybiniai rizikos vertinimo principai, kurie tarpusavyje derasi.

Kokybinės analizės tikslas – apibrėžti rinkos veiksnius, nustatyti sąlygas, kurioms esant ir pasireiškia rizika. O kiekybinė analizė – įvairių rizikos sričių įvertinimas skaičiais. Kiekybinės analizės uždavinys yra labai sudėtingas, kadangi jam spręsti yra naudojami įvairūs metodai. Patys populiariausi yra: statistinis, ekspertinis, analitinis.

Komerciniai bankai, kaip ir bet kuri komercinė struktūra, savo veikloje susiduria su ekonomikos nuosmukio, bei naujos konkurencijos rizika. Rizika, su kuria susiduria bankai savo veikloje yra labai įvairiai skirstoma. Tačiau, dažniausia yra išskiriamos šios banko veiklos rizikos sritys:

- Likvidumo rizika. Tai rizika, kai bankas neturi pakankamai lėšų einamiems įsipareigojimams vykdyti.

- Kredito rizika. Tai nuostolių dėl skolininko nesugebėjimo vykdyti bankui duotų įsipareigojimų rizika.
- Rinkos rizika. Tai turto vertės sumažėjimo dėl nepalankių rinkos svyravimų rizika.
- Kapitalo rizika. Tai rizika, kad kapitalas sumažės iki tokio lygio, kuris kelia grėsmę banko veiklos tęstinumui.

Finansų rinkų dalyviai bei finansų rinkas reguliuojančios institucijos suvokia bankinės veiklos rizikingumą ir jos keliamą grėsmę. Įvairios nacionalinės ir tarptautinės organizacijos rūpinasi bankų veiklos rizikos valdymu. Yra nustatyti privalomi bankų veiklos riziką reglamentuojantys normatyvai ir rizikos valdymo sistemos. Šie privalomi normatyvai kažkiek riboja bankų galimybes prisiimti riziką ir nurodo rizikos valdymo būdus. Šiai dienai daugelis formalių normatyvų bei reikalavimų, buvusių prieš keliolika metų veiksmingais, šiuo metu nėra tokie efektyvūs. O tai susiję su šiandienine situacija finansų rinkose, bei bankų veiklos specifika (Matten, 1996). Viena iš reikšmingiausių šio reiškinių priežasčių yra gana dinamiški pokyčiai vykstantys finansų rinkose. O pačių bankų noras valdyti ir minimizuoti riziką juos verčia tobulinti savo veiklą, teikiant pilnavertes paslaugas.

Viena iš didžiausių rizikų, su kuria susiduria bankai, tai likvidumo rizika. S. Kropas, L. Čiapas, G. Šidlauskas, D. Vengraitis, (1998) likvidumo riziką apibūdina, kad tai rizika, kad dėl lėšų trūkumo banko įsipareigojimams įvykdyti arba banko turtui finansuoti nepalankiomis sąlygomis teks likviduoti kitą banko turtą arba pritraukti papildomas lėšas nepalankiomis rinkos sąlygomis.

5 pav. Likvidumo rizikos skirstymas

Šaltinis : S. Kropas, L. Čiapas, G. Šidlauskas, D. Vengraitis, 1998. Banko finansų valdymas. p 31

V. Vaškelaičio (2003) teigimu, bankams likvidumas reikalingas dėl kelių priežasčių:

- 1) kasdieniniams mokėjimams atlikti,
- 2) išvengti galimos rizikos bei netikėtumų,

3) spekuliuoti didinant pajamas ir pelną.

Kadangi bankai savo veikoje atlieka tarpininko vaidmenį, tai likvidumo rizikos valdymas yra prioritetinga kiekvieno banko rizikos valdymo politikos dalis.

Kredito rizikos priklausomybė nuo rinkos yra labai nedidelė, todėl galima teigti, kad ji nėra tipiška finansinė rizika. (Kancerevyčius, 2006)

Urnėžius (2001) išskiria šiuos veiksnius darančius didelę įtaką kredito rizikai:

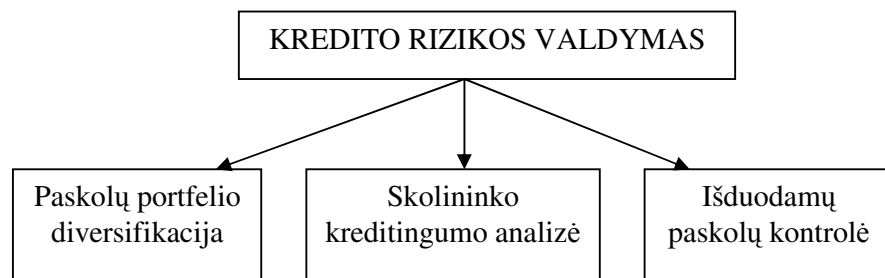
- Skolininko negebėjimo, nenumatytų aplinkybių sukurti reikiamus pinigų srautus;
- Užstato, garantijų ar laidavimo ateities vertės neapibrėžtumo;
- Skolininkui praradus reputaciją.

O V. Vaškeļaitis savo leidinyje „Pinigai: Centriniai bankai ir jų funkcijos“ (2006) išskiria pagrindinius kredito rizikos prisiėmimo principus:

- Skolinimasis turi būti pagrįstas kreditingumo analize. Galima prisiimti tik tą riziką, kurią galima išmatuoti ir valdyti,
- Nustatyti patikimi ir aiškūs pirminiai kredito gražinimo šaltiniai, bei antriniai finansavimo šaltiniai,
- Skolininko turto vertė turi būti mažesnė nei skolininko nuosavo kapitalo investicija,
- Skolinimosi veikloje būtina atsižvelgti į tai, kad verslo ciklo pokyčiai gali neįigiamai įtakoti konkrečią ūkio šaką, sandorio šalį, ar netgi užstato vertę.

Kredito rizika priklauso tiek nuo kreditoriaus, tiek nuo skolininko, o jos dydį apibūdina skolininko galimybės atiduoti kreditą ir pačios paskolos pobūdį.

Atlikti kredito rizikos analizę nėra taip paprasta, kaip gali pasirodyti. Kredito rizikos gavėjas savo padėtį ir perspektyvas žino kur kas geriau, negu banko analitikas, kuris atlieka analizę remdamasis finansinėmis ataskaitomis, bei kitais formaliais dokumentais. Taip pat įtakos neturi ir auditorių atliekamos ataskaitos, bei rinkos analitikų prognozės, kadangi ateities požiūriu rezultatas ne visada nuspėjamas (žr. 6 pav.).

6 pav. Kredito rizikos valdymas

Šaltinis: Sudaryta pagal D. Ivaškevičius, A Sakalas (1997). Bankų vadyba. Kaunas.

Aktyvų ir pasyvų valdymas reikalauja, kad bankas sektų kreditų suteikimo ir įmokų surinkimo procedūrą, kad bankinėje veikloje lėšų negražinimo rizika būtų mažinama iki minimumo. Kredito rizikos minimizavimas – tai rizikos įvertinimas ir jos valdymas (Urnėžius, 2001).

Ivaškevičiaus, Sakalo (1997) teigimu, paskolų portfelio diversifikacija pasireiškia kaip kreditavimo galimybių išskirstymu. Šiuo būdu siekiama nustatyti tinkamą kreditavimo struktūrą. Kreditavimo rizika turi tendenciją didėti kuomet didėja kreditavimo apimtys, bei jos koncentruojamos nedideliame skaičiui kreditų gavėjų. Dėl šios priežasties daugelis bankų stengiasi išduoti didesnę dalį kreditų smulkiems klientams.

D. Ivaškevičius, A. Sakalas (1997) diversifikuojant banko paskolų portfelį, kreditus skirsto pagal:

- laiką,
- kreditingumo kryptis,
- padengimo lygį,
- palūkanų už kreditą nustatymo būdą,
- ūkio šakas, šalis ir pan.

Vertinant kliento mokumą, labai svarbu tinkamai atlikti kredito analizę, šios analizės tikslas, kuo tiksliau įvertinti esamą kliento padėtį bei perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo paslaugą.

Kreditai suteikiami laikantis griežtai nustatytų kriterijų. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, kredito struktūrą bei tikslą, kredito gražinimo šaltinius bei apdraudimo priemonę.

Išskiriami šie pagrindiniai paskolų suteikimo principai (V. Vaškelaitis, 2003):

- 1) Kolegiali atsakomybė priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo.
- 2) Įgaliojimų ir atsakomybės nustatymo.
- 3) „Keturių akių“ principas, tai reiškia, kad:
 - Sprendimus dėl paskolos suteikimo priima ne mažiau kaip 2 žmonės;
 - Paskolos sutartis rekomenduojama pasirašyti 2 banko įgaliotiems asmenims.
- 4) Rizikos pasidalijimas, tai kai asmuo pateikęs paskolos projektą negali priimti sprendimo dėl paskolos suteikimo.

Kredito analizė tiria skolininko norą, bei galimybę gražinti paskolą.

Daugelis bankų kredito kontrolei naudoja paskolų gradavimą, t.y. klasifikuoja paskolas pagal neapmokėjimo galimybę ir kitus parametrus. Šiuo metu bakuose funkcionuoja kokybinės (t. y. reikalaujamas objektyvus paskolos gavėjo esamos situacijos įvertinimas, bei paskolos gražinimo užtikrinimas ir teisingos dokumentacijos įforminimas) ir kiekybinės (t.y. kai kreditų suteikimo komitetas kiekvienai paskolai suteikia atitinkamą balą, ir pagal jį paskola priskiriama atitinkamai grupei) paskolų klasifikavimo sistemos.

Komercinio banko veikloje svarbią vietą užima kapitalo rizika, kuri parodo banko mokumą. Šios rizikos valdymas yra tiesiogiai susijęs su banko aktyvų valdymu. Lietuvos bankas kaip institucija prižiūrinti komercinių bankų veiklą, siekdama sumažinti bankų kapitalo riziką reikalauja vykdyti kapitalo pakankamumo normatyvą. Kapitalo pakankamumo normatyvas tai banko skaičiuotino kapitalo ir turto bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, jis turi būti ne mažesnis kaip 10%.

Komercinių bankų veikloje paprasčiau negu kitos rizikos yra vertinama rinkos rizika. Kadangi vertinant rinkos riziką egzistuoja pakankamai objektyvios ir reguliariai kotiruojamoms rinkos kainos, iš kurių galima gauti daugybę informacijos, nors šios rizikos atsiradimas yra mažiausiai priklausomas nuo bankų veiksmų, o daugiausia priklauso nuo makroekonominės situacijos, rinkos konjunktūros (Gegužis, 2003). Rinkos rizika atsiranda dėl finansinio turto ir įsipareigojimų kainų pokyčių, ir yra jautrios visos rinkos kainą turinčios finansinės priemonės – valiutų keitimo sandoriai, palūkaninės finansinės priemonės, nuosavybės vertybiniai popieriai, biržos prekės bei išvardintųjų priemonių pagrindu sudarytos išvestinės finansinės priemonės (Dzikevičius, 2003).

Rinkos rizika patiriama tik tada, kai investuotojas arba finansinė institucija turi tam tikras atviras kurio nors instrumento pozicijas. Lietuvos banko apibūdinimu, rinkos rizika – tai tikimybė, kad rinkos kintamieji (t. y. palūkanų normų, valiutų kursų, nuosavybės vertybinių popierių, biržos prekių kainos ir t.t.) pasikeis taip, kad bankas dėl sudaryto sandorio patirs nuostolių. S. Liučvaičio (2003) teigimu, rinkos rizika labiausiai veikia akcijas, kadangi ši rizika yra susijusi su akcijų nepastovumu, atsirandančiu iš rinkos nepastovumo. O V. Vaškelaitis (2003) rinkos riziką skirsto į:

- 1) Prekybos riziką – tai rizika, kad dėl rinkos kainų ir kurso pakitimų nesumažėtų prekybinė portfelio vertė, ir apima šias kategorijas: palūkanų normų, valiutos, akcijų, strateginių prekių bei opcionų.
- 2) Ne prekybos riziką – tai galimų nuostolių rizika dėl banko turto ir įsipareigojimų struktūros svyravimų, dėl to gali sumažėti banko pelnas bei banko turtas, taip pat įsipareigojimų dabartinė vertė. Ši rizikos klasė apima šių rizikos rūšių valdymą: palūkanų normų, likvidumo, valiutos, kapitalo, kredito ir bendrą aktyvų ir pasyvų valdymą.

Šiuo metų bankų veikloje rinkos rizika yra viena iš svarbiausių rizikų, kadangi ypač auga bankų turimi rinkos instrumentų portfeliai ir jų valdymui reikia jautresnių priemonių.

Reikėtų pažymėti ir tai, kad formaliai, bankų rizikos rūšys gali būti atskiriamos viena nuo kitos, tačiau bankų veikloje tai galima sakyti neįmanoma, kadangi beveik kiekvienoje banko operacijoje daugiau ar mažiau susiduriama su kiekviena iš jų. Todėl anot Jasinevičienės (2000) pagrindinis banko veiklos rizikos valdymo tikslas yra išlaikyti tokį rizikos lygį, kad pokyčiai ekonominėje aplinkoje, valiutų kursų bei palūkanų normų svyravimai, personalo kvalifikacija, informacinių sistemų kokybė nekeltų grėsmės stabiliai bankų veiklai, bei nemažintų pasitikėjimo banku ir

netrukdytų vykdyti riziką ribojančių normatyvų, kurie yra nustatomi bankų veiklos priežiūros institucijų.

Lisauskas (1994) teigia, kad komercinių bankų rizikos valdymo pagrindą sudaro rizikos strategijos sukūrimas. Taigi formuojant rizikos strategiją svarbu tinkamai suvokti jos realybę, bei numatyti jos kitimo tendencijas.

O Jasevičienė, Miniotienė, Stankevičienė (2000), teigia, kad rizikos valdymą banke tikslinga organizuoti vadovaujantis Bazelio bankų priežiūros komiteto pagrindiniais efektyvios bankų priežiūros principais. Pagal efektyvios bankų priežiūros principus banke kylančios rizikos turi būti pripažintos, prižiūrimos bei kontroliuojamos. Turėdami šį tikslą banko valdymo organai, turi pasirūpinti, kad būtų vykdomi riziką ribojantys normatyvai, įskaitant kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui, didelių paskolų, užsienio valiutų pozicijų reikalavimus, taip pat ir tai, kad būtų sudaryti atidėjimai, bei laikomasi vidaus kontrolės ir t. t.

Taip pat galima teigti, kad suprantant, kad banko veikla iš esmės yra banko rizikos valdymo veikla, turi būti suvokiama būtinybė imtis nuolatinės banko rizikos valdymo veiklos, į kurią turėtų būti įtraukiami visi banko padaliniai. Jei norima veikti kryptingai ir koordinuotai, tai būtina formalizuoti rizikos valdymo politiką, bei sukurti strategiją. Taip bankas turi galimybę numatyti ir išvengti nepalankių įvykių, o ne tik švelninti jų pasekmes.

2. AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS EKONOMINĖ ANALIZĖ IR ĪTAKOS VEIKLOS EFEKTYVUMUI ĮVERTINIMAS

2.1. Bendra Lietuvos Komercinių bankų sektoriaus apžvalga 2003 – 2007 metais

Aktyvų ir pasyvų valdymas apibūdina abiejų balanso dalių valdymą vienu metu. Aktyvų ir pasyvų valdymas šiuo metu yra viena iš prioritetinių sričių. Reikia pažymėti, kad tik pastaraisiais metais Lietuvos bankai suprato aktyvų ir pasyvų valdymo svarbą bei reikalingumą. Kai kurie mokslininkai, pavyzdžiui Lavrušinas (1992), Miškinas (1992), bei Rose (1991) aktyvų ir pasyvų valdymą apibūdina kaip dviejų sudėtinių mechanizmų visumą: aktyvų valdymą ir pasyvų valdymą. Bankininkystės ir finansų enciklopedijoje (1993) aktyvų ir pasyvų valdymas apibrėžiamas: „Aktyvų ir pasyvų valdymas - tai planingos procedūros, kurių metu įvertinamos finansinės institucijos aktyvų ir pasyvų sumos, vertė ir terminai. Jų tikslas – rizikos apskaičiavimas ir kontrolė, pagrindinį dėmesį skiriant grynosios palūkanų maržos rizikos kontrolei, siekiant pelningos veiklos“. Kiek trumpiau ir paprasčiau aktyvų ir pasyvų valdymas apibūdinamas Lenkijos bankų sąjungos paruoštame darbe „Banko rizikos valdymas“: „, aktyvų ir pasyvų valdymas yra finansinis procesas, kuriame siekiama sudaryti tokią kiekybinę ir kokybinę aktyvų ir pasyvų struktūrą, kuri leistų pasiekti optimalų finansinį rezultatą“ (1992).

Labai dažnai bankų veikloje imamas rizikos, kadangi didžiąją bankų resursų dalį sudaro skolintos lėšos. Skiriasi ir komercinių bankų finansinės ataskaitos nuo kitų institucijų, todėl atliekant komercinio banko finansinę analizę taikomi kitokie metodai.

Viešai skelbiamoje Komercinio banko balansinėje ataskaitoje, skelbiamas straipsnių sąrašas, kuris atspindi banko turą t.y. aktyvai, įsipareigojimus t.y. pasyvai bei akcininkų nuosavybę tam tikru konkrečiu laiko momentu.

V. Vaškelaitytis, savo knygoje “ Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika” (2003), komercinio banko balansą apibūdina kaip buhalterinį balansą, kuriame įvertinama nuosavo ir skolinto kapitalo būklė ir jo paskirstymas operacijose.

Bankų balansai yra skirstomi į metinius ir einamuosius, bei jie yra viešai skelbiami. Banko balansas, tai galimybė suvokti operacijų esmę, įvertinti jų efektyvumą bei racionalumą, o taip pat galimybė nustatyti banko patikimumą. Vykdoma finansinė analizė taip pat parodo silpnąsias banko veiklos vietas bei leidžia pastebėti finansinės būklės likvidumo bei pelningumo tendencijas. Atliekant banko balanso analizę galima išskirti dvi kryptis: kai analizuojamas banko balanso straipsnių turinys, arba kai analizuojamas banko balansas lyginamas su kitų bankų balansais.

Banko balanso analizės procesas yra atliekamas keliais etapais, kurie yra skirtingi sudėtimi, apimtimi, analizuojama informacija bei naudojamais metodais.

Banko analizės etapai, turinys ir metodai

Analizės etapai	Etapo turinys	Analizės metodai
I. Įžanginis etapas Struktūrizavimas	1. Pirminis aktyvų ir pasyvų straipsnių grupavimas	Grupavimo metodas
Tikrinimas	2. Atitinkamų aktyvų ir pasyvų straipsnių grupių tikrinimas pagal įvairius kriterijus (terminus, išlaidų rūšis, jų šaltinius, kontragentus)	Palyginimo metodas
Skaičiavimas	3. Vertinių ir normatyvinių rodiklių skaičiavimas	Koeficientų metodas, ekonominiai, matematiniai ir statistiniai metodai
Lentelių sudarymas	4. Lentelių rūšių ir skaičiaus, jų rekvizitų ir grupavimo nustatymas	Tabuliacijos metodas
Iliustruotos medžiagos parinkimas	5. Iliustruotos tiriamų dinamikos ir struktūros rodiklių medžiagos bei jos formų parinkimas	Grafinio interpretavimo metodas
II. Analizavimo etapas Analizė	Apskaičiuotų rodiklių aprašymas	
III. Baigiamasis etapas Ekspertų įvertinimas	Analizavimo etapo rezultatų pateikimas, rekomendacijų parengimas.	

Šaltinis: Vaškeļaitis, V. 2003. Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. Vilnius p.95

Banko balanso analizė gali būti klasifikuojama atitinkamai pagal jos tikslus ir tyrimų pobūdį, tiriamų klausimų išsamumą bei komplektiškumą. Pagal tikslus ir pobūdį tyrimus galima klasifikuoti į: preliminarinius, operatyvinius ir galutinius.

Atliekant preliminarinę analizę galima įvertinti, išteklių būklę sprendžiant apie ilgalaikių ir vidutinių paskolų išdavimą. Operatyvinė analizė, tai kas mėnesį atliekama analizė likvidumo normatyvams ir kitiems rodikliams įvertinti. Galutinė analizė atliekama tuomet, kai nustatomi galutiniai komercinio banko veiklos rezultatai ir efektyvumas, norint nustatyti jo pelningumą padidinant rezervus. Perspektyvinė analizė atliekama, siekiant prognozuoti banko veiklos rezultatus, atsižvelgiant į konkrečius banko veiklos veiksnis.

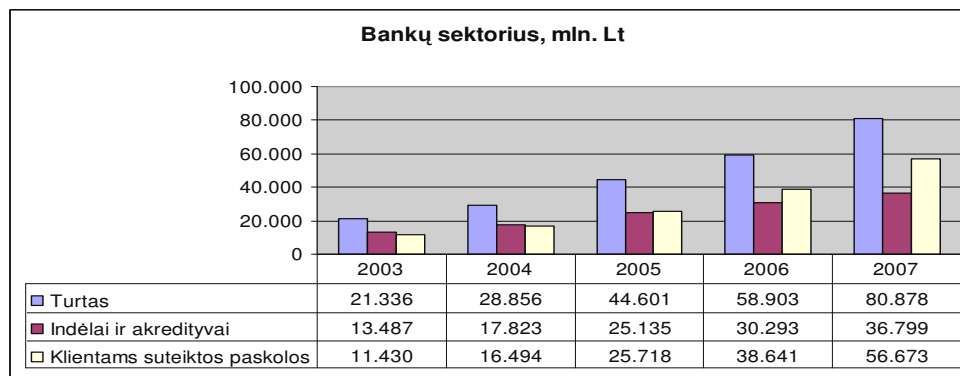
Tiesioginė komercinio banko funkcija, tai finansinis tarpininkas, kuris atlikdamas finansinio tarpininko funkciją padeda vykdyti lėšų mainus tarp tų, kurie turi jų perteklių ir tų kuriems trūksta lėšų. Bankams jų veikloje yra taikomi ir suvaržymai, kuriuos įtakoja konkrečios rinkos priklausomai kur bankai veikia, o ypatumai pastebimi finansinėse ataskaitose.

Balanso ir pelno (nuostolio) ataskaita parodo, kaip bankas įgyja ir panaudoja išteklius. Balanso ataskaita atspindi išteklių, kuriuos bankas naudoja paskolinei ir investicinei veiklai, apimtys ir jų struktūra. Pelno (nuostolio) ataskaita atspindi, kiek bankui kainavo šie ištekliai ir kokias bankas gavo pajamas, panaudodamas šiuos išteklius paskoloms išduoti, investicijoms į vertybinius popierius bei kitai veiklai.

Balansas ir pelno (nuostolio) ataskaita yra pagrindiniai informacijos šaltiniai padedantys analizuoti banko veiklą. Lietuvos komerciniai bankai yra finansinių paslaugų institucijos, teikiančios daugybę paslaugų savo klientams. Bankai sugebantys realiausiai numatyti ir prisitaikyti prie permainų, palaipsniui tampa rinkos lyderiais, o nesugebantys to padaryti bankai atsilieka, o kartais net būna išstumti iš rinkos. Kiekvienas Lietuvoje veikiantis komercinis bankas stengiasi dirbti išnaudodamas kuo mažesnius kaštus, bei taikydamas lanksčią veiklos politiką, kitaip tariant, stengiasi kuo efektyviau dirbti. Šiuo metu vyrauja arši konkurencija bankų sektoriuje ir galimi pranašumai rinkoje verčia bankus ieškoti efektyvesnių būdų, kaip efektyviau dirbti ir tobulėti, kad išliktų konkurenciniame verslo pasaulyje, todėl bankai stengiasi teikti klientams kuo aukštesnės kokybės paslaugas.

Lietuvos banko pateiktais duomenimis 2009 metais Lietuvoje veikia 9 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai: AB SEB bankas, AB bankas „Finasta“, AB „Swedbank“, AB DnB NORD bankas, AB bankas „Snoras“, AB Parex bankas, AB Šiaulių bankas, AB Ūkio bankas, UAB Medicinos bankas, taip pat Lietuvoje veiklą vykdo: 8 užsienio bankų filialai, 5 užsienio bankų atstovybės, Lietuvos centrinė kredito unija ir 67 kredito unijos (Lietuvos banko tinklapis, žiūrėta 2009-02-12).

2007 metų pabaigoje veikiančių šalies komercinių bankų bei užsienio bankų skyrių turtas (aktyvai), bankų pateiktų 2008 metų sausio 1 d. audituotų finansinių ataskaitų duomenimis, sudarė 81 mlrd. Lt ir per metus išaugo 22,1 mlrd. Lt, arba 37,5 proc. (2006 m. augo 31,4 proc.). Klientams suteiktų paskolų buvo už 56,7 mlrd. Lt, palyginti su praėjusių metų sausio 1 d. išaugo 18,1 mlrd. Lt, arba 46,9 proc., lyginant su 2006 metų sausio 1 dienos pateiktais duomenimis, paskolų apimtis išaugo 48,9 proc. (žr. 7 pav.).

7 pav. Bankų sektoriaus finansiniai rodikliai 2003 – 2007 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko asociacijos duomenimis (žiūrėta 2009-02-12)

Iš 7 paveikslo galima pastebėti, kaip kito Lietuvoje veikiančių komercinių bankų turtas, indėliai ir akredityvai, bei klientams suteiktos paskolos. Pastebima ir tai, kad visi rodikliai tendencingai parodo, Lietuvoje veikiančių komercinių bankų turto kitimą per 2003 – 2007 metus.

2 lentelėje matyti, kaip kito Lietuvoje veikiančių Komercinių bankų turtas. Pastebima, kad stambiausių Lietuvos bankų t. y. AB SEB banko, AB „Swedbank“ (tai naujas AB banko „Hansabankas“ vardas, žiūrėta 2009-02-12) bei AB DnB Nord banko turtas ženkliai augo. Pastebima ir tai, kad mažėjo didžiųjų bankų valdoma turto dalis, o tam įtakos turėjo mažųjų bankų vis didesnis įsiliejimas į rinką.

2 lentelė

Bankų turtas 2003-2007 metais

	2003		2004		2005		2006		2007	
	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%
AB bankas „Hansabankas“	5.118	23,99	6.575	22,76	11.642	26,10	14.070	23,89	19.390	23,97
AB bankas „Snoras“	1.359	6,37	1.934	6,7	3.298	7,40	4.212	7,15	5.754	7,11
AB DnB NORD bankas	2.541	11,91	3.616	12,53	5.129	11,50	7.510	12,75	10.632	13,15
UAB Medicinos bankas	163	0,76	188	0,65	248	0,56	427	0,73	708	0,88
Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	651	3,05	1.346	4,66	2.861	6,42	3.248	5,51	5.629	6,96
AB Parex bankas	384	1,80	444	1,54	483	1,08	760	1,29	1.613	1,99
AB Sampo bankas	790	3,70	1.516	5,25	3.078	6,90	4.233	7,19	5.510	6,81
AB SEB bankas	8.003	37,51	9.521	33,03	13.312	29,85	19.063	32,36	24.695	30,53
AB Šiaulių bankas	572	2,68	704	2,44	1.039	2,33	1.351	2,29	2.013	2,49
AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius	800	3,75	1.503	5,21	1.327	2,98	1.010	1,72	913	1,13
AB Ūkio bankas	955	4,48	1.509	5,23	2.184	4,90	3.019	5,13	4.021	4,97
Viso:	21.336	100	28.856	100	44.601	100	58.903	100	80.878	100

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos bankų asociacijos duomenimis (žiūrėta 2009-02-12).

Iš duomenų esančių 2 lentelėje galima būtų daryti išvadas, kad bankų sektoriui būdingas susitelkimas, t.y. trys didžiausi bankai kontroliuoja apie 70 % rinkos. O toks didelis bankų susitelkimo laipsnis didina riziką, kadangi didelio banko bankrotas skaudžiai atsilieptų visam bankiniam sektoriui. Bet žvelgiant iš ekonominės pusės, bankų stambėjimas spartina ekonomikos augimą. Stambūs bankai turi didesnes galimybes sėkmingiau konkuruoti tarptautinėje rinkoje. O taip pat jie efektyviau naudoja išteklius ir yra viena iš ekonomikos stabilumo užtikrinimo prielaidų.

2003 metais pradėjus augti Lietuvos ekonomikai, bei vystantis privatizacijos ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų įsisavinimo procesui, bei sumažėjus palūkanų normoms, augantys ūkio subjektų lūkesčiai, susiję su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje ir kiti veiksniai, didino kreditinių

išteklų paklausą. O bankai iš savo pozicijų sureagavo į tai aktyvia, į klientų poreikius orientuota kreditavimo politika.

Remiantis Lietuvos banko skelbiamais duomenimis nuo 2003 metų bankų turto struktūroje atsispindėjo bankų orientacija į kredito portfelio didinimą. Tai atspindi ir duomenys pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Klientams suteiktos paskolos 2003 -2007 metais

	2003		2004		2005		2006		2007	
	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%
AB bankas „Hansabankas“	2.433	21,29	3.717	22,54	6.101	23,72	9.266	23,98	13.433	23,70
AB bankas „Snoras“	464	4,06	438	2,66	663	2,58	1.164	3,01	2.315	4,08
AB DnB NORD bankas	1.583	13,85	2.473	14,99	3.750	14,58	5.818	15,06	8.680	15,32
UAB Medicinos bankas	66	0,58	87	0,53	116	0,45	262	0,68	405	0,71
Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	415	3,63	970	5,88	2.104	8,18	2.451	6,34	4.338	7,65
AB Parex bankas	157	1,37	243	1,47	281	1,09	542	1,40	1.254	2,21
AB Sampo bankas	561	4,91	1.169	7,09	2.321	9,02	3.441	8,91	4.564	8,05
AB SEB bankas	4.610	40,33	5.663	34,33	8.470	32,93	13.301	34,42	17.751	31,32
AB Šiaulių bankas	312	2,73	416	2,52	659	2,56	899	2,33	1.392	2,46
AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius	656	5,74	1.052	6,38	750	2,92	695	1,80	728	1,28
AB Ūkio bankas	173	1,51	266	1,61	503	1,96	802	2,08	1.814	3,20
Viso:	11.430	100	16.494	100	25.718	100	38.641	100	56.674	100

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko duomenimis (žiūrėta 2009-02-12)

Praktiškai visuose Lietuvoje veikiančiuose komerciniuose bankuose buvo vykdoma kreditavimo politika, tai atspindi klientams suteiktos paskolos per 2003 – 2007 metus. Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų pastebima, kad 2004 metais bankų paskolų portfelis išlaikė pakankamai aukštus augimo tempus. Bankų klientams suteiktos paskolos per 2004 metus išaugo 5,1 mlrd., o per 2005 metus net 9,1 mlrd.

Lietuvos banko duomenimis 2005 metais bankų klientams suteiktų paskolų portfelio augimas sudarė 9,1 mlrd. Lt arba 53,6 proc. Be to per 2005 metus 2,5 mlrd. Lt, t.y. 2,4 karto padidėjo bankų paskolos finansų institucijoms, tarp kurių dominuoja dukterinės lizingo bendrovės. 2005 metais didžioji dalis naujai teikiamų paskolų gana panašiomis apimtimis pasiskirstė tarp verslo ir namų ūkių. Daugiausiai paskolų buvo suteikta privačioms įmonėms (per metus išaugo 4,6 mlrd. Lt, arba 41,2 proc.) ir kiek mažiau - gyventojams (4,1 mlrd. Lt, arba 92 proc.). Gyventojų skolinimosi

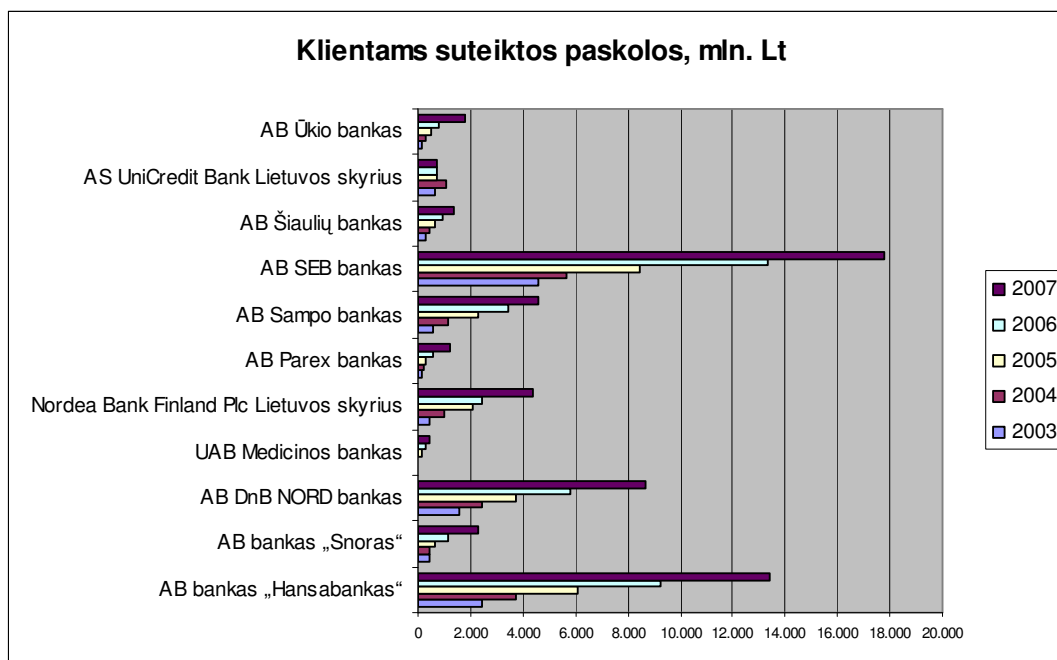
māstai praėjusiais metais turėjo gana aiškia didėjimo tendencija. Tarp gyventojams suteiktų paskolų ir toliau vyravo būsto paskolos, tačiau 2004 metais gana reikšmingas buvo ir kitos paskirties (daugiausiai vartotojišku) paskolų gyventojams išaugimas. Per metus bankų suteiktos būsto paskolos gyventojams išaugo 3 mlrd. Lt, arba 86,5 proc., o kitos paskirties – 1,1 mlrd. Lt, arba 2,1 karto. Bankų teikiamos būsto paskolos gyventojams populiarumą įgavo tik pastaraisiais metais, jų apimtis bei lyginamieji svoriai, palyginti su kitomis regiono šalimis, išlieka vieni žemiausių.

2006 metų sausio 1 dienos Lietuvos banko duomenimis, Lietuvos bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms sudarė apie 42,5 proc. 2005 metų šalies bendrojo vidaus produkto (BVP).

2007 metais Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paskolų portfelio augimas išliko spartus, tačiau per paskutinįjį metų ketvirtį buvo stebimos tam tikros lėtėjimo tendencijos. Lietuvos banko pateiktais duomenimis metinis klientams suteiktų paskolų portfelio augimo tempas sumažėjo nuo 48,9 proc. 2007 m. sausio 1 d. iki 46,9 proc. 2008 m. sausio 1 d. Atsiranda vis daugiau požymių, leidžiančių manyti, kad paskolų rinkos tolesnė plėtra galbūt bus nebe tokia sparti. Bankų paskolų portfelio augimo tempų lėtėjimo prognozę patvirtina ir lėtesniais tempais nei paskolų portfelis augę bankų kreditavimo įsipareigojimai, kurių apimtis per paskutinį praėjusių metų ketvirtį sumažėjo 0,9 mlrd. Lt.

Pastaruoju metu Lietuvos bankai paskolas išduoda atsargiau bei griežtina paskolų išdavimo sąlygas (ypač žemės sklypų įsigijimui, statybų finansavimui). Padidinti reikalavimai paskolos užtikrinimo priemonei, padidintas reikalavimas likutiniam skolininko pajamų dydžiui po paskolos aptarnavimo.

Pastebima, kad pagal bendro paskolų portfelio augimo tempus AB Sampo bankas per 2003 – 2007 metus savo paskolų portfelį padidino daugiau negu 4 kartus. Didžiausią paskolų rinkos dalį užima AB “Hansabankas” ir AB SEB bankas, tačiau šių bankų paskolų portfelio dalis per analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį sumažėjo. O tai galima būtų paaiškinti aktyvia konkurencija pritraukiant stambius klientus. Bankų suteiktų paskolų kitimo tendencijos pavaizduotos 8 paveiksle.

8 pav. Lietuvos komercinių bankų klientams suteiktos paskolos 2003 – 2007 metais
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko duomenimis (žiūrėta 2009-02-12)

Bankų paskolų palūkanos 2003-2007 metais nedidėjo, taip pat palūkanų nedidino ir Europos centrinis bankas, o auganti bankų konkurencija blogina sąlygas palūkanų augimui.

Atsižvelgiant į tai jog nekilnojamojo turto rinkai ypač būdingas cikliškumas, bankai turėtų ypatingą dėmesį kreipti į būsto paskolų portfelį, nes itin aktyvi bankų plėtra teikiant būsto paskolas ateityje galėtų sąlygoti didesnę kredito rizikos susikaupimą bankuose. Bankų suteiktų būsto paskolų kokybei neigiamos įtakos galėtų turėti tiek galimas ekonominės situacijos šalyje pablogėjimas, tiek nekilnojamojo turto kainų smukimas, tiek ir reikšmingas palūkanų normų išaugimas.

Lietuvos banko pateiktais duomenimis, šalies bankuose laikomų indėlių suma 2006 metų sausio 1 dienai sudarė 25,1 mln. Lt ir per 2005 metus padidėjo 7,3 mln. Lt arba 40,7 proc., iš jų gyventojų indėlių buvo 13,8 mln. Lt, ir per 2005 metus išaugo 3,9 mln. Lt, arba 40,2 proc. O bankuose laikomų indėlių suma 2005 metų sausio 1 dienai sudarė 17,9 mln. Lt ir per metus padidėjo 4,3 mln. Lt arba 31,6 proc., iš jų gyventojų indėliai sudarė 9,8 mln. Lt ir per metus išaugo 1,9 mln. Lt, arba 24,4 proc.

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad bankų įsipareigojimų struktūroje labai ženkliai sumažėjo gyventojų indėlių dalis (4 lentelė). Lietuvos bankų asociacijos pateiktais duomenimis lyginant 2003-2004 metus, AB „Hansabankas“ labiausiai sumažėjo gyventojų laikomų indėlių dalis net 1,8 procentinio punkto. O per 2005 metus AB SEB bankas indėlių sumažino 2,99 procentinio punkto. Kitų bankų indėlių dalis įsipareigojimų struktūroje kito nežymiai. Šių bankų įsipareigojimų

struktūros pasikeitimą nulėmė išaugęs bankų klientų kreditavimo poreikis, kuriam finansuoti neužtenka indėlių prieaugio, todėl šalies bankai trūkstamus kreditinius išteklius pritraukia iš užsienio bankų.

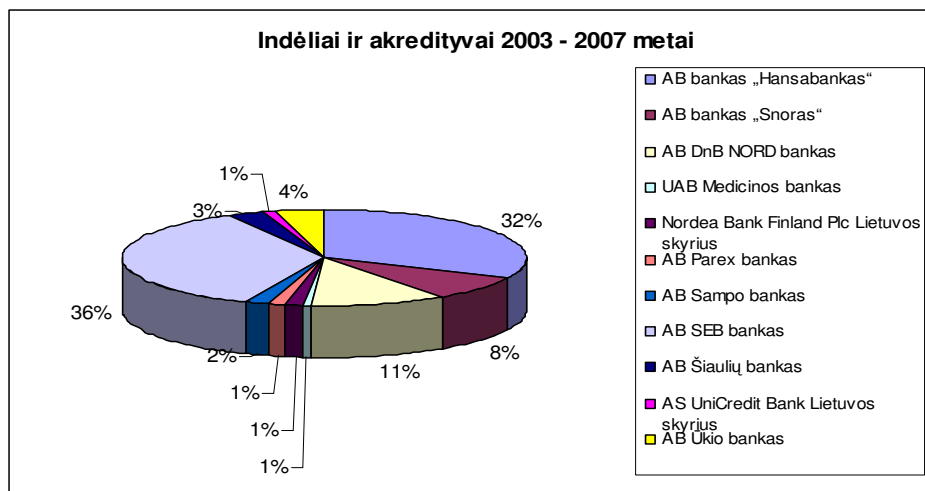
4 lentelė

Bankų indėliai ir akredityvai 2003-2007 metais

	2003		2004		2005		2006		2007	
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
AB bankas „Hansabankas“	4.296	31,85	5.293	29,70	7.393	29,41	9.360	30,90	11.781	32,01
AB bankas „Snoras“	1.083	8,03	1.420	7,97	2.443	9,72	2.995	9,89	3.627	9,86
AB DnB NORD bankas	1.513	11,22	1.898	10,65	2.529	10,06	2.894	9,55	3.619	9,83
UAB Medicinos bankas	81	0,60	93	0,52	145	0,58	187	0,62	327	0,89
Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	186	1,38	443	2,49	822	3,27	862	2,85	1.089	2,96
AB Parex bankas	187	1,39	218	1,22	288	1,15	383	1,26	631	1,71
AB Sampo bankas	262	1,94	397	2,23	734	2,92	1.094	3,61	1.416	3,85
AB SEB bankas	4.813	35,69	6.178	34,66	7.961	31,67	9.065	29,92	10.206	27,73
AB Šiaulių bankas	399	2,96	517	2,90	774	3,08	922	3,04	1.206	3,28
AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius	144	1,07	513	2,88	576	2,29	426	1,41	218	0,59
AB Ūkio bankas	523	3,88	853	4,79	1.470	5,85	2.106	6,95	2.680	7,28
viso:	13.487	100	17.823	100	25.135	100	30.294	100	36.800	100

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko asociacijos duomenimis (žiūrėta 2009-02-12).

Indėlių ir akredityvų dinamika Lietuvos komerciniuose bankuose per 2003-2007 metus vaizduojama 9 paveiksle:

9. pav. Lietuvos komercinių bankų indėlių ir akredityvų dinamika 2003-2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko asociacijos duomenimis (žiūrėta 2009-02-12).

Klientų laikomos lėšos išlieka pačiu pagrindiniu bankų pritraukiamų resursų šaltiniu. Mažesniųjų bankų užimamos rinkos dalys padidėjo didžiųjų bankų sąskaita. Taip visi trys didieji

bankai prarado dalį savo užimamos rinkos. Tokį indėlių mažėjimą lemia išaugęs kreditavimo poreikis bei mažos palūkanos mokamos už indėlių laikymą banke.

2.2. AB Šiaulių banko veiklos rizikos ekonominė analizė

Banko veiklos rizika yra pagrindinis banko vertės veiksnys. Lietuvos respublikoje komercinių bankų veikla yra reglamentuojama Lietuvos Respublikos bankų įstatymu ir Lietuvos Banko valdybos nutarimais. Lietuvos Respublikos bankų įstatymo ir Lietuvos Banko valdybos nutarimo tikslas kontroliuoti komercinių bankų veiklą, kad ji būtų stabili, patikima, saugi bei efektyvi. Tokiu būdu apimamos šios sritys: bankų valdymas, operacijos, kapitalo pobūdis ir dydis, apskaitos procedūros, atskaitomybė ir auditas, bankų reorganizavimo bei likvidumo tvarka. Lietuvos Respublikos bankų įstatyme yra nustatyti bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai, kuriuos privalo vykdyti visi Lietuvoje savo veiklą vykdančios komerciniai bankai. Riziką ribojančių normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas. LR bankų įstatyme nustatyti šie riziką ribojantys normatyvai:

- Kapitalo pakankamumo normatyvas – tai banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis;
- Likvidumo normatyvas – tai banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais;
- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta normatyvas - tai leidžiamas bendrosios atviros pozicijos dydis;
- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas – tai paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo;
- Didelių paskolų normatyvas – tai banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

2.2.1. Likvidumo rizikos analizė

Likvidumas – tai banko sugebėjimas vykdyti kasdienę veiklą, nepatiriant finansinių išteklių trūkumo. Likvidumo rizika, tai viena iš didžiausių rizikų su kuriomis susiduria bankai savo veikloje. Likvidumo rizika apibrėžiama, kaip rizika, kuri kyla dėl turto ir įsipareigojimų terminų nesuderinimo. Banko likvidumo rodiklis – tai likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais.

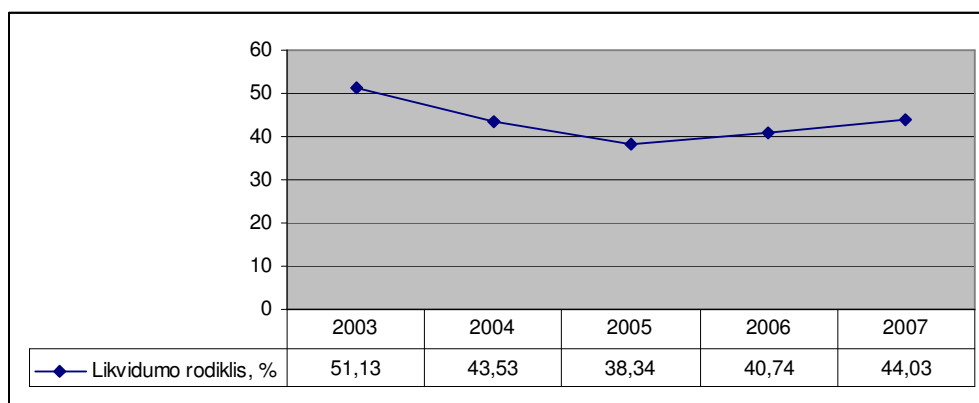
AB Šiaulių bankas savo veikloje likvidumo rizikos nepriskiria prie pagrindinių banko rizikos rūšių. Tačiau Lietuvos bankas labai didelį dėmesį skiria likvidumo rizikos valdymui bet kurio banko veikloje.

Likvidumo rodiklis nusako, kaip greitai aktyvai gali būti paversti grynaisiais pinigais. 2001 metais lapkričio mėn. banko valdybos patvirtintas, pagal likvidumo rizikos valdymo procedūras, rodiklis gali svyruoti tarp 40-50 procentų, bet negali būti mažesnis nei 35%. Šiai dienai Lietuvos banko nustatytas likvidumo normatyvas negali būti mažesnis negu 30% (žiūrėta 2009-02-12)

Yra teigiama, kad kuo likvidumo rodiklis yra didesnis, tuo bankas labiau apsaugotas nuo likvidumo problemų. Tačiau, jeigu bankas mažiau rizikuoja, jis praranda didesnę pelno dalį. Tokia situacija nekenkia banko prestižui, tačiau nuo to nukenčia tik banko akcininkų interesai.

AB Šiaulių banke likvidumo rizikos valdymą reglamentuoja Likvidumo rizikos valdymo tvarka, kurią patvirtino banko valdyba. Šioje tvarkoje aprašytos strateginės (iki 6 mėnesių, kai likvidumo rizika įvertinama analizuojant įvairių likvidumo rodiklių dinamiką) ir trumpalaikės (iki 10 dienų, kai rizikos valdymas pagrįstas einamųjų pinigų srautų analize ir prognozėmis) likvidumo rizikos valdymo priemonės.

10 paveiksle pateikiama AB Šiaulių banko likvidumo rodiklio dinamika per 2003 – 2007 metus.

10 pav. AB Šiaulių banko likvidumo rodiklio dinamika 2003-2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis.

Iš 10 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad banko likvidumo rodikliai analizuojamu laikotarpiu visą laiką buvo didesni už privalomą normą. Mažesnis likvidumo rodiklis, lyginant skirtingas ataskaitinių finansinių metų datas, gali sąlygoti efektyvesnį pinigų srautų valdymą, o tai turi įtakos sistemingam indėlių augimui. Pastebima ir tai, jog banko likvidumo normatyvas nors ir sumažėjo lyginant su ankstesniais laikotarpiais, jis vis tik yra vykdomas su pakankamai dideliu rezervu. Todėl labai tikėtina, jog ateityje bus siekiama mažinti šį rodiklį bei artinti jį prie Lietuvos banko nustatytos normos. Bankas, siekdamas didinti likvidaus turto dalį bei pagerinti likvidumo riziką ribojančius rodiklius, visas laisvas lėšas skyrė skolos vertybinių popierių pirkimui. Vyriausybės vertybinių popierių portfelis, įtraukiamas į banko likvidų turta, per 2003 metus išaugo

iki 74,2 mln. Litų. Per 2003 metus dėl augančių privalomųjų atsargų pastebimai padidėjo lėšų centriniame banke dalis banko likvidžiam turte nuo 12,3 % (2002 m.) iki 23,9 % (2003 m.).

AB Šiaulių bankas likvidumo rizikai kontroliuoti naudoja nustatytus rodiklius ir limitus. Likvidumo rizikos valdymui, papildomai prie Lietuvos centrinio banko nustatyto rodiklio, kuris 2007 metų gruodžio 31d. buvo lygus 44.03 % (2006m. 40,74 %). Taip pat bankas skaičiuoja 3 mėnesių likvidumo rodiklį, jį naudoja ilgalaikės likvidumo rizikos valdymui.

2.2.2. Kredito rizikos analizė

Bankai, atlikdami savo, kaip tarpininko vaidmenį, kaupia lėšas priimdami indėlius, bei skolindami pinigus juridiniams bei fiziniams asmenims. O bankų pajamas užtikrina paskolos, kituose bankuose laikomi indėliai, vertybiniai popieriai, bei kitas turtas. Didžiąją bankų turto dalį sudaro paskolos, dėl šios priežasties kredito rizika yra svarbiausia bankų veiklos sritis.

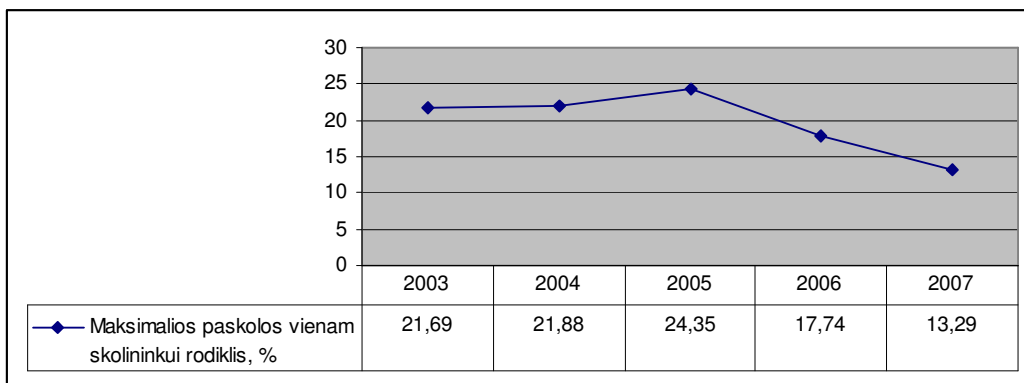
Kredito rizika – dar vadinama įsipareigojimų nevykdymo rizika. Kredito rizika įvertina tikimybę, kad pasiskolinta suma nebus gražinta ir nebus mokamos palūkanos. Kredito rizika yra viena iš seniausiai suvokiamų rizikų, tačiau ją išmatuoti vis dar sunku.

AB Šiaulių bankas prisiima riziką tik tose srityse, kurios jam yra gerai žinomos, ir kuriose jis yra įgijęs teigiamos patirties, siekiant išvengti per didelės rizikos sandoriuose, kurie gali turėti neigiamos įtakos didelei akcininkų nuosavybės daliai, tačiau tuo pačiu metu siekiant užtikrinti pakankamą pelningumo lygį, kuris atsižvelgiant į vis augančią konkurenciją užtikrintų banko stabilų padėtį rinkoje, bei padidintų banko vertę.

AB Šiaulių banko kreditavimo politika pagrindinį dėmesį skiria smulkaus ir vidutinio dydžio klientams, siekiant užtikrinti jiems geresnes finansavimo sąlygas bei tvirtą finansinę paramą.

Už AB Šiaulių banko paskolų portfelio valdymą atsakinga yra banko valdyba. Banko valdyba suteikia kreditavimo ir kredito rizikos valdymo įgaliojimus banko Paskolų valdymo komitetui, kuris ir atsakingas už paskolų išdavimą, bei Maksimalios sumos vienam skolininkui normatyvo vykdymą. Maksimalios paskolos suma vienam skolininkui – tai litais ir kita užsienio valiuta išduotų paskolų, garantijų, laidavimų, įsipareigojimų suteikti kredito liniją ir diskontuotų vekselių bendra vertė, atėmus specialiuosius atidėjimus. Iki 1997 gruodžio 31 d. šis rodiklis neturėjo viršyti 30 procentų banko kapitalo, o nuo 1998 metų sausio 1 d. jis neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Šiai dienai Lietuvos banko pateiktais duomenimis (žiūrėta 2009-02-12) paskolų suma, suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo paties dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį

patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.

11 pav. AB Šiaulių bankas maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui rodiklio dinamika 2003-2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis

Maksimali paskolos suma vienam skolininkui – tai banko išduotų paskolų, garantijų, laidavimų, įsipareigojimų bendra vertė litais ir užsienio valiuta (ne daugiau kaip 25 procentai banko kapitalo iki 2008 metų). 2003 metais gruodžio 31d. ši suma sudarė 11.181 tūkst. Lt. banko skaičiuotino kapitalo.

2003 m. pabaigoje didelių paskolų normatyvas sudarė 290,3 %, o 2004 metais sudarė 267,35 %. Pagal LB reikalavimus banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Maksimali paskolos suma vienam skolininkui analizuojamu laikotarpiu svyravo nuo 21,69 procentų iki 13,29 procentų. Ir kaip pastebima iš 11 paveikslo neviršijo numatyto 25 procentų normatyvo rezervo.

AB Šiaulių bankas naudoja kredito rizikos valdymo priemones, kurios galėtų būti suskirstytos į dvi grupes:

- 1) Priemonės, padedančios išvengti sprendimų suteikti nepateisinamai rizikingus kreditus.
- 2) Priemonės, užtikrinančios efektyvią banko turto kokybės stebėjimo sistemą.

Paskolų administravimas ir nuolatinis paskolų stebėjimas yra pagrindinis AB Šiaulių banko saugumo ir patikimumo palaikymo principas. Tinkamas paskolų administravimas apima savalaikį paskolos gavėjo failo (t.y. kliento duomenys, banko duomenų bazėje) atnaujinimą, įvedant naujausią finansinę informaciją, savalaikį naujausios finansinės informacijos įvedimą duomenų bazėje, bei įvairių dokumentų ir jų pakeitimų parengimą.

2.2.3. Kapitalo rizikos įvertinimas

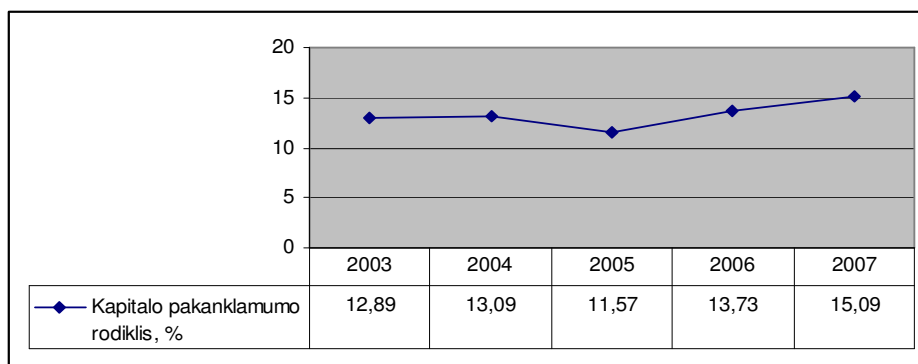
Vertinant kapitalo riziką galima įvertinti ar bankas yra mokus, t.y. ar realizavęs visus savo aktyvus jis bus pajėgus sumokėti visiems kreditoriams, ir įvykdyti savo įsipareigojimus. Šios rizikos valdymą galima tiesiogiai sieti su banko aktyvų valdymu ir jų kokybe.

Lietuvos bankas, kaip komercinių bankų priežiūros institucija, siekdama sumažinti bankų kapitalo riziką, reikalauja vykdyti kapitalo pakankamumo normatyvą.

Kapitalo pakankamumo normatyvas – tai banko kapitalo ir turto bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal rizikos laipsnį, santykis. Kuo kapitalo pakankamumo rodiklis didesnis palyginti su praėjusiais ataskaitiniais laikotarpiais bei kitų bankų analogiškais rodikliais, tuo daugiau banko veikla yra padengta nuosavo kapitalo ištekliais, tuo labiau indėlininkai ir kiti kreditoriai gali pasitikėti banko stabilumu. Kita vertus, pernelyg didelė rodiklio reikšmė rodo, kad banko veikla nukreipta į nerizikingus ir kartu ne itin pelningus projektus. Tokiu atveju bankas vykdo pasyvią politiką, pritraukdamas laisvas lėšas, kitaip sakant, blogai dirba banko personalas, nes mažėja pelno nuo kapitalo norma. Kapitalo pakankamumo rodiklio skaičiavimo taisyklės tvirtina Lietuvos banko valdyba. Nuo 1997m. sausio 1 d. buvo reikalaujama, kad šis rodiklis būtų ne mažesnis kaip 13 %. O nuo 2004 m. rugsėjo mėnesio šis rodiklis yra 8 procentai.

AB Šiaulių banke kapitalo pakankamumas ir pagal Lietuvos banko reikalavimus apskaičiuoto kapitalo panaudojimas yra kasdien stebimas, bei kiekvieną ketvirtį priežiūros institucijai (t.y. Lietuvos bankui) teikiama informacija apie kapitalo pakankamumą, vadovaujantis Lietuvos banko reikalavimais. Papildomas kapitalo poreikis kapitalo rizikos valdymui nustatomas periodiškai, tam naudojant testavimą nepalankiausiomis sąlygomis ir vidinį kapitalo pakankamumo įvertinimą.

AB Šiaulių banko kapitalo pakankamumo dinamika 2003-2007m. pateikta 12 paveiksle.

12 pav. AB Šiaulių banko kapitalo pakankamumo rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis

Stebint AB Šiaulių banko kapitalo pakankamumo rodiklio dinamiką, pastebima, kad bankas nuo 2004 metų pilnai vykdo Lietuvos banko nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą.

Nors 2003 metais pastebima, kad iki nustatyto kapitalo pakankamumo normatyvo bankui trūko 0,11 procento. 2003 -2007 metais kapitalo bazės didėjimą įtakojo banko pelninga veikla, bei akcinio kapitalo padidėjimas papildomai investuojant. Lentelės duomenys rodo, jog šis normatyvas AB Šiaulių banke yra vykdomas visuomet, tačiau pastebimi nedideli svyravimai. Nuo 2004 m. bankų pateiktų audituotų ataskaitų duomenimis, bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis viršijo LB nustatytą minimalų 8 proc. kapitalo reikalavimą.

2.2.4. Rinkos rizikos įvertinimas

Finansiniame sektoriuje visų ekonomikos dalyvių veiklą vienaip ar kitaip veikia rinka, bei palūkanų svyravimai. Kylant palūkanų normai, brangsta ir paskolos, verslo įmonės priverstos skolintis brangiau, ko pasekoje mažėja investicijos. Kita vertus, tie kurie paskolina pinigus bankams (t.y. indėlininkai) uždirba didesnes palūkanas. Palūkanų normą, galima vadinti palūkanų kaina, kuri mokama kreditoriui už suteiktą galimybę tam tikrą laikotarpį naudotis jo pinigais.

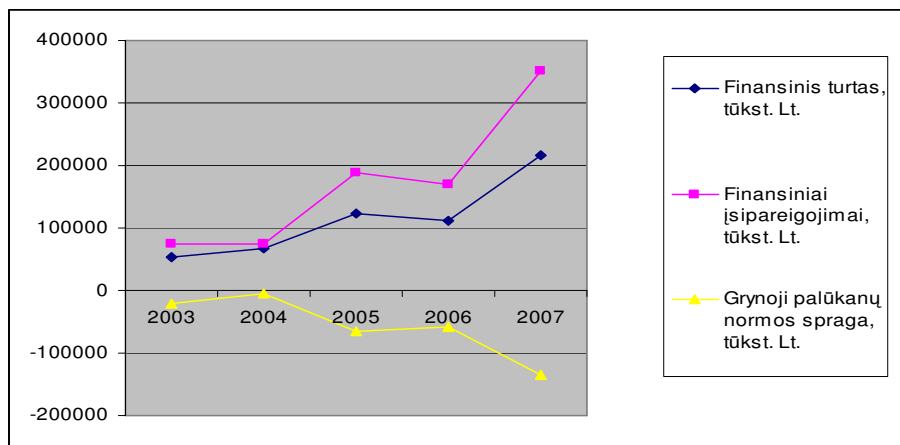
V. Vaškelaičio (2003) teigimu, palūkanų normų rizika atspindi rinkos palūkanų normų pakitimo įtaką banko pelningumui. Ji gali būti apibrėžiama kaip rizika, kad banko grynosios pajamos iš palūkanų sumažės arba taps net neigiamos, jei rinkoje pakis palūkanų norma. Palūkanų normai įtakos turi pinigų paklausa ir pasiūla, o šias įtakoja įvairūs ekonominiai veiksniai, todėl palūkanų normų pokyčiai nėra tiksliai nuspėjami.

AB Šiaulių bankas prisiima rinkos riziką, kuri apibrėžiama kaip banko rizika patirti nuostolių dėl rinkos parametru, tokių kaip užsienio valiutos kurso, palūkanų normos ar akcijų, nepalankių svyravimų. AB Šiaulių bankui reikšmingiausia iš visų rinkos rizikos rūšių yra palūkanų normos rizika, tuo tarpu kitos rinkos rizikos rūšys yra mažiau reikšmingos.

Palūkanų normos rizika – tai rizika patirti nuostolių dėl galimo nesuderintų banko turto ir įsipareigojimų perkainojimo. Palūkanų normos rizikos valdymą AB Šiaulių banke reglamentuoja Palūkanų normų rizikos valdymo tvarka, kurioje nustatyti rizikos įvertinimo metodai bei rizikos valdymo priemonės. Šioje tvarkoje numatyta, kad :

- Bankas vadovaujasi principu, kuriuo remiantis jis vengia spėliojimų, kokios bus palūkanų normos ateityje;
- Rizikos dydis įvertinamas remiantis palūkanų normos spragos modeliu;
- Planavimo ir finansinės rizikos departamentas reguliariai teikia informaciją rizikos valdymo komitetui apie atitinkamų spragos limitų laikymąsi bei teikia pasiūlymus banko valdybai dėl palūkanų normų nustatymo kreditams ir indėliams.

13 paveiksle pateikiama AB Šiaulių banko palūkanų normos rizikai valdyti naudojamų rodiklių (t.y. finansinio turto ir įsipareigojimų, bei grynosios palūkanų normos spragos (pagal pareikalavimą ir iki 1 mėnesio)) dinamika 2003 - 2007 metais.

13 pav. AB Šiaulių banko palūkanų normos rizikai valdyti rodiklių dinamika 2003 – 2007 metais, tūkst.. Lt.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis

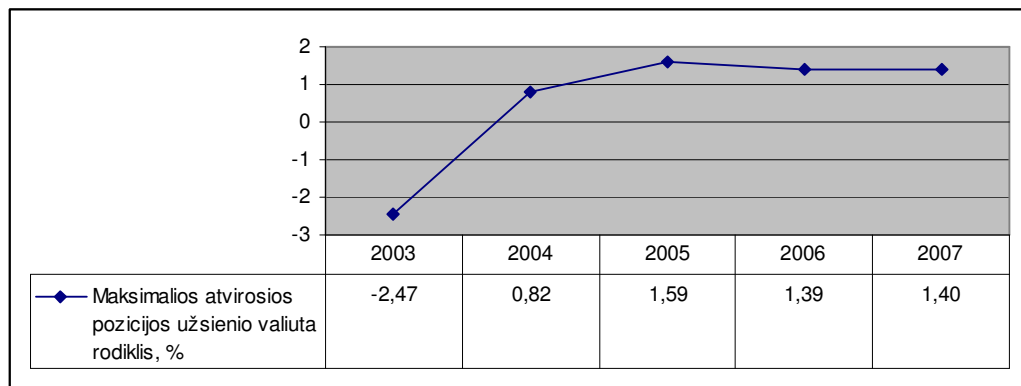
Kaip pastebima iš 13 paveiksle pavaizduotų duomenų AB Šiaulių banko finansinis turtas ir įsipareigojimai augo, išskyrus 2006 metais pastebimas sumažėjimas.

AB Šiaulių banke valiutų kursų svyravimo rizikos valdymą reglamentuoja Valiutos kursų svyravimo rizikos tvarka, kurioje pateiktas banke vykdomų pardavimo ir pirkimo sandorių sąrašas. Be to ši tvarka nustato principus, kurie padeda bankui sumažinti iki minimumo jos patiriamą valiutos kursų svyravimo riziką. AB Šiaulių bankas nevykdo jokių operacijų, dėl kurių iš atvirų valiutų pozicijų galima būtų tikėtis gauti pelno pasikeitus valiutos kursui. Banko valdyba reguliariai peržiūri ir tvirtina atviroms valiutų pozicijoms nustatomus maksimalius limitus banko filialų, dukterinių įmonių, bei pačio banko lygyje. Nustatyti limitai yra mažesni negu yra leidžiami Lietuvos banko.

AB Šiaulių bankas valdydamas užsienio valiutų riziką vadovaujasi šiais principais:

- Nespekuliuoti užsienio valiuta;
- Uždaryti atvirąsias užsienio valiutos pozicijas, atsirandančias banko klientams atliekant valiutos pirkimo ir pardavimo sandorius;
- Laikytis griežtesnių, negu leidžia Lietuvos bankas, atvirosios valiutos pozicijų normatyvų.

AB Šiaulių banko atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklio dinamika per 2003 – 2007 metus pateikta 14 paveiksle, kuriame pastebima, kad banke laikomasi nustatyto normatyvo.

14 pav. AB Šiaulių banko maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklio dinamika 2003 – 2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis.

AB Šiaulių bankas yra suteikęs paskolų užsienio valiuta. Nors šios paskolos paprastai finansuojamos ta pačia valiuta, priklausomai nuo skolininko pinigų srautų pagrindinės valiutos, užsienio valiutų sustiprėjimas lito atžvilgiu gali neigiamai paveikti skolininkų galimybę gražinti paskolas, o tai padidina būsimų nuostolių iš paskolų tikimybę.

Vertinant rinkos riziką AB Šiaulių bankas akcijų kainos rizika neįvertinama dėl jos nereikšmingumo.

Komerciniai bankai naudoja skolintas lėšas, bei dirba veikiant įvairiems rizikos faktoriams ne tik šalies viduje, bet ir išorėje. Todėl yra būtina banko veiklą reglamentuoti riziką ribojančiais normatyvais. Tai tarsi rėmai, kurių pagrindu savo individualią veiklos strategiją plėtoja kiekvienas Lietuvoje veikiantis komercinis bankas, AB Šiaulių bankas ne išimtis.

Likvidus bankas nėra laikomas pelningu banku, kadangi didesnę dalį finansinių resursų yra laikoma neinvestavus, arba investavus į mažesnę pelną duodančius, bet likvidžius aktyvus. Bei atvirkščiai, bankas prisiėmęs didesnę riziką yra mažiau likvidus, bet jis yra pelningesnis. Taigi pernelyg konservatyvus bankas, vengdamas rizikos, gali neatitikti pageidaujamų interesų.

Per visą nagrinėjamą laikotarpį AB Šiaulių bankas, laikėsi riziką ribojančių normatyvų griežtesniuose rėmuose nei buvo reglamentuota Lietuvos banko valdybos, todėl galima teigti, AB Šiaulių bankas vykdė visus įsipareigojimus

2.3. AB Šiaulių banko finansinės būklės įvertinimas 2003 – 2007 metais

AB Šiaulių bankas buvo įsteigtas, kai 1991m. lapkričio mėn. 6 d. 95 juridiniai ir fiziniai asmenys pasirašė sutartį, kuria nutarė esamo Lietuvos Banko Šiaulių pramonės skyriaus pagrindu įkurti akcinį banką Šiaulių bankas. Naujasis bankas įregistruotas 1992 m. vasario mėn. 4 d. su 16

mln. rublių (160 tūkst. litų) kapitalu. AB Šiaulių bankas pradėjo dirbti 1992 m. vasario mėn. 17 d., tuo pačiu buvo perimti ir buvusio banko klientai bei teikiamos paslaugos. Nuo banko įsteigimo įstatinis kapitalas buvo didinamas aštuonis kartus.

Šiandien Šiaulių bankui - 17 metų. Nuo pat įkūrimo bankas nuosekliai dirba pasirinkta veiklos kryptimi, siekdamas visapusiškai tenkinti gyventojų poreikius, skatinti ekonominę Šiaurės ir Vakarų Lietuvos regiono vystimąsi, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtrą visoje šalyje. Rinkos pokyčiai, augantys rinkos subjektų lūkesčiai ir pageidavimai tapo veiklos gairėmis, nulėmusiomis pasiektą banko pažangą.

Šiaulių bankas kryptingai plečia teritorinių padalinių tinklą ir iš regioninio jau virto šalies banku. Šiuo metu Šiaulių bankas aptarnauja klientus 59 – se teritoriniuose padaliniuose, veikiančiuose 33 – se miestuose visuose šalies regionuose. Lietuvoje pirmąjį savo filialą bankas įsteigė 1994 m. gruodžio mėn. Šiandien AB Šiaulių bankas turi 11 filialų ir 48 klientų aptarnavimo skyrius. Šiaulių bankas yra įsteigęs ir sėkmingai dirbančias antrines įmones: UAB "Šiaulių banko lizingas" (1999 metais), UAB "Šiaulių banko investicijų valdymas" (2000 metais), UAB "Šiaulių banko turto fondas" (2002 metais), UAB "Pajūrio alka" (įsteigta 2003 metais, o 2007 metais parduota). Bankas ir jo antrinės įmonės, derindami savo veiklą, skirtingus finansinius instrumentus, taiko lanksčias, integruotas mažų ir vidutinių įmonių finansavimo formas.

Tradiciskai daug dėmesio skirdamas paslaugų kokybei, stengdamasis maksimaliai patenkinti įvairiapusių klientų poreikius, bankas šiuo metu siūlo šiuolaikišką paslaugų spektrą. Klientų patogumui, aptarnavimo ir ryšių su banku operatyvumui skirta internetinės bankininkystės paslauga "SB linija", platinamos populiarios Maestro, EC/MC, Visa mokėjimo kortelės, bei plečiamas bankomatų tinklas. Sukurtos naujos indėlių rūšys, plečiamos periodinio mokėjimo, tiesioginio debeto paslaugos. Visi banko padaliniai dirba realaus laiko ("on-line") režimu, tai reiškia, kad banko klientas gali būti aptarnautas bet kuriame Šiaulių banko padalinyje.

Kaip ir daugelio Lietuvoje veikiančių bankų, taip ir AB Šiaulių banko svarbiausia veiklos kryptis - kreditavimas. Bankas teikia trumpalaikes paskolas, kreditines linijas, overdraftus, ilgalaikes paskolas iš savų bei Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Pasaulio Banko, Europos Tarybos vystymo banko lėšų, iš Europos Sąjungos lėšų pagal PHARE programą. AB Šiaulių bankas bendradarbiauja su Centrine projektų valdymo agentūra, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondu ir kredituoja pastatų ir urbanizuotų teritorijų inžinerinės infrastruktūros atnaujinimo ar gerinančius aplinkos apsaugą projektus.

Per savo veiklos metus AB Šiaulių bankas įgijo nedidelio, tačiau patikimo, stabiliai dirbančio, ypatingą dėmesį smulkiajam ir vidutiniam verslui skiriančio banko vardą.

AB Šiaulių bankas vertinamas, kaip stabiliai dirbantis regioninis bankas, skatinantis ekonominę regiono vystimąsi, teikiantis visapusiškas bankines paslaugas savo klientams ir išlaikantis išskaidytą

akcininkų struktūrą, kurioje dominuoja vietos verslininkai. Jeigu į banką žvelgtumėme geografiniu požiūriu, pastebėtumėme, kad pradinė banko veiklos vieta yra šiaurės – vakarų Lietuvos regionas ir didieji Lietuvos miestai, kuriuose vykstantis ekonominis gyvenimas suteikia galimybę pelningai dirbti Šiaulių banko filialams. Nors Šiaulių banko veiklos pradžia laikomas Šiaulių regionas, vėliau bankas savo veiklą įtvirtino šiaurės ir vakarų Lietuvos regionuose. Šiuo metu bankas kryptingai plėsdamas savo veiklą, didina turtą ir iš regioninio laipsniškai perauga į šalies banką.

Kaip ir kiekvieno, taip ir Šiaulių banko veikla, bei jos rezultatai, o taip pat ir konkrečios rinkos poveikis atsispindi finansinėse ataskaitose. O tinkama finansinių ataskaitų analizė suteikia galimybę tinkamai įvertinti banką (5 lentelė).

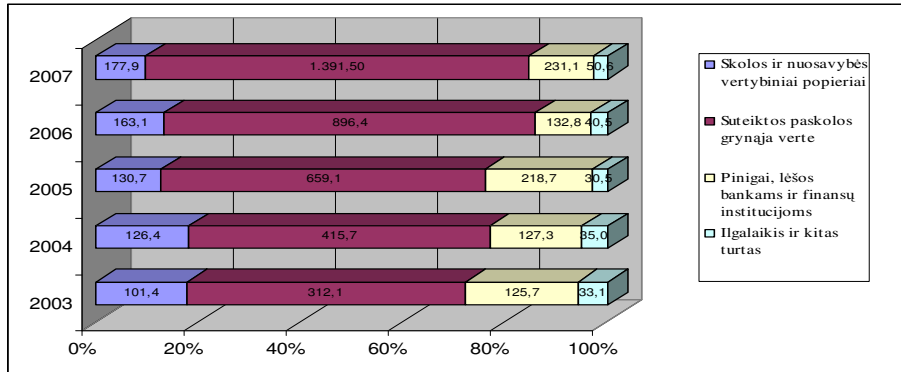
5 lentelė

Pagrindiniai AB Šiaulių bankas finansinių ataskaitų rodikliai

	2003.12.31	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31
Aktyvai , tūkst. Lt	572.322	704.379	1.039.010	1.348.033	2.013.146
Paskolos klientams, tūkst. Lt.	214.049	417.937	659.081	990.939	1.540.637
Indėliai, tūkst. Lt.	399.255	517.204	743.848	935.749	1.216.942
Akcininkų nuosavybė, tūkst. Lt.	55.883	67.441	90.233	152.190	269.617
Grynasis pelnas, tūkst. Lt.	4.154	6.513	8.459	42.331	26.461
Pelnas tenkantis vienai akcijai, Lt	0,09	0,11	0,12	0,22	0,19
Išlaidų ir pajamų santykis, %	76,49	75,29	72,56	37,35	49,94
Vidutinis turto pelningumas (ROAA), %	0,82	1,02	0,93	1,86	1,42
Vidutinis kapitalo pelningumas (ROAE), %	8,31	11,05	10,47	17,50	10,93

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių banko finansinių ataskaitų duomenimis.

Iš 5 lentelėje pateiktų duomenų pastebima, kad pagrindiniai banko veiklos rodikliai iki 2006 metų sparčiai auga. Bankas 2004 metais uždirbo 6,513 mln. Lt. grynojo pelno, tai netgi 57 % daugiau negu 2003 metais. Pastebima ir tai, kad sparčiai (iki 2006 metų) auga ir pelningumo rodikliai, jų augimui įtakos turėjo ir plėtros mastai, ir sėkminga dukterinių įmonių veikla, kurių veiklos apimtys žymiai išaugo dėl kylančios finansinių paslaugų rinkoje paklausos. 2006 metais grynojo pelno padidėjimą gana stipriai įtakėjo banko dukterinės įmonės UAB „Šiaulių banko turto fondas“, užsiimančios nekilnojamojo turto prekyba bei vystymu, trečiosioms šalims parduotą nekilnojamojį turtą (žemę bei pastatus). Visi pardavimo sandoriai 2006 metais buvo pilnai užbaigti. Iš pateiktų duomenų 5 lentelėje matome, kad banko turtas nuolat didėjo. Jeigu 2003 metų pabaigoje aktyvai sudarė 572.322 tūkst. Lt, tai 2007 metų pabaigai jie sudarė 2.013.146 tūkst. Lt. Per penkerių metų laikotarpį banko turtas išaugo daugiau negu 3,5 karto.

15 pav. AB Šiaulių banko turto struktūra 2003-2007 metai
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis.

Iš 15 paveiksle pavaizduotų turto rodiklių pastebimas spartus augimas. Kaip jau buvo minėta AB Šiaulių bankas vykdydamas kreditavimo politiką suteikia nemažą dalį paskolų. Tai ir atsispindi banko turto struktūroje, didžiausią dalį sudaro klientams suteiktų paskolų dalis banko turte. Pagal analizuojamą laikotarpį suteiktų paskolų dalis visame turte svyravo nuo 312,1 iki 1391,5 mln. Lt. Ženklus paskolų suteikimo pokytis matyti per 2007 metus, paskolų suteikta 1,5 karto daugiau negu 2006 metais.

Bankas suteikia paskolas po to, kai skolininko pateikti dokumentai išanalizuojami ir patvirtinami paskolų komitete. Paskolos yra skirstomos į grupes, atsižvelgiant į palūkanų mokėjimo ir paskolos ar jos dalies grąžinimo terminų laikymąsi, paskolos pertvarkymo ar refinansavimo faktus, bei skolininko ūkinės ir finansinės veiklos būklę.

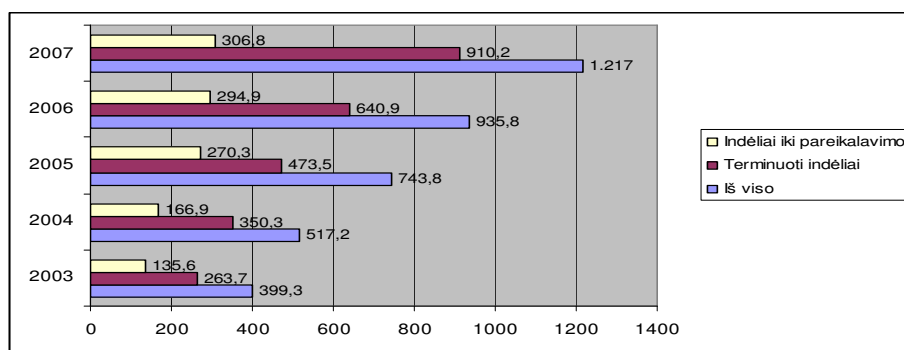
Nagrinėjant AB Šiaulių banko išipareigojimų struktūrą, pastebima, kad kasmet didėja indėlių dalis. 2003 metais banko klientų skaičius išaugo nuo 41 iki 56 tūkstančių. 2003 metų pabaigoje, banko paslaugomis naudojosi 5 tūkstančiai verslo klientų ir 51 tūkstantis privačių asmenų.

Fizinių asmenų skaičius išaugo beveik 14 tūkstančių, jų dalis klientų struktūroje kito nežymiai ir metų pabaigoje sudarė 91,3 proc.

2003 metais AB Šiaulių banką buvo pasirinkę 845 verslo klientai. Banko klientų sąrašė 2003 metais buvo 2339 akcinės bei uždarnosios akcinės bendrovės, 1576 individualios įmonės, 281 ne pelno ir visuomeninės organizacijos, 22 žemės ūkio bendrovės, 46 tikrosios ir komanditinės ūkinės bendrijos, 351 kitos įmonės ir organizacijos, 20 respublikinės įmonės. Savivaldybės valdomų įmonių skaičius per 2003 metus išaugo nuo 100 iki 187.

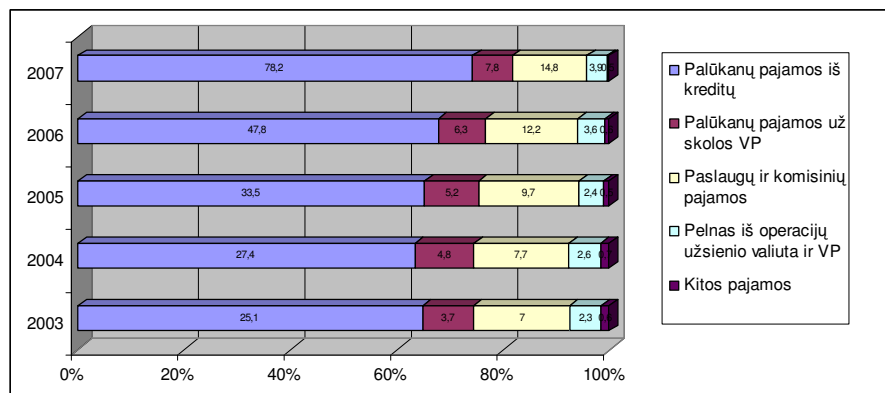
2003 metų pradžioje indėliai sudarė 291,6 mln., o metų pabaigoje siekė 399,3 mln. Lt. Vėlesniu laikotarpiu taip pat pastebimas indėlių augimas, per 2003 – 2007 metus laikomi banke indėliai išaugo apie 3 kartus.

Per 2004 metus, kaip ir ankstesniais metais, sparčiai daugėjo banke laikomų indėlių. Metų pabaigoje jų buvo 517,2 mln. Lt, t. y. 29,5 % daugiau negu 2003 metais. Didžiąją indėlių, laikomų banke dalį sudarė terminuotieji indėliai, jie 2003 metais siekė 263,7 mln., o jau 2007 metais pasiekė 910,2 mln. ribą. Tai rodo, kad privatūs asmenys pradėjo pasitikėti bankais, to pasekoje pastebimas terminuotųjų indėlių augimas per minėtą laikotarpį. Indėlių augimo dinamika pavaizduota 16 paveiksle.

16 pav. AB Šiaulių bankas indėliai 2003-2007 metų, mln. Lt.
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis.

Per 2003 – 2007 metus visgi išlieka pagrindiniais banko pajamų šaltiniais: paskolos, prekyba užsienio valiuta, bei kitos bankinės paslaugos. AB Šiaulių banko pajamų struktūra vaizduojama 17 paveiksle.

17 pav. AB Šiaulių banko pajamų struktūros dinamika 2003-2007 metais (mln. Lt)
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

Didžiausią dalį banko pajamų sudaro palūkanų pajamos už suteiktas paskolas. Už suteiktas paskolas 2003 metais bankas uždirbo 25,1 mln. Lt, o 2007 metais už suteiktas paskolas rezultatas siekė 78,2 mln. Lt. Tai palūkanų pajamos iš kreditų per minėtus penkerius metus išaugo net 3 kartus. Sparčiai augo paskolų portfelis, palūkanų pajamų dalis už paskolas visuose banko pajamose taip pat ėgavo augimo pagreitį.

Per 2004 metus vertybinių popierių portfelis padidėjo 23 mln. litų ir bankas gavo 4,78 mln. Lt. pajamų. 2005 metais bankas iš skolos vertybinių popierių uždirbo 5,2 mln. pajamų. Augant paskolų portfeliui 2007 metais banko pajamos iš skolos vertybinių popierių siekė 7,8 mln. Lt.

2003 metais bankas didino įstatinį kapitalą. 2003 birželio 18 d. banko akcinis kapitalas buvo padidintas iki 43.344 mln. litų, o akcijos nominali vertė sumažinta iki 1 lito. 2003 metais banko kapitalas buvo dar kartą didinamas lapkričio mėnesį iki 48.344 mln. litų. 2004 metų gruodžio 21 d. akcinis kapitalas buvo padidintas ir sudarė 56.000 mln. litų. 2005 metų gruodžio 31 d. banko akcinį kapitalą sudarė 74.720 mln. Lt paprastųjų vardinių akcijų, kurių kiekvienos nominali vertė 1 litas. 2005 metais akcinį kapitalą AB Šiaulių bankas didino 2 kartus – iš banko lėšų ir papildomais įnašais. 2005 metais Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas – stiprus ir patikimas finansinis investuotojas – tapo didžiausiu banko akcininku. Banko istorijoje, tai bus įrašytas, kaip reikšmingiausias metų įvykis. Šios finansinės institucijos dalyvavimas valdant Šiaulių banką suteikia naują postūmį banko veiklai, didina banko patikimumą klientų akyse ir tarptautinėse finansų rinkose. Bankas kasmet sėkmingai įgyvendina užsibrėžtus tikslus, pasiekia planuotus rodiklius, bei išlaiko sparčius augimo tempus, o atsižvelgiant į nuveiktų darbų svarbą, jų naujumą, bei kokybę, galima tvirtinti, kad bankas žengia į naują raidos etapą.

Sparčius banko veiklos augimo tempus užtikrino sėkmingai plėtojama į smulkų ir vidutinį verslą orientuota banko veikla, nuoseklus kapitalo bazės stiprinimas. Tai rodo, kad bankas įstatinį kapitalą 2006 metais padidino 10 mln. Lt. iki 84,72 mln. Lt.

2007-09-28 įregistruoti AB Šiaulių banko įstatai su padidintu įstatiniu kapitalu. Banko įstatinis kapitalas po padidinimo - 161.033.512 Lt (46.638.529 EUR). Vienos akcijos nominali vertė - 1 Lt.

Kaip ir bet kuriuos investuotojus, taip ir komercinio banko akcininkus domina banko veikla, todėl akcininkams yra būtina informacija apie nuosavo kapitalo pelningumą bei šio rodiklio dydį lemiančius veiksniai. Norint apskaičiuoti nuosavo kapitalo pelningumo rodiklius, teorijoje taikomas Bernstein modelis. Todėl pritaikius Bernstein modelį šią priklausomybę galėsime išanalizuoti. Pagal Bernstein modelį nuosavo kapitalo pelningumas išreškiamas taip:

$$((GP/PP)*(PP/T))/NK/T = GP/NK \quad (16)$$

Taikant Bernstein modelį ir analizuojant AB Šiaulių banko kapitalo pakankamumo rodiklius, bei nuo kokių pagrindinių veiksnių priklauso nuosavo kapitalo pelningumas, duomenys pateikiami 6 lentelėje.

AB Šiaulių bankas finansiniai rodikliai 2003-2007 metais

Rodikliai	2003	2004	2005	2006	2007
Grynasis pelnas (GP)	4.154	6.513	8.103	42.331	26.461
Turtas (T)	572.322	704.376	1.039.010	1.348.033	2.013.146
Nuosavas kapitalas (NK)	55.883	67.438	90.233	152.190	269.617
Pajamos (PP)	38,7	43,2	51,3	70,5	105,2

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

Pagal AB Šiaulių banko rodiklius apskaičiuojant nuosavo kapitalo pakankamumo rodiklį taikant Bernstein modelį rezultatai pateikti 7 lentelėje.

AB Šiaulių bankas nuosavo kapitalo pakankamumo rodiklis 2003 – 2007 metais

Rodiklis	2003	2004	2005	2006	2007
Nuosavo kapitalo pakankamumas (NKP)	0,074	0,097	0,089	0,278	0,098

Šaltinis: sudaryta autorės atlikus skaičiavimus pritaikius Bernstein modelį (16 formulė)

Iš 7 lentelėje pateiktų skaičiavimo rezultatų, per analizuojamąjį laikotarpį, pastebima, kad didėjant grynojo pelno rodikliui nuo 2003 iki 2006 metų, didėja ir nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis. 2007 metais pastebimas tiek grynojo pelno, tiek nuosavo pelningumo rodiklių kritimas. Netgi galima daryti išvadą, kad gana didelę įtaką nuosavo kapitalo pelningumo rodiklio padidėjimui daro banko skolintų lėšų didėjimas lyginant su nuosavomis lėšomis, bei per analizuojamą laikotarpį (2003 – 2006 m) didėjantis pardavimų pelningumas.

2.4. AB Šiaulių banko pelningumo rodiklių analizė 2003 – 2007 metais

Bankai pritraukdami įvairios trukmės lėšas, jas turi ir atitinkamai paskirstyti, vengdami didelių turto ir išsipareigojimų trukmės skirtumų. Didžioji bankų dalis priskiriami tradicinei veiklai – paskolų teikimui. Bankų veikla vertybinių popierių rinkoje kartais laikoma šalutine, ir mažiau svarbia, nors geresnis turto diversifikavimas, didesnio pelningumo galimybės ir didėjantys klientų poreikiai skatina bankus plėsti savo investicijas ir paslaugas vertybinių popierių rinkoje.

Skirtumas tarp įmonės gaunamų pajamų ir joms uždirbti sueikvotų sąnaudų yra vadinamas pelnu. Ekonominėje literatūroje akcentuojami įvairūs pelno, kaip ekonominės kategorijos ir įmonės veiklos rodiklio aspektai. Buhalterinės apskaitos ir įmonių veiklos analizės specialistų teigimu, pelnas yra labiausiai apibendrinantis įmonės veiklą rodiklis. Pelno rodiklis susijęs su visais įmonės

veiklos rodikliais: turtu, kapitalu, išsipareigojimais, pajamomis, sąnaudomis ir kt. (Mackevičius J., Poškaitė D., 1998).

Pardavimų pelningumo rodikliai. Pardavimų pelningumo rodiklis yra įdomus visiems rinkos dalyviams, kadangi parodo įmonės ūkinės veiklos ir pardavimo proceso pelningumą. Pardavimų pelningumo rodiklius skaičiuoja investuotojai (t.y. privatūs asmenys, bankai, draudimo bendrovės), sprenddami ar apsimokės jų investiciniai sprendimai bei ar ne per daug didelė rizika laukiama numatytiems rezultatams. Pardavimų pelningumo rodiklis skaičiuojamas tam tikros veiklos pelną dalinant iš pardavimų pajamų. Remiantis AB Šiaulių banko pavyzdžiu, galima būtų apskaičiuoti šiuos pardavimo pelningumo rodiklius:

- Bendrasis pardavimų pelningumas;
- Įprastinės veiklos pelningumas;
- Grynasis pardavimų pelningumas.

Bendrasis pardavimų pelningumo rodiklis parodo banko gebėjimą uždirbti pelną iš pagrindinės veiklos, t.y. parodo kokia pelno dalis tenka vienam palūkanų, paslaugų ir komisinių pajamų litui. Vertinant šį rodiklį vertinamas bendras banko veiklos efektyvumas, kadangi rinkos ekonomikoje svarbiausias įmonės tikslas yra gauti kuo didesnę pelną. Šis rodiklis atspindi ribinį pelningumą ir padeda kontroliuoti teikiamų paslaugų savikainą, bei kainodaros politiką. Kitaip tariant koeficientas parodo, kaip greitai atsiperka į įmonę investuotos piniginės lėšos ir ar teikiamų paslaugų kaina nėra per brangi.

Teigiamai vertinama, kai rodiklis svyruoja nuo 10 iki 35 procentų. Mažesnė negu 10 procentų reikšmė, yra riba, rodanti, kad įmonėje yra problema, t. y. įmonė turi ūkininkavimo problemų. Bendrojo pelningumo rodiklis randamas remiantis 17 formule.

$$\text{Bendrasis pardavimų pelningumas} = \text{Bendrasis pelnas} / \text{pardavimų pajamos} \quad (17)$$

Analizuojant AB Šiaulių banko bendrąjį pardavimų pelningumo rodiklį (žr. 8 lentelė) pastebima, jog analizuojamuoju laikotarpiu šio rodiklio reikšmė išaugo 18,16 procentiniais punktais. Žinant, kad šis rodiklis atspindi banko gebėjimą efektyviai formuoti savikainos politiką, galima jausti, kad AB Šiaulių banko savikainos reguliavimo mechanizmas yra gana silpnas. Tai rodo, kad nuo 2003 iki 2005 metų bendrojo pardavimų pelningumo rodiklis nesiekė 10 procentų ribos. Tačiau situacija nėra kritinė, kadangi gana didelis pokytis jaučiamas 2006 – 2007 metais. Nors 2007 metais bendrojo pardavimų pelningumo rodiklis peržengė 20 % ribą, bet to neužtenka užtikrinti įmonei stabilios savikainos formavimo politikos.

AB Šiaulių banko pardavimo pelningumo rodikliai, %

Rodiklis	2003	2004	2005	2006	2007	Pokytis
Bendrasis pardavimų pelningumas	6,74	7,41	9,91	14,90	24,90	18,16
Įprastinės veiklos pelningumas	11,83	11,16	15,53	18,91	26,69	14,86
Grynasis pardavimų pelningumas	11,83	16,36	15,53	58,64	24,19	12,36

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis banko duomenimis.

Tačiau daugelio analitikų nuomone, informatyvesnis yra grynojo pardavimų pelningumo rodiklis, kadangi jis visapusiškai parodo įmonės finansinės veiklos galutinius rezultatus. Grynasis pardavimų pelningumo rodiklis skaičiuojamas :

$$\text{Grynasis pardavimų pelningumas} = \text{Grynasis pelnas} / \text{pardavimų pajamos} \quad (18)$$

Grynojo pardavimų pelningumo rodiklis rodo tikrąjį pardavimo pelningumą įvertinus visas pajamas ir išlaidas. Šis rodiklis rodo, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam palūkanų ir paslaugų bei komisinių pajamų litui po visų patirtų išlaidų. Remiantis Statistikos departamento duomenimis įmonės finansinių rodiklių vertinimo metodika grynojo pardavimų pelningumo rodiklis yra vertinamas labai gerai, jeigu yra didesnis kaip - 25 % gerai – 10 %, patenkinamai – mažiau negu 10 %, nepatenkinamai – mažiau kaip 5%, ir blogai – jeigu yra neigiamas.

Iš 8 lentelės duomenų matyti, kad analizuojamos įmonės grynasis pardavimų pelningumas padidėjo 12,36 % punkto (2003 metais jis sudarė 11,83 %, o 2007 metais 24,19%) ir analitikų nuomone yra vertinamas gerai. Labai aukštas grynasis pardavimų pelningumo rodiklis pasiektas buvo 2006 metais, jis siekė netgi 58,64 % punkto. Apibendrinant grynojo pardavimų pelningumo rodiklius galima teigti, jog paslaugų savikaina ir administracinės sąnaudos yra didžiausios banko patiriamos išlaidos, o jų augimas labai veikia pelningumo rodiklius.

Taip pat skaičiuojant pardavimų pelningumo rodiklius, galima skaičiuoti ir įprastinės veiklos pelningumo rodiklį, kuris apibūdina pardavimo iki mokesčių išskaitymo pelningumą. Jis apskaičiuojamas sekančiai:

$$\text{Įprastinės veiklos pelningumas} = \text{Pelnas(nuostolis) prieš apmokestinimą} / \quad (19) \\ / \text{Pardavimų pajamos}$$

AB Šiaulių banko pavyzdžiu skaičiuojant įprastinės veiklos pelningumo rodiklį (žr. 8 lentelė) pastebima, kad jis per visą 2003 – 2007 metų laikotarpį padidėjo 14,86 % punkto. Per visą

nagrinėjama laikotarpį įprastinės veiklos pelningumo rodiklis tendencingai didėjo, tam įtakos turėjo mažinamos administracinės sąnaudos.

Šio rodiklio pagalba galima įvertinti ir įmonės vadovybės sugebėjimą kontroliuoti įprastinės veiklos sąnaudas. Jį daugelyje literatūros šaltinių siūloma vertinti atsižvelgiant į pardavimų pajamų ir bendrojo pelno pokyčius. Kai rodiklis mažesnis negu 5 % yra laikoma, kad jis yra nepatenkinamas (Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai, 2004). Atsižvelgiant į tai, gautas įprastinės veiklos pelningumo rodiklio dydis, leidžia teigiamai vertinti AB Šiaulių banko sąnaudų valdymo politiką, bei tvirtinti, kad nors ir kintantis šio dydžio pokytis, tačiau jis užtikrina priimtina ir efektyvų įprastinės veiklos sąnaudų valdymo mechanizmą.

Turto pelningumo (ROA) analizė. Turto pelningumas parodo įmonės ūkinės veiklos efektyvumą neatsižvelgiant į įmonės finansavimo struktūrą. Turto pelningumo arba kitaip tariant turto gražos (ROA) rodiklis atspindi, kokia grynojo pelno dalis tenka kiekvienam turto piniginiam vienetui. Šis rodiklis apibūdina sugebėjimą pelningiau naudoti turimą turtą, bei parodo kokia turto dalis susigrąžinama pelno pavidalu. Iš 9 lentelės duomenų matyti, kad AB Šiaulių banko turto pelningumas analizuojamu laikotarpiu pakilo 0,88 % punkto. 2003 metais šis rodiklis sudarė 0,21 % punkto, o 2007 metais išaugo iki 1,09 % punkto. Tokiam turto pelningumo didėjimui įtakos turėjo grynojo pelno bei banko turto augimo mastai. Didėjantis turto pelningumo rodiklis rodo, kad AB Šiaulių bankas sugeba pelningiau naudoti visą turimą turtą, ir pelno pavidalu susigrąžinama didesnę dalį viso turto.

9 lentelė

AB Šiaulių banko turto pelningumo rodikliai, %

Rodiklis	2003	2004	2005	2006	2007	Pokytis
Turto pelningumas (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	0,88

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Kadangi bankinėje veikloje turtas santykinai neįgauna ilgalaikio statuso, detaliau jis neanalizuojamas.

Nuosavo kapitalo pelningumo analizė. Objektiviausiai įmonės finansinės veiklos efektyvumą parodo kapitalo pelningumo rodikliai. Labiausiai kapitalo pelningumo rodikliais domisi akcininkai, kreditoriai, bei investuotojai, kadangi iš šios grupės rodiklių yra galimybė spręsti apie investicijų pelningumą, jų naudojimo efektyvumą, bei galimybę gauti dividendus. Gerai išanalizavus kapitalo pelningumo rodiklius, dažniausiai gaunamas teisingas atsakymas į klausimą: pirkti ar parduoti įmonės kotiruojamus vertybinius popierius. Kapitalo, taip pat kaip ir turto pelningumo rodikliai yra apskaičiuojami naudojantis pelno (nuostolio) ataskaitomis, bei balanso duomenimis. Nustatant kapitalo panaudojimo efektyvumą, dažniausiai skaičiuojami akcinio, nuosavo ir pastovaus kapitalo

pelningumo rodikliai. Jie apskaičiuojami grynąjį pelną dalinant iš kapitalo rūšies, kurio efektyvumą norima nustatyti.

10 lentelė

AB Šiaulių banko kapitalo pelningumo rodikliai, %

Rodiklis	2003	2004	2005	2006	2007	Pokytis
Nuosavo kapitalo pelningumas	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	17,03
Akcinio kapitalo pelningumas	8,59	11,63	10,84	38,82	16,43	7,84

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Akcinio kapitalo pelningumas parodo kiek bankas (žr. 10 lentelė) uždirbo grynojo pelno kiekvienam akcininkų investuotam litui. Tai yra rodiklis, kuriuo yra labai susidomėję akcinio kapitalo investitoriai, nes jis rodo bendrą pelną, kurį jie gauna. Įmonėms, kurių svarbiausias tikslas maksimaliai didinti akcininkų turtą, tai yra pagrindinis rodiklis, pagal kurį sprendžiama apie ūkinės veiklos rezultatus. Yra manoma, jog jeigu šis likutis yra mažesnis už ilgalaikių kreditų palūkanų normą, tai turėtų būti vertinama nepalankiai. Šiuo požiūriu visu analizuojamu laikotarpiu akcinio kapitalo pelningumas gali būti teigiamai vertinamas. Per visą laikotarpį akcinio kapitalo pelningumas kito nenuosekliai, ir bendras pokytis 7,84 % punkto. Rodiklis yra lyginamas su alternatyviomis akcininkų lėšų investavimo formomis, kad būtų galimybė sužinoti, ar verta investuoti į vieną ar kitą įmonę, ar pakankamai greitai atsipirks lėšos. Šis rodiklis yra labai paplėtes, kadangi jis yra reikšmingiausias rodiklis finansų analizės požiūriu.

Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE) parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir tam tikru mastu banko vadovybės darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą (žr. 10 lentelė). Šis rodiklis vertinamas labai gerai, jeigu jis yra didesnis negu 30 proc., gerai – didesnis nei 20 proc., patenkinamai – didesnis nei 10 proc. ir blogai, jeigu yra neigiamas.

Nuosavo kapitalo pelningumas nustato, kiek pelno tenka kiekvienam investuotam į verslą piniginiam vienetui. Pagal šį rodiklį taip pat galima pamatyti, ar pakankamas nuosavybės uždirbtas pelnas, bei ar tinkamai parinkta investavimo sritis, kuri duotų galimybę uždirbti daugiau grynujų pajamų. Taip pat norima išsiaiškinti, ar dabartinės investicijos vis dar išlieka pelningomis. Iš 10 lentelės analizuojamų duomenų pastebima, kad nuosavo kapitalo pelningumas nuo 2,16 (2003 metais) išaugo iki 19,19 (2007 metais), t.y nuosavo kapitalo pelningumas išaugo 17,03% punkto. Šio rodiklio vertinimas yra patenkinamas, galima daryti išvadą, kad kiekvienam savininkų investuotam į verslą piniginiam vienetui teko vis didesnė pelno dalis. Kasmet auganti banko grynojo pelno dalis, bei augantis banko nuosavas kapitalas turėjo įtakos banko nuosavo kapitalo pelningumo augimui.

Analizuojant kapitalo pelningumo rodiklį siūlyčiau atlikti faktorinę finansinės būklės pasikeitimo analizę taikant Du Ponto modelį. Šis metodas naudojamas kaip gana efektyvi priemonė

padedanti valdyti įmonės finansinius rodiklius. O taip pat, šis metodas parodo kokie veiksniai lemia kapitalo pelningumą. Duomenys, kurie naudojami taikant Du Ponto modelį pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė

Kapitalo pelningumo analizei reikalingi rodikliai 2003 – 2007 metais taikant Du Pont modelį

Rodikliai	2003	2004	Pokytis 2003- 2004	2004	2005	Pokytis 2004- 2005	2005	2006	Pokytis 2005- 2006	2006	2007	Pokytis 2006- 2007
Grynasis pelnas (GP)	4.154	6.513	2.359	6.513	8.459	1.946	8.459	42.331	33.872	42.331	26.461	-15.870
Nuosavas kapitalas (NK)	55.883	67.438	11.555	67.438	90.233	22.795	90.233	152.190	61.957	152.190	269.617	117.427
Kapitalo pelningumas	7,43	9,66	2,23	9,66	9,37	-0,29	9,37	27,81	18,44	27,81	9,81	-18

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis AB Šiaulių bankas duomenimis

Atlikus skaičiavimus taikant Du Pont modelį AB Šiaulių banko pateiktais duomenimis, pastebima, kad lyginant 2003 - 2004 metus kapitalo pelningumas pakito 2,23 karto. O apžvelgiant 2004 – 2005 metus, pastebimas 0,29 karto neigiamas pokytis.

Lyginant 2003 – 2007 metus pastebimas kapitalo pelningumo padidėjimas, išskyrus 2004 – 2005 metus, bei 2006 – 2007 metus, kai kapitalo pelningumas turėjo neigiamą rezultatą, nors grynasis pelnas ir nuosavas kapitalas augo. Šiam kapitalo pelningumo pokyčio didėjimui įtakos turėjo grynojo pelno ir nuosavo kapitalo augimas.

2.5. AB Šiaulių banko veiklos efektyvumo rodiklių ir rizikos rūšių jautrumo analizė

Gerai žinoma, kad banko veiklos efektyvumo vertinimas yra pakankamai savitas. Tad įprastiniuose finansų analizės vadovėliuose, bei kitoje mokslinėje literatūroje, mažai dėmesio skiriama bankininkystėje naudojamiems veiklos efektyvumo ir rizikos rodikliams, bei jų vertinimui.

Pagrindiniai komercinio banko veiklos efektyvumo rodikliai yra pelningumas, patikimumas bei saugumas. Pagrindiniai rodikliai parodantys efektyvią banko veiklą yra turto pelningumo ir nuosavo kapitalo pelningumo rodikliai. Banko veiklos efektyvumo rodikliai yra veikiami rizikos. Ne visos rizikos rūšys yra vienodai reikšmingos banko veiklos efektyvumui, vienos yra tiesiogiai, kitos yra netiesiogiai susijusios su banko veiklos efektyvumu.

AB Šiaulių banko veikloje patiriamos rizikos valdomos efektyviai, t.y. laikantis Lietuvos banko reikalavimų ir vadovaujantis banko valdybos patvirtinta „Banko veiklos valdymo politika“ Atsižvelgiant į Šiaulių banko specifiką ir veiklą, minėtoje politikoje išskiriamos pagrindinės rizikų rūšys t.y. kredito, rinkos (rinkos rizika apima užsienio valiutos kurso palūkanų normos ir

nuosavybės vertybinių popierių (akcijų) kainos riziką), likvidumo, ir operacinė, bei reglamentuojamas jų valdymas. Kitoms rizikos rūšims bankas neskiria dėmesio, kadangi laiko nereikšmingomis AB Šiaulių banko veikloje. Skaidrią ir nuoseklią banko veiklą, efektyvią veiklos rizikos valdymo politiką, gerus paskolų portfelio ir likvidumo rodiklius palankiai per analizuojamą 2003 – 2007 metų laikotarpį įvertino tarptautinė reitingų agentūra „Moody’s“. 2006 metų birželį „Moody’s“ AB Šiaulių bankui suteikė ilgalaikio skolinimosi reitingą Ba3, o 2007 metais padidino iki Ba2, trumpalaikio skolinimosi reitingą NP, finansinio pajėgumo reitingą D- 2006 metais, o 2007 metais finansinio pajėgumo reitingas buvo pagerintas iki D, ilgalaikio reitingo perspektyvą įvertino kaip stabilią.

AB Šiaulių bankas analizuoja, vertina, prisiima ir valdo rizikas bei jų grupes, su kuriomis susiduria savo veikloje. Rizikos valdymo AB Šiaulių banke tikslas – konservatyviai valdant rizikas užtikrinti pakankamą nuosavybės grąžą. Įgyvendindamas pažangią rizikos valdymo politiką AB Šiaulių bankas ne tik siekia maksimaliai sumažinti potencialią riziką, bet ir patobulinti kainodarą bei užtikrinti efektyvų kapitalo paskirstymą. Rizikos valdymo politika, patvirtinta banko valdybos ir jos pagrindu parengtos skirtingos rūšių valdymo procedūros padeda užtikrinti rizikos valdymo proceso vientisumą AB Šiaulių banke. AB Šiaulių banko rizikos valdymo tikslas – nustatyti rizikas, bei jų valdymo principus banko veikloje. Kadangi įvairios rizikos yra tarpusavyje priklausomos banko veikloje ir dėl šios priežasties jų valdymas yra centralizuotas. Vienas iš pagrindinių banko rizikos valdymo komiteto tikslų – tinkamos rizikos valdymo sistemos sukūrimas ir koordinavimas. AB Šiaulių banke reguliariai peržiūrimos rizikos valdymo politika ir sistemos, atsižvelgiama į rinkos pokyčius, naujus produktus, bei naujai atsiradusius geriausios praktikos principus.

Taikant statistinę jautrumo analizę pateikiamas glaudumo ryšio, kitaip vadinamas koreliacijos indekso (CORREL) rodiklis (12 lentelė) tarp AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ir turto pelningumo (ROA) rodiklių per analizuojamą laikotarpį.

Iš 12 lentelėje pateiktų duomenų pastebima, kad didelę įtaką turto pelningumui turi maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, glaudumo ryšio indeksas 0,95 (kuo indeksas arčiau 1, tuo įtaka didesnė). Remiantis šio rodiklio duomenimis galima daryti išvadą, kad AB Šiaulių banko rinkos rizikos valdymas yra susijęs su veiklos efektyvumo rodiklio t.y. turto pelningumo rodiklio valdymu. To pasekoje galima teigti, kad AB Šiaulių banko veiklos efektyvumui didelę įtaką turi rinkos rizikos valdymas.

Rinkos rizika atsiranda dėl finansinio turto ir išsipareigojimų kainų pokyčių. Ji gali būti dvejopa: absoliučioji rizika, matuojama potencialiais nuostoliais, išreikštais pinigais, ir santykinė rizika, matuojama pagal kontrolinį indeksą. Pirmuoju atveju rizika apskaičiuojama pagal bendrojo pelno svyravimus, o antruoju - pagal nuokrypį nuo indekso. Ypatinai ši rizika išauga didėjant prekybos apimtims ir jos svyravimams. Taip pat rinkos rizika gali lemti didėjantis kompanijų akcijų rinkos

nepastovumas. Tai ypač aktualu investicinėms kompanijoms bei komerciniams bankams, kai jie turi apyvartinių lėšų, kurias turi galimybę investuoti.

12 lentelė

AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ir turto pelningumo rodiklių glaudumo ryšio analizė

	2003	2004	2005	2006	2007	
Turto pelningumas (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	
Kapitalo pakankamumo rodiklis, %	12,89	13,09	11,57	13,73	15,09	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						0,36
Turto pelningumas (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	
Likvidumo rodiklis, %	51,13	43,53	38,34	40,74	44,03	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						-0,82
Turto pelningumas (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	
Maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, %	-2,47	0,82	1,59	1,39	1,40	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						0,95
Turto pelningumas (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	
Maksimalios paskolos vienam skolininkui rodiklis, %	21,69	21,88	24,35	17,74	13,29	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						-0,50

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

AB Šiaulių bankas valdo valiutų kursų svyravimo riziką skaičiuodamas atvirą valiutų poziciją. Atvira valiutos pozicija yra lygi iš balansinių ir nebalansinių aktyvų atėmus balansinius ir nebalansinius įsipareigojimus atskira valiuta. Skaičiuojamos yra dvi valiutų pozicijos t.y. trumpa ir ilga. AB Šiaulių bankas taip pat skaičiuoja bendrą atvirą poziciją, kuri yra lygi didesnei iš atvirų atskirai sudėtų trumpų ir ilgų pozicijų sumų. Pagal AB Šiaulių banko politiką bendra atvira pozicija negali viršyti 3% banko kapitalo. 2007 banko bendros atviros pozicijos rodiklis buvo 1,36% (2006 m. 1,37%), o kapitalo rodiklis 2007 metais – 1,40% (2006 m. 1,37%). Valiutos kursų svyravimo rizika AB Šiaulių banke ribojama atvirų užsienio pozicijų sumomis. Jautrumas valiutos kursų svyravimo rizikai apskaičiuojamas įvertinant galimus nuostolius iš atvirų pozicijų, t. y. atvira užsienio valiutos pozicija yra padauginama iš tikėtino užsienio valiutos kurso pokyčio. Remiantis AB Šiaulių banko ataskaitomis tikėtino užsienio valiutos kurso pokyčio poveikis banko metų pelnui yra priimtino lygio, tačiau iškilusi su euru susijusi rizika, tuo tarpu su kitomis valiutomis susijusi rizika nėra reikšminga. Bankas yra suteikęs paskolų užsienio valiuta, nors šios paskolos finansuojamos ta pačia valiuta, priklausomai nuo skolininko pinigų srautų pagrindinės valiutos, užsienio valiutų sustiprėjimas lito atžvilgiu gali neigiamai paveikti skolininkų galimybę grąžinti paskolas, o tai padidina būsimų nuostolių iš paskolų tikimybę. AB Šiaulių bankas vadovaujasi konservatyvumo principais valdydamas valiutos kursų svyravimo riziką ir visų pozicijų riziką apriboja limitais.

**AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų ir nuosavo kapitalo pelningumo rodiklių
glaudumo ryšio analizė**

	2003	2004	2005	2006	2007	
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	
Kapitalo pakankamumo rodiklis, %	12,89	13,09	11,57	13,73	15,09	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						0,64
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	
Likvidumo rodiklis, %	51,13	43,53	38,34	40,74	44,03	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						-0,56
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	
Maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, %	-2,47	0,82	1,59	1,39	1,40	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						0,79
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	
Maksimalios paskolos vienam skolininkui rodiklis, %	21,69	21,88	24,35	17,74	13,29	
<i>Glaudumo ryšio indeksas</i>						-0,77

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

Analizuojant pagrindinius AB Šiaulių banko veiklos efektyvumo rodiklius (13 lentelė) pastebima, kad nuosavo kapitalo pelningumui didelę įtaką turi maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, glaudumo ryšio indeksas 0,79, bei kapitalo pakankamumo rodiklis, glaudumo ryšio indeksas 0,64. Remiantis šiais rodiklių skaičiavimais galima teigti, kad AB Šiaulių banko veiklos efektyvumui didžiausios įtakos turi rinkos bei kapitalo rizikos.

To pasekoje galima teigti, kad darbe iškelta **tyrimo hipotezė**, kad komercinio banko rizikos valdymo įtaka veiklos efektyvumui priklauso nuo tinkamai parinktos banko valdymo strategijos pasitvirtino.

3. AB ŠIAULIŲ BANKO VEIKLOS RIZIKOS IR VEIKLOS EFEKTYVUMO SISTEMINIS VERTINIMAS

3.1. Komercinių bankų veiklos efektyvumo ir rizikos vertinimui tinkamo metodo parinkimas

Bankų veiklos ypatumas yra tas, jog banko klientai, kurie taupo pinigus, juos perleidžia, taip suteikdami bankui teisę laikinai valdyti jų pinigus. Taigi finansų tarpininkai, siekdami pritraukti iš žmonių santaupas, siūlo palūkanas uždirbančius indėlius, bei įvairias atsiskaitymų organizavimo formas. Plėtodami finansinę veiklą, bankai dalį pritrauktų fondų turi palikti kaip rezervą, kad artimiausioje ateityje būtų tenkinami klientų reikalavimai išmokėti grynuosius pinigus. Likusi fondų dalis – skolinamieji fondai – kurie patenka į antrąją stadiją, kur pagrindinė veikla sukonzentruota į paskolų teikimą ir investavimą. Komercinio banko, kaip ir bet kurios kitos nepelno siekiančios verslo įstaigos tikslas, yra maksimizuoti savininkų nuosavybę. Tačiau šio tikslo, skirtingos institucijos, siekia skirtingais būdais, t.y. taikydami įvairias priemones.

Lietuvos bei užsienio autoriai pateikia nemažai įvairių vertinimo metodų, kurie tyrinėja įmonių finansų valdymą bei investicijas. Daugelis metodų nustato įmonės, jos akcijų ar atskirų turto grupių vertes. Pastebima ir tai jog, nagrinėjant komercinių bankų veiklą jaučiamas metodų trūkumas, konkrečiai nagrinėjančių banko veiklą. Visa literatūra, naudojama bankininkystėje, parašyta finansinių matematinių skaičiavimų metodu. Deja bet ne visi metodai, kurie naudojami įmonių vertinimui, gali būti taikomi bankų finansiniam vertinimui. A. Damodaran (2002) teigimu, moderniausių metodų taikymą riboja banko veiklos ypatumų sąlygojama balanso struktūra. Banko įsipareigojimų didžiąją dalį sudaro indėliai, kurie sudaro didelę problemą skaičiuojant banko kapitalo kaštus. Kita vertus, indėliai yra ne tiek banko finansinės veiklos finansavimo šaltinis, kiek banko apyvartinis kapitalas.

Remiantis teoriniu aspektu AB Šiaulių bankui rekomenduojama savo praktikoje taikyti A.V. Rutkausko (2007) siūlomus rinkos rizikos įvertinimui naudojamus metodus: jautrumo analizę, scenarijų modeliavimo, bei rizikos vertės metodus.

Jautrumo analizės metodas. Jautrumas (S) yra pajamų, pozicijos ar portfelio rinkos vertės pokytis (ΔMV), kintant atsitiktiniam rinkos parametru pvz. valiutos kursui (Δm). Matematiškai tai galima apibrėžti taip:

$$S = \Delta MV / \Delta m \quad (20)$$

Būtina paminėti ir tai, kad taikant jautrumo analizės metodą gaunama tik apytikrė reikšmė, kadangi vertės pokytį galima apskaičiuoti tik esant mažam parametro pokyčiui. Apytikrį jautrumo vertinimą sąlygoja ir tai, kad įvairių sandorių ar pozicijų jautrumai to paties rinkos parametro

atžvilgiu yra sudedami. Skaičiuojant skirtingų rinkos parametrų jautrumus kiekvienas jautrumas yra pagrįstas prielaida, kad vieno parametro reikšmė keičiasi vienu vienetu. Visų jautrumų svyravimas reiškia, kad visi parametrai kinta vienu metu. Bendru atveju toks rizikos matavimas gali būti per griežtas, nes aišku, kad visi parametrai tikrai nesikeis tuo pačiu metu bei tokiu pat dydžiu. Tačiau vienas svarbiausias šio metodo trūkumų – matuojant riziką, kad nėra atsižvelgiama į atskirų sandorių, pozicijų ar rinkos parametrų t. y. dviejų tarpusavyje susijusių dydžių priklausomybę.

Scenarijų modeliavimo metodas. Šiuo metodu galima įvertinti kiekvieno galimo scenarijaus kelių pozicijų ar rinkos parametrų pokyčius remiantis pasirinkta tikimybe. Be to, pokyčiai įvertinami atsižvelgiant į jų tarpusavio priklausomybę. Scenarijumi gali būti kiekvienas pakankamai tikėtinas įvykis ar būseną, kuri gali paveikti keletą rinkos parametrų ar pozicijų vienu metu. Scenarijai gali būti pasirenkami paprastai arba statistiškai atrenkami atlikus istorinių duomenų apie parametro pokyčius analizę, taip pat prognozuojant, kaip parametras gali kisti kintant konkrečioms aplinkybėms. Scenarijus pasirenkamas remiantis tikimybe, kad jis įvyks per pasirinktą laikotarpį.

Modeliuojant scenarijus yra ypač svarbūs pozicijų tarpusavio sąryšiai ir priklausomybės. Šios priklausomybės dažnai nustatomos taikant koreliacijos koeficientus, kurie nusako, koku laipsniu vieno veiksnio ar pozicijos kitimas priklauso nuo kito. Taikant koreliacijos koeficientą galima įtraukti kelias pozicijas į vieną rizikos analizę. Atskirų pozicijų koreliacijos laipsnis parodo rizikos padengimo ar diversifikavimo laipsnį. Tarkim, matuojant užsienio valiutos kurso riziką įtraukus koreliaciją, visas pozicijas galima išreikšti vienu riziką įvertinančiu skaičiumi.

Tačiau scenarijų modeliavimo metodas yra gana subjektyvus, kadangi kiekvienas, matuojantis tam tikrą riziką, gali turėti kitoki supratimą apie aplinkos sąlygas, gali nuspręsti, kad yra ir kitas, t. y. tinkamesnis ar labiau tikėtinas kitoks scenarijus. Rizikos matavimas keičiasi pasirinkus kitoki scenarijų ir kitokią subjektyvią tikimybę.

Rizikos vertės metodai. Rizikos vertės metodai yra išsamiausi ir pažangiausi šiuolaikiniai metodai, leidžiantys išmatuoti riziką. Į šių metodų skaičiavimus yra įtrauktos ir jautrumo bei nepastovumo (angl. volatility) matavimo priemonės, taip pat neigiamo neapibrėžtumo poveikio vertinimas. Rizikos vertės metodai yra grindžiami jautrumo analizės ir scenarijų modeliavimo rizikos matavimo metodais.

Finansinėje literatūroje ir įvairių seminarų medžiagoje rizikos vertės koncepcija nusakoma labai panašiai, todėl apibendrinus literatūroje pateiktus apibrėžimus, autorių nuomone, tiksliausias šios koncepcijos apibrėžimas būtų toks:

Rizikos vertė – tai įvertintas banko tam tikros pozicijos ar prekybinio portfelio galimas didžiausias nuostolis dėl rinkos parametro pasikeitimo per pasirinktą ar pozicijos laikymo laikotarpį su pasirinktu pasiklovimo lygmeniu.

Likvidumo rizika gali būti dviejų tipų: rinkos/produkto likvidumo ir pinigų srautų /finansavimo. Pirmojo tipo rizika atsiranda tada, kai sandorio esamomis rinkos kainomis negalima įvykdyti dėl to, kad rinkos veikla yra nepakankama (mažas aktyvumas). Tačiau likvidumo riziką gali būti sunku apskaičiuoti ir įvertinti kiekybiškai. Be to, ji gali kisti - tai priklauso nuo rinkos sąlygų. Rinkos/produkto likvidumo riziką galima valdyti nustatant limitus tam tikroms rinkoms arba produktams ir taikant diversifikaciją.

Antrojo tipo (pinigų srautų/finansavimo) rizika reiškia tai, kad negalima vykdyti einamųjų įsipareigojimų. Finansavimo riziką galima kontroliuoti tinkamai planuojant pinigų srautų poreikius, kuriuos galima kontroliuoti nustatant limitus pinigų srautų trūkumams ir diversifikuojant.

Taikant scenarijų modeliavimo metodą, naudojantis statistine FORECAST funkcija pasirinkti prognozuotai AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų rodikliai ateinantiems metams (14 lentelė).

14 lentelė

AB Šiaulių banko riziką ribojančių normatyvų rodiklių ateities prognozės 2008 – 2010 metams

Metai	Kapitalo pakankamumo rodiklis, %	Likvidumo rodiklis, %	Maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, %	Maksimalios paskolos vienam skolininkui rodiklis, %
2003	12,89	51,13	-2,47	21,69
2004	13,09	43,53	0,82	21,88
2005	11,57	38,34	1,59	24,35
2006	13,73	40,74	1,39	17,74
2007	15,09	44,03	1,40	13,29
2008*	14,79	38,46	3,04	13,51
2009*	15,29	36,76	3,87	11,41
2010*	15,79	35,06	4,70	9,32

* - prognozuojamos reikšmės

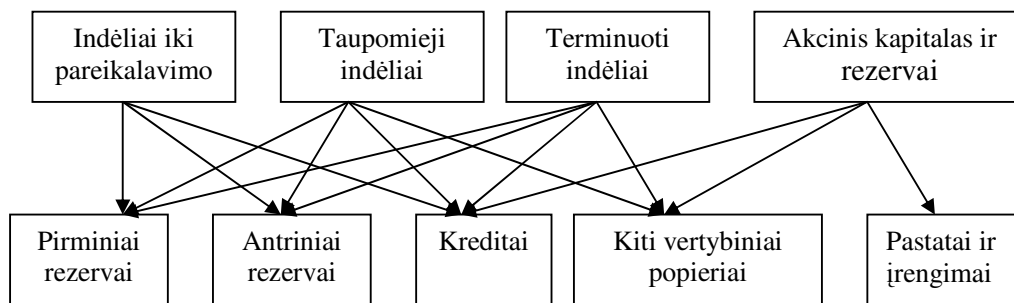
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

Iš 14 lentelėje pateiktų prognozuojamų banko riziką ribojančių normatyvų rodiklių galima teigti, kad AB Šiaulių bankas ir artimiausius trejus metus vykdys šiuos normatyvus, jeigu tinkamai bus parinkta banko veiklos ir rizikos valdymo strategija.

Valdydamas likvidumo riziką AB Šiaulių bankas susiduria su galima pinigų srautų nesuderinamumo rizika dėl turimų piniginių išteklių panaudojimo šiems tikslams: vienos nakties indėlių gražinimui, įsipareigojimų, susijusių su klientų atsiskaitomųjų sąskaitų tvarkymu, vykdymui, indėlių gražinimui suėjus jų terminui, sutartų paskolų garantijų suteikimui, maržos ar kitų įsipareigojimų, susijusių su išvestinėmis finansinėmis priemonėmis, vykdymui. Paprastai AB Šiaulių bankas nelaiko tiek piniginių išteklių, kad galėtų patenkinti visus šiuos poreikius. Banko patirtis ir praktika rodo, kad galima gana patikimai iš anksto nuspėti minimalų lėšų, kurios bus pakartotinai investuojamos pasibaigus jų terminui lygį. AB Šiaulių banko įsipareigojimas vykdytini

kiekvienam kliento pareikalavimui, jie viršija panašios trukmės turtą, o banko likvidumą kiekvienu momentu užtikrina banko turimas Lietuvos Respublikos vyriausybės skolos vertybinių popierių, turinčių likvidžią antrinę rinką, portfelis.

AB Šiaulių bankui valdant likvidumo riziką, reikėtų suformuoti likvidumo rizikos valdymo politiką (kadangi šiuo metu jos nėra), kuri turėtų būti pagrįsta aktyvų paskirstymo metodu. Šis metodas naudingas bankui tuo, kad motyvuoja banką, bankui reikalingų likvidžių lėšų kiekis priklauso nuo lėšų pritraukimo šaltinių (V. Vaškelaitis, 2003). Likvidžių lėšų atsargos formuojamos panašiai, kaip sudaromi privalomieji rezervai – pagal kiekvienai pritrauktų lėšų rūšiai nustatytą normą.

18 pav. Likvidumo rizikos valdymas pagal aktyvų paskirstymo modelį
Šaltinis : Sudaryta autorės pagal V. Vaškelaitį (2003)

Siūlomame bankui taikyti modelyje išskiriami keli „likvidumo/pelningumo centrai“ banko viduje, kurie naudojami lėšoms, gautoms iš skirtingų šaltinių, kaupti. Kiekviename centre nepriklausomai paskirstomos lėšos. Banko vadovybė, turėtų nustatyti lėšų panaudojimo tvarką kiekviename centre atsižvelgdama į jų priklausymą atskiriems centrams jų likvidumo ir pelningumo požiūriu, banko vadovybė turėtų nustatyti jų panaudojimo tvarką kiekviename centre. Indėliai iki pareikalavimo turi būti pirmiausia dengiami būtinaisiais rezervais ir turėti didžiausią apyvartumą, siekiantį iki 30-50 kartų per metus. Taigi, tokiu atveju didžioji indėlių iki pareikalavimo dalis iš centro bus perkelta į pirminius rezervus; likusi indėlių dalis daugiausia bus perkelta į antrinius rezervus investuojant juos į trumpalaikius vyriausybės vertybinius popierius, ir tik palyginti nedidelė dalis bus skirta trumpalaikiams komerciniams kreditams. Jeigu bankas gauna lėšas daugiausia iš trumpalaikių, santykinai nepastovių šaltinių, didesnė pajamas duodančių aktyvų dalis turi būti laikoma trumpalaikių paskolų ir vertybinių popierių pavidalu. Ir atvirkščiai, bankai, gaunantys didžiąją lėšų dalį iš ilgalaikių šaltinių, gali finansuoti ilgalaikes verslo ir vartotojiškas paskolas. Tai įpareigoja banką labai kruopščiai sekti atskirų įsipareigojimų santykį su visais pasyvais.

Rekomenduojama likvidumo rizikos valdymo politika, pagrįsta aktyvų paskirstymu pagal skolinimosi šaltinių tipą leidžia užtikrinti reikiamą aktyvų ir pasyvų suderinimą pagal trukmę. Todėl

ši likvidumo rizikos politika leistų užtikrinti efektyvesnę banko veiklos ir likvidumo rizikos valdymą.

Valdydamas kredito riziką AB Šiaulių bankas prisiima riziką, kad sutarties šalys gali nepajėgti, suėjus terminui, įvykdyti savo įsipareigojimų. AB Šiaulių bankas struktūrizuoja prisiimamos kredito rizikos lygius nustatydamas tam tikrus kredito rizikos limitus vienam skolininkui, skolininkų grupėms ar tam tikriems pramonės segmentams. Kredito rizika AB Šiaulių banke yra periodiškai stebima ir kontroliuojama (kartą per metus, esant būtinybei ir dažniau vyksta prisiimtos kredito rizikos peržiūros). AB Šiaulių banke kredito rizika yra susijusi su valiutos apsisikeitimo sandoriais, jų ekonominė esmė yra pasikeitimas skirtingomis valiutomis AB Šiaulių bankui kylanti kredito rizika susijusi su potencialiomis sąnaudomis, kurių gali prireikti, jei sutarties šalys nevykdo savo prisiimtų įsipareigojimų. Kad galėtų kontroliuoti prisiimamos kredito rizikos lygį AB Šiaulių bankas įvertina sutarties šalių kreditinį pajėgumą.

Siekiant išvengti interesų konflikto, AB Šiaulių banko padaliniai, vykstantys rizikos valdymo funkcijas yra atskirti nuo tų padalinių, kurių tiesioginė veikla yra susijusi su įvairių bankinės rizikos rūšių atsiradimu, o veiklos efektyvumo ir rizikos kontrolė turi didelę įtaką sėkmingai banko veiklai.

Šiuolaikinės informacinės technologijos leidžia bankams rizikos vertinimo procese naudoti sudėtingus kiekybinius duomenų apdorojimo metodus, nustatančius tikėtiną rizikos lygį su įvairiais papildomais statistiniais parametrais, apibūdinančiais galutinio analizės rezultato patikimumą.

3.2. Pelningumo valdymas ir riziką ribojančių veiksnių vertinimas AB Šiaulių banke

Banko veiklos pelningumas yra banko finansinio valdymo rezultatas, kurį lemia sėkmingas arba nesėkmingas visų banko finansinio valdymo veiksnių naudojimas, bei pusiausvyros tarp banko prisiimtos finansinės rizikos ir veiklos pelningumo išlaikymas.

Banko finansinis valdymas yra labai svarbus, kadangi, banko sėkmė labai dažnai suprantama, kaip jo veiklos pelningumas, kuris matuojamas per tam tikrą laikotarpį uždirbta turto grąža ir kapitalo grąža laikantis atitinkamų rizikos ribų;

Bendras banko pelningumo valdymo tikslas – optimaliai valdyti pagrindinius banko finansinio valdymo veiksnius. Čiapo, L., Kropo, S., Šidlausko, G., Vengraičio, D. (1998) teigimu, tai yra: likvidumo, palūkanų normų, kapitalo, kredito rizikų ir kaštų, veiksniai, kurie daro įtaką banko jautrumo pelningumo rizikai. Pelningumo rizika suprantama, kaip banko grynasis pelnas bus nepakankamas norint pasiekti norimą kapitalo grąžos lygį.

Bankai, vertindami veiklos pelningumą susiduria su įvairiomis problemomis, galima paminėti šias problemas:

- Lėšų pritraukimo palūkanų ir skolinimo palūkanų maržų atskirimas ir traktavimas.
- Kokie kaštai priskiriami atskiriems verslo padaliniais, finansiniams produktams, klientams, kadangi jiems priskiriami bendrieji resursai ir dažnai priklausomybė tarp sunaudotų resursų ir apimties yra maža.
- Netgi reikia nustatyti geriausius įvertinimo kriterijus, jei norima palyginti atskirų verslo padalinių, produktų, klientų grupių aptarnavimo finansinę sėkmę.

Banko aktyvai parodo, kaip bankas panaudoja banko kapitalą ir pritrauktas lėšas (indėlius ir paskolas), t.y. kur yra investuotos lėšos. Komercinių bankų aktyvai gali būti suskirstyti į keturias grupes: gryniesi pinigai; investicijos (vertybiniai popieriai); paskolos; kiti aktyvai.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas investicijoms į vertybinius popierius bei paskoloms, t.y. vertybinių popierių ir paskolų portfelių sudėčiai. Aktyvų pelningumas turi lemiamos įtakos banko investiciniam pasirinkimui. Bankas siekia įsigyti tokių aktyvų, kurie gali atnešti daugiausia pelno, esant tokiai rizikai, kurią banko vadovybė yra pasiruošusi priimti. Nors banko piniginių lėšų panaudojimo politikai didelę įtaką daro ir kiti veiksniai. Pirma, bankų sektorius yra labiausiai reguliuojama sritis, todėl bankai savo pinigines lėšas gali investuoti griežtai pagal priežiūros institucijų reikalavimus ir taisykles. Antra, bankų bei jų klientų (indėlininkų ir paskolų ėmėjų) santykiai grindžiami pasitikėjimo principais. Trečia, banko akcininkai, kaip ir bet kurie kiti investuotojai, tikisi kuo didesnio pelno iš savo investicijų. Banko pelningumo siekimo strategija turėtų remtis:

- 1) visų banko finansinio valdymo sričių – likvidumo, kapitalo, palūkanų normų, kredito, kaštų valdymo strategijų, kurios kiekviena siektų atskirai didinti akcininkų gerovę – formavimu ir įgyvendini
- 2) pelno planavimo visuose organizaciniuose lygiuose gerinimu;
- 3) nuosekli klientų ir akcininkų naudos didinimu ir vartotojams patrauklių finansinių produktų rinkinio pateikimu.

Pagrindiniai rodikliai, kurie leidžia įvertinti banko pelningumą yra kapitalo gražos (ROE) ir turto gražos (ROA) rodikliai. Taikant statistinę FORECAST funkciją, ateities prognozėms nustatyti 15 lentelėje apskaičiuojami AB Šiaulių banko kapitalo gražos ir turto gražos rodikliai ateinantiems 3 metams.

15 lentelė

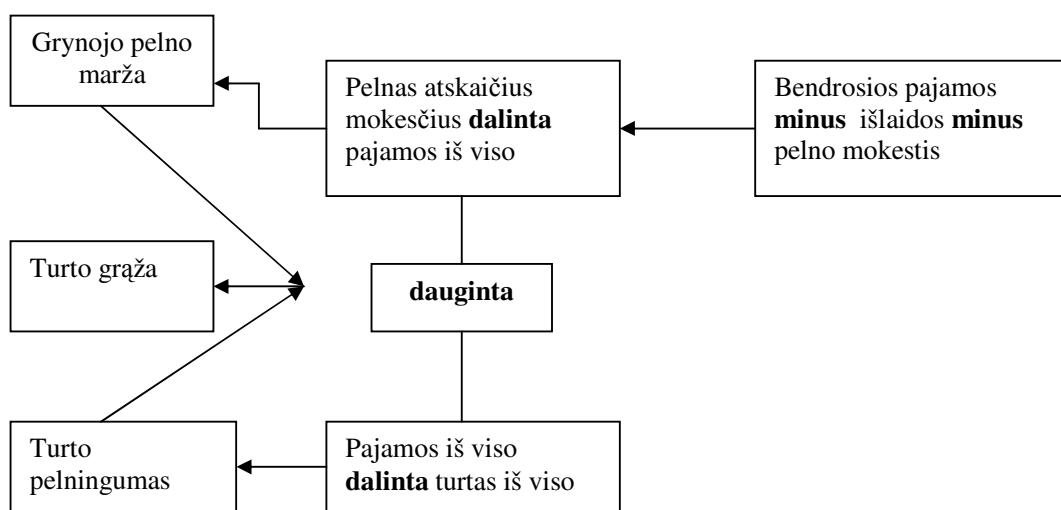
AB Šiaulių banko turto gražos ir kapitalo gražos rodiklių dinamika 2003 – 2010 metais

	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Turto gražos (ROA)	0,21	0,70	0,93	1,03	1,09	1,42	1,63	1,84
Kapitalo gražos (ROE)	2,16	7,55	10,47	15,04	19,19	23,35	27,50	31,66

* - prognozuojamos reikšmės. Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB Šiaulių banko duomenimis

Iš 15 lentelėje pateiktų rodiklių pastebima, kad per 2003 – 2010 metus turto gražos ir kapitalo gražos rodikliai auga. Šiam didėjimui įtakos turi pelninga banko veikla per pastaruosius metus. Pasinaudojus Forecast funkcija prognozei ateinantiems metams nustatyti, pastebimas turto ir kapitalo gražos rodiklių augimas. Turto gražos rodiklis parodo, ar įmonė efektyviai naudoja savo turtą. Iš apskaičiuotų duomenų per 2003 – 2010 metų laikotarpį, pastebima, kad ROA (turto gražos rodiklis) kyla nuo 0,93 % iki 1,84 %, o tai reiškia, kad banko veikla ir analizuojamu laikotarpiu ir ateityje yra pelninga. Atkreipiant dėmesį į kapitalo gražos (ROE) rodiklį, galima teigti, kad jis yra labai svarbus akcininkams. Pagal kapitalo gražos rodiklį akcininkai priima sprendimus dėl galimo kapitalo investavimo. Iš praėjusio laikotarpio pateiktų duomenų galima teigti, kad kapitalo graža didėja dėl grynojo pelno augimo.

19 paveiksle pateiktas kapitalo gražos modelis. Šiame modelyje naudotų rodiklių dėka, galima panagrinti, kaip banko veiklos pelningumą (t.y. turto gražą), per finansinę riziką (t.y. per turto ir kapitalo santykį) galima susieti su banko kapitalo pelningumu (t.y. kapitalo graža). Veiklos pelningumas (turto graža) gali būti išskaidytas į dvi dalis t.y. į turto pelningumą ir kaštų produktyvumą (pelno maržą). Turtas taikant šį modelį susideda iš: grynujų pinigų; vertybinių popierių; paskolų; kito turto. Modelyje bendrosios pajamos tai: pajamos iš paskolų pridėdant pajamas iš prekybos vertybiniais popieriais ir pridėdant kitas pajamas. Išlaidos modelyje sudaro: palūkanų išlaidos pridėjus operacines išlaidas, bei pridėjus kitas išlaidas.

19 pav. Turto gražos formavimo modelis
Šaltinis : Sudaryta autorės

Pagal darbe atliktą AB Šiaulių banko veiklos rizikos analizę ir jos įtakos veiklos efektyvumui įvertinimą, galima apibendrinti, kaip banko finansinio valdymo veiksniai įtakoja banko veiklos pelningumą. Atkreipiamas dėmesys į tai, kaip banko turto graža priklauso nuo banko aktyvų

rizikingumo. Kuo didesnė finansinė rizika jiems tenka, tuo didesnis turto pajamingumas, kuris daro teigiamą įtaką kapitalo grąžai per turto grąžą.

Banko turto pajamingumui taip pat didelę įtaką turi ir likvidumo valdymas. Kuo didesnis svoris banko aktyvuose tenka likvidžioms lėšoms, tuo mažesnė likvidumo rizika, bet tuomet ir banko pelningumas mažesnis, kadangi už likvidžias lėšas bankas negauna palūkanų. Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad didelę įtaką turto pelningumui bei grynojo pelno maržai turi ir palūkanų normos rizika.

Akcinio kapitalo vertės didinimo matas, tai rizika. Rizika kuri yra nevaldoma, gali ženkliai paveikti veiklos rezultatus, todėl pagrindinis banko uždavinys yra ne tik apriboti ar minimizuoti riziką, kuri atsiranda dėl bankinės veiklos operacijų, bet sukurti patikimą rizikos valdymo sistemą, kuri suteiktų galimybę bankui siekti optimalaus rizikos ir pelno santykio.

Analizuojant AB Šiaulių banko veiklą galima išskirti keletą rizikos rūšių, kurios patiriamos vykdant banko veiklą:

- kredito rizika;
- rinkos rizika;
- likvidumo rizika
- operacinė rizika.

Pastebima, kad banko patiriamos rizikos tarpusavyje glaudžiai susijusios, ir yra valdomos centralizuotai. Analizuojamo AB Šiaulių banko patiriamų rizikos valdymo sistemos organizavimas ir koordinavimas yra gana svarbus banko uždavinys.

Žinant, kad rizikos veiksniai daro didelę įtaką banko veikloje, yra labai svarbu išskirti tuos veiksnius, kurie daro didžiausią įtaką banko veiklai. Kaip jau minėta, banko rizika yra skirstoma į sisteminę ir nesisteminę riziką. Nesisteminę riziką sukelia veiksniai, kurie būdingi tik konkrečiai įmonei: darbo organizavimas, konkurentų veiksmas, bei vadybos kontrolė. Sistemine riziką sukelia bendrieji ekonominiai veiksniai: šalies ekonominė padėtis, palūkanų normos kitimas, vartotojų paklausos lygis, valiutos kursų svyravimai. Todėl norint efektyviai valdyti riziką reikia kurti tokią strategiją, kuri sugebėtų numatyti ir įtakoti riziką. O banko valdyba savo ruožtu turėtų:

- 1) pasirūpinti rizikos kontrolę;
- 2) pasirūpinti, kad mažinant riziką būtų veikiama kryptingai;
- 3) numatyti galimybes ir išteklius, kurie leistų užtikrinti veiksmingą ir efektyvią rizikos valdymo sistemą;
- 4) apibrėžti funkcijas ir paskirstyti atsakomybę;
- 5) įvertinti rinkas, kuriose planuojama veikla;
- 6) garantuoti banko veiklos ir rizikos efektyvų valdymą kasdien, o atsižvelgiant į ilgalaikes perspektyvas, naudoti tokias priemones, kaip limitai, bei taikomi tam tikri įvertinimo metodai;

7) gauti informaciją apie vidinių limitų viršijimo atvejus.

Bankas turi išlaikyti tokį rizikos lygį, kad sugebėtų bet kuriuo momentu vykdyti Lietuvos banko nustatytus riziką ribojančius normatyvus, bei garantuoti stabilią veiklą. Analizuojant AB Šiaulių banko veiklos rodiklius pastebima, kad AB Šiaulių bankas Lietuvos banko nustatytus normatyvus vykdo sėkmingai.

Stipri konkurencija tarp komercinių bankų skatina atsisakyti tradicinių banko veiklos valdymo būdų, ir siūlo taikyti skaičiavimus, kurie būtų grindžiami rizikos valdymo metodais. To pasekoje, rizikos vertinimo metodų taikymas gali būti pagrindas formuojant bankų rizikos valdymą.

3.3. Komercinių bankų kredito reitingo sistemos ir vertinimo balais suteikiamų paskolų atveju taikymo galimybės

Viena iš pagrindinių banko rizikos formų yra kredito rizika. Kredito rizika apibūdinama kaip tikimybė, jog skolininkas dėl tam tikrų priežasčių nesugebės įvykdyti įsipareigojimų, numatytų pagal kreditavimo sutartį, ir yra vertinama kaip pagrindinis nuostolių dėl įsipareigojimų nevykdymo susidarymo šaltinis.

Remiantis mokslinės literatūros bei komercinių bankų teikiamais duomenimis, pastebima, kad bankuose rizikos vertinimui daugiausia naudojamos kompleksinės kredito reitingo sistemos, derinant kiekybinius bei kokybinius komponentus, be to kai kuriuose komerciniuose bankuose naudojami vertinimo balais modeliai, numatantys skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybę. Galima būtų išskirti pagrindines tobulintinas sritis įmonių finansinių rodiklių vertinime bankuose:

- Tarpusavio ryšiais nesiejami finansiniai rodikliai,
- Nesuteikiamas lyginamasis svoris atskiriems rodikliams,
- Tarpusavyje koreliuojančių rodiklių vertinimas,
- Ne visuose bankuose nustatyti leistini finansinių rodiklių reikšmių svyravimo intervalai.

Vienas iš esminių patobulinimų šiuo metu komerciniuose bankuose naudojamoms kredito reitingo sistemoms galėtų būti įsipareigojimų nevykdymo tikimybės skaičiavimo įtraukimas, suteikiant atitinkamą balą kiekvienoje rezultatų skalėje. Tad, greta tradicinės finansinės analizės bankuose turėtų būti atliekamas ir skolininkų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės skaičiavimas.

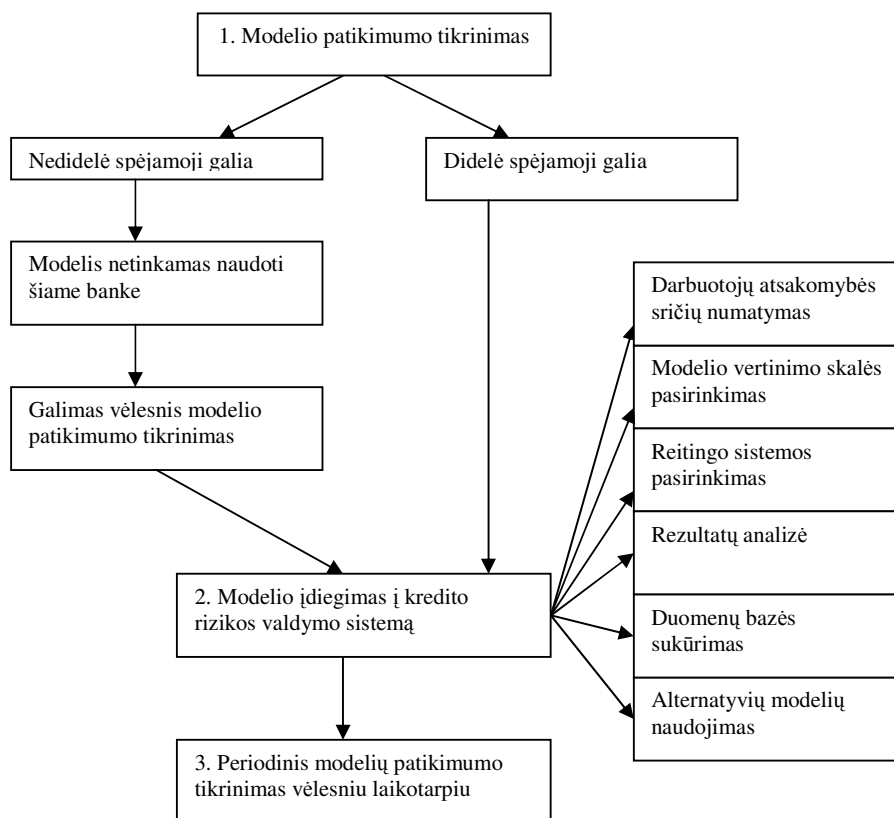
Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams galima būtų pasiūlyti naudoti kredito rizikos vertinimui Shumway ir Zmijewski modelius. Šių modelių naudojimą pagrindžia ir šios priežastys:

- Šiuose modeliuose naudojami trys pagrindiniai rodikliai, atstovaujantys pagrindines Lietuvoje veikiančių bankų vertinamas rodiklių grupes: pelningumą, finansų struktūrą bei likvidumą. Grynojo pelningumo rodiklis visapusiškai atspindi įmonės veiklą, įvertinant visas išlaidas: savikainą, veiklos sąnaudas, finansinės bei investicinės veiklos sąnaudas,

kitos veiklos sąnaudas, tuo parodydamas, kiek vienam įmonės pajamų litui tenka grynojo pelno. Įsipareigojimų ir turto santykis atspindi įmonės priklausomybės nuo išorinių kreditorių laipsnį, o tai yra gana aktualus aspektas bankui, vertinant įmonės įsipareigojimų nevykdymo tikimybę. Įmonės gebėjimą trumpalaikiu turtu padengti trumpalaikius įsipareigojimus parodo bendrojo likvidumo koeficientas, tuomet įsipareigojimų nevykdymo tikimybėje atsispindėtų ir įmonės trumpalaikio turto valdymo įvertinimas.

- Atsiranda galimybė įvertinti viso ekonominio veiklos sektoriaus, kuriam skolininkas priklauso, įsipareigojimų nevykdymo tikimybę, bei nustatyti, ar skolininko kreditingumo būklės kitimo tendencijos atitinka sektoriaus tendencijas. Taikomame modelyje naudojami trys finansiniai rodikliai šakos atveju galėtų būti nesunkiai apskaičiuojami pagal Statistikos departamento pateikiamus finansinius santykinus rodiklius.
- Paprastesnis bei tiksliau suvokiamas modelių reikšmių interpretavimas, kai įsipareigojimų nevykdymo tikimybės rezultatas intervale nuo 0 iki 1.

Lietuvoje veikiančioms komerciniams bankams galėtumėme pasiūlyti pasirinkti vertinimo balais modelį. Šio modelio įvedimo į banko kredito rizikos valdymo sistemą projektas pateiktas 20 paveiksle.

20 pav. Siūlomas vertinimo balais modelio projektas

Šaltinis : Sudaryta autorės

Atsižvelgiant į siūlomų metodų privalomus ir trūkumus, komerciniams bankams siūloma prieš įdiegiant vertinimo balais modelį, atlikti atgalinį patikrinimą su faktiniais banko turimais duomenimis apie skolininkus, taip siekiant nustatyti modelio taikymo patikimumą konkrečiame banke. Remiantis skaičiavimų rezultatais bankas turėtų taikyti tą modelį, kurio nuostolių vienam klientui dydis yra mažesnis, o tai reikštų, kad suminiai nuostoliai taip pat būtų mažesni. O taip pat remiantis užsienio autorių atliktais vertinimo balais modelių patikimumo tikrinimo rezultatais siūlomas 70 % dydis, o jei dydis mažesnis, tuomet nerekomenduojama modelio įdiegti į kredito rizikos vertinimo sistemą.

Taip pat jeigu pradiniam etape vertinimo balais modelis nebūtų pasirinktas, jį siūloma pakartotinai patikrinti praėjus vieneriems ar dvejiems metams, kai dėl pasikeitusių skolininkų finansinių rodiklių ar paties banko skolininkų struktūros modelio, modelio tinkamumo procentas būtų didesnis.

Labai svarbu banke įdiegiant vertinimo modelį, atsakingai parinkti personalą, bei koordinuoti jų atliekamas funkcijas, o taip pat skirti lėšų darbuotojų apmokymams. Beje taip pat turėtų būti apibrėžta aiški modelyje taikomos informacijos seka.

Įdiegiant Shumway, Zmijewski modelius siūloma įvesti penkias vertinimo skales, kur kiekvienai iš jų būtų suteikiamas balas, taip siekiant teisingesnio įvertinimo rezultato. Suteikiant įvertinimo balą taip pat būtų charakterizuojamos įmonės reitingas balais:

- Aukšto mokumo (iki 0,2)
- Finansiškai stabilios įmonės (0,21– 0,3)
- Vidutinio finansinio stabilumo įmonės (0,31 – 0,4)
- Silpno finansinio stabilumo (0,41 – 0,5)
- Potencialiai nemokios, ar laikinai nemokios įmonės (0,51 – 0,7)

Nemažiau svarbus aspektas įdiegiant vertinimo balais modelį būtų reitingo sistemos pasirinkimas ir gautų rezultatų vertinimas bendrai su kitais vertinimo kriterijais. Labai svarbu kredito riziką įvertinti šiais etapais, vertinant įmonės:

- Veiklos efektyvumą
- Produkcijos konkurencingumą
- Vadovo kvalifikaciją
- Apskaitos kokybę
- Verslo planą
- Įmonės riziką
- Įmonės stabilumą
- Finansinę būklę

O taip pat svarbu įvertinti įmonės įsipareigojimų nevykdymo tikimybę.

Atlikus analizę, bei sisteminant gautus rezultatus įdiegiant pasirinktą modelį, svarbu numatyti, kokią vietą kliento vertinime užimtų šiais vertinimo balais modeliais gauti rezultatai. Įvertinus visus vertinimo kriterijus gaunamas suminis skolininko balas, pagal kurį sprendžiama skolininko kreditingumo situacija:

- 1 balas – puiki skolininko būklė;
- 2 balai – gera skolininko būklė;
- 3 balai - patenkinama skolininko būklė;
- 4 balai - nepatenkinama skolininko būklė
- 5 balai – bloga skolininko būklė.

Didelių verslo paskolų atveju bankai yra labiau linkę pasikliauti individualiu ekspertiniu vertinimu negu vien pasikliauti kredito reitingu. Todėl, gautas pagal siūlomą sistemą kredito reitingas turėtų būti modifikuojamas, bei atliekami patikslinimai pagal paskolų ekspertų vertinimus, žinoma atsižvelgiant į paskolos dydį, rūšį, terminą, bei kitus veiksnius.

Siekiant atlikti teisingus vertinimus pagal kredito reitingo sistemą, bankui siūloma kaupti ne tik finansinius skolininko duomenis, bet ir atitinkamus dokumentus susijusius su skolininku, bei dokumentus susijusius su reitingo nustatymo procesu, veiklos duomenimis, kuriais remiantis buvo suteiktas reitingas. Taip pat banke turėtų būti nustatomi alternatyvūs modeliai, kuriais būtų galima pasinaudoti, jeigu finansinių ataskaitų duomenys būtų nepatikimi.

Įdiegus bei naudojant pasirinktą vertinimo balais modelį, banko kredito rizikos vertinimo sistemoje itin svarbus dėmesys turėtų būti skiriamas periodiškai atliekamiems šio modelio patikrinimams, taip siekiant nustatyti jo patikimumą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant atlikto darbo rezultatus, darbe susisteminti komercinio banko veiklos efektyvumo ir rizikos vertinimo metodų metodologiniai aspektai, bei jų pagrindu įvertinta AB Šiaulių banko veiklos rizikos ekonominė analizė ir įtaka veiklos efektyvumui, bei pateikti siūlymai banko veiklos rizikos ir efektyvumo tobulinimui. Siekiant įgyvendinti darbo tikslą, buvo išanalizuota Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra, nagrinėjanti komercinių bankų veiklos efektyvumo ir rizikos vertinimo metodus.

Susisteminius ir apibendrinus tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių mokslinę literatūrą, pastebėta, kad vis tik literatūroje, nagrinėjančioje komercinių bankų veiklos rizikos ir veiklos efektyvumo vertinimą, nėra nuoseklaus bankų veiklos vertinimo metodo, kurio pagalba, būtų paprasčiau vertinti komercinių bankų veiklos rizikos ir veiklos efektyvumo rodiklius.

Efektyviai veikiančio komercinio banko darbas priklauso nuo pagrindinių veikos tikslų įgyvendinimo t.y. maksimalaus pelno ir didelio kapitalo rentabilumo. O kuriant banko įvaizdį svarbiausia yra: banko operatyvumas, informatyvumas, mobilumas, pasiekiamumas, bei kokybė.

Komercinio banko veiklos įvertinimui, darbe apibūdintas buhalterinis ir ekonominis banko veiklos įvertinimo metodai. Pastebėtas skirtumas tarp buhalterinio ir ekonominio banko veikos vertinimo metodų yra tas, jog taikant buhalterinį banko veikos vertinimo metodą negalima išmatuoti rizikos. Taikant ekonominį banko veiklos vertinimo metodą, rizika vertinama parenkant atitinkamą grynujų pinigų srautų diskontavimo normą.

Atlikta AB Šiaulių banko veiklos analizė naudojant palyginimo, koeficientų bei grafinio interpretavimo metodus, leidžia daryti išvadą, kad per nagrinėjamą laikotarpį buvo stebima banko veiklos rodiklių augimo tendencija. Augantys banko veiklos rodikliai turėjo teigiamos įtakos banko veiklos rezultatams. Per analizuojamą 2003 – 2007 metų laikotarpį bankas įgyvendino iškeltus tikslus, pasiekė ir viršijo planuotus rodiklius, bei išlaikė sparčius augimo tempus. Sparčius AB Šiaulių banko veiklos augimo tempus užtikrino sėkmingai plėtojama į smulkų ir vidutinį verslą orientuota banko veikla, bei nuoseklus kapitalo bazės stiprinimas. Bankas per metus padidino įstatinį kapitalą 33,4 % ir 2005 m. gruodžio 31d. jis buvo lygus 74,72 mln. Lt. 2007 metai AB Šiaulių bankui buvo sėkmingi ir pelningi. Bankas viršijo planuotą grynojo pelno rodiklį ir uždirbo per 27 mln. litų, t.y. beveik du kartus daugiau negu ankstesniais metais. 2007 metais ženkliai – pusantro karto – išaugo banko akcinis kapitalas, jis siekia 161 mln. litų. 2007 metų liepos mėnesį AB Šiaulių banko akcijos buvo įtrauktos į Baltijos šalių (nuo 2008 m. vadinasi NASDAQ OMX) vertybinių popierių rinkos prekybinį indeksą OMX Baltic 10, o Vilniaus vertybinių popierių biržos oficialiajame sąrašė listinguojamas AB Šiaulių bankas įvertintas kaip vienas iš dešimties likvidžiausių Baltijos šalių bendrovių ir pateko į likvidžiausių lietuviškų akcijų ketvertuką.

Viešai skelbiamos AB Šiaulių banko finansinės ataskaitos ir veiklos rodikliai, leidžia vertinti banką, kaip patikimą ir priimtina besikeičiančios finansų rinkos dalyvį. Palankiai vertinama ir atlikta banko pelningumo rodiklių analizė. Per analizuojamą 2003 – 2007 metų laikotarpį AB Šiaulių banko bendrasis pardavimų pelningumo rodiklis išaugo 18,16 %, įprastinės veiklos pelningumo rodiklis 14,86 %, o grynasis pardavimų pelningumo rodiklis išaugo 12,36%, nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis išaugo 17,03%. Gana didelę įtaką nuosavo kapitalo pelningumo rodiklio padidėjimui daro banko skolintų lėšų didėjimas, bei didėjantis pardavimų pelningumas. Išanalizuoti pelningumo rodikliai leidžia daryti išvadą kad analizuojamu laikotarpiu gauti banko rezultatai neprieštarauja nuomonei apie banko stabilumą bei patikimumą.

Išanalizavus AB Šiaulių banko investicijų struktūrą, pastebima kad AB Šiaulių bankas linkęs pasyviai valdyti vertybinių popierių portfelį. AB Šiaulių bankas investiciniame portfelyje daugiausia dominuoja skolos vertybiniai popieriai ir investicijų į dukterinių bendrovių nuosavybės vertybinius popierius. Šiandien vis aktualesnis tampa kokybiškas investicijų valdymas, o pasyvus AB Šiaulių banko vertybinių popierių portfelio valdymas riboja galimybes teikti kvalifikuotas paslaugas formuojant klientų vertybinių popierių portfelį, ko pasekoje yra ribojamas ir kredito rizikos valdymas.

Komercinio banko sėkmė yra tinkamai suformuluota rizikos ir veiklos valdymo strategija, kurioje būtina suderinti tris pagrindinius principus: pelningumą, likvidumą, saugumą.

Vis stiprėjanti konkurencija tarp komercinių bankų, skatina bankus taikyti naujesnius, tobulesnius, bei skaičiavimais pagrįstus veiklos riziką valdančius metodus. Suprantant, kad banko verslas iš esmės yra banko rizikos valdymo verslas, turi būti suvokiama būtinybė imtis nuolatinės verslo rizikos valdymo veiklos, į kurią turėtų būti įtraukiami visi banko padaliniai. Jei norima veikti kryptingai ir koordinuotai, tai būtina formalizuoti rizikos valdymo politiką, bei sukurti strategiją. Taip bankas turi galimybę numatyti ir išvengti nepalankių įvykių, o ne tik švelninti jų pasekmes. Vertinant AB Šiaulių banko veiklos efektyvumo ir rizikos sąsajas taikyti jautrumo bei scenarijų modeliavimo metodai. Atlikus veiklos efektyvumo ir rizikos rūšių jautrumo analizę, pastebėta, kad, didelę įtaką AB Šiaulių banko turto pelningumui (glaudumo ryšio indeksas 0,95), bei nuosavo kapitalo pelningumui (glaudumo ryšio indeksas 0,79) turi maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta rodiklis, bei kapitalo pakankamumo rodiklis (glaudumo ryšio indeksas 0,64). Remiantis rodiklių skaičiavimais galima teigti, kad AB Šiaulių banko veiklos efektyvumui didžiausios įtakos turi rinkos bei kapitalo rizikos. Per visą nagrinėjamą laikotarpį AB Šiaulių bankas, griežtai laikėsi Lietuvos banko reglamentuojamų riziką ribojančių normatyvų, todėl įvykdė visus įsipareigojimus. Atlikta AB Šiaulių banko veiklos rizikos ir veiklos efektyvumo valdymo analizė parodė, kad nagrinėjamame banke egzistuoja efektyvi įvairių veiklos, bei rizikos rūšių valdymo sistema, tačiau taip pat yra ir tam tikrų trūkumų. Pateikti pasiūlymai likvidumo, palūkanų

normų, bei rinkos rizikos valdymo didinimui gali būti naudingi bankui, ieškančiam efektyvesnių veiklos ir rizikos valdymo sprendimų.

Kiekvienas komercinis bankas savo veikloje turi prisiimti jai būdingą riziką. Viena iš pagrindinių banko rizikos formų yra kredito rizika. Kredito rizika apibūdinama kaip tikimybė, jog skolininkas dėl tam tikrų priežasčių nesugebės įvykdyti įsipareigojimų, numatytų pagal kreditavimo sutartį, ir yra vertinama kaip pagrindinis nuostolių dėl įsipareigojimų nevykdymo susidarymo šaltinis. Vertinimo balais modelio įdiegimas AB Šiaulių banke galėtų būti esminių patobulinimų šiuo metu banke naudojamoms kredito reitingo sistemoms. Greta tradicinės finansinės analizės bankuose turėtų būti atliekamas ir skolininkų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės skaičiavimas. Gera ir patraukli esama situacija neužtikrina, kad ateityje ji tokia ir išliks, kadangi veiklos efektyvumą ir rizikos valdymą lemia daugelis veiksnių, pradedant ekonomine šalies situacija, įstatymais ir baigiant stichinėmis nelaimėmis bei katastrofomis. Todėl komercinio banko veikloje turi būti tinkamai parinkta banko valdymo strategija įvertinant išskylančias grėsmes.

LITERATŪRA

1. Aliber R. Z., Deussenberry J. S., Mayer T. (1995). *Pinigai, bankai ir ekonomika*. Vilnius.
2. Altman E. I. (1993). *Corporate Financial Distress and Bankruptcy: A Complete Guide to Predicting and Avoiding Distress and Profiting from Bankruptcy*. – New York, John Wiley & Sons.
3. Barriga L. (2004). *Innovations in Risk Management – Lessons from the Banking Industry*. Technical Paper / L. Barriga, E. Rosengren. Boston: Federal Reserve Bank of Boston.
4. Basle Committee on Banking Supervision (1999). *Credit risk modelling: current practices and applications*. – Basle.
5. Ališauskas L., Vaškelaitis V. (1998). *Šiuolaikinės bankų sistemos*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 56 p.
6. Bessis, J. (1998). *Risk management in banking*. West Sussex: John Wiley&Sons. Ltd.
7. Bereza, S. (1992). *Banko rizikos valdymas*. Varšuva: Lenkijos sąjunga.
8. Boguslauskas V., Ulys D. (2000). *Įmonių vertinimo rodiklių koncepcijos*. *Inžinerinė ekonomika*. KTU, Nr. 3(18), p. 9.
9. Buračas, A. (1998). *Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žinynas*. Vilnius,
10. Buškevičiūtė E., Mačerinskiene I. (1999). *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija.
11. Caouette J. B. (1998). *Managing Credit Risk. The Next Great Financial Challenge* / J.B. Caouette, E.I. Altman, P. Narayanan. – New York, Wiley Frontiers in Finance.
12. Copeland, T.E., Koller T., Murrin J. (1999) *Valuation. Measuring and Managing the value of companies*. New York: John Wiley & Sons, Inc. Vertimas į rusų kalbą.- Maskva.
13. Chmieliauskas P., Kazlauskienė V. (2000), *Vertės nustatymo teoriniai ir metodologiniai aspektai: jų taikymo ypatumai vertinant turtą besikeičiančios rinkos sąlygomis*,// Tarptautinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba 2000“, įvykusios Kaune 2000m. gegužės 4-5d., pranešimų medžiaga. – Kaunas: Technologija, p. 84-86,
14. Čiapas L. (1999). *Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida*. Pinigų studijos, Nr. 3.9/.
15. Damodaran, A. (2002). *Valuing financial service firms*. <http://www.stern.nyu.edu>. [2004 03 03],
16. Fernandez P., (2002). *Tree residual income valuation methods and discounted cash flow valuation*. <http://papers.ssrn.com>. [2004 03 05].
17. Girdzijauskas S. (1997). *Finansiniai skaičiavimai bankininkystėje, komercijoje, draudime, versle*.- Kaunas.

18. Gondat-Larralde C. (2004). *The economics of retail banking – an empirical analysis of the UK market for personal current accounts* / C.Gondat-Larralde, E.Nier // Bank of England Quarterly Bulletin.
19. Gottwald S. (2005). An abstract approach toward evaluation of fuzzy rule systems // Fuzzy Logics and Related Structures. 26th Linz Seminar on Fuzzy Set Theory. Austria, Linz, p. 51-54.
20. Grondskis D., Staškevičius J. A., ir Zemkauskas A.(2001). *Organizacijos veiklos vertinimo sistema*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai.
21. Ivaškevičius D., Sakalas A. (1997). *Bankų vadyba*.- Kaunas: Technologija.
22. Jasevičienė F. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius.
23. Jasienė M.(1998). *Palūkanų normos rizikos valdymas*. Vilnius.
24. Kancerevyčius G. (2006). *Finansai ir investicijos*. Kaunas: "Smaltijos" leidykla.
25. Kraujalis Š. (2001). *Lietuvos bankų investavimo kriterijai*. Pinigų studijos, Nr.4.
26. Kraujalis Š. (2001). *Lietuvos bankų investicijų struktūros analizė*. Inžinerinė ekonomika, Nr. 1 (21).
27. Kraujalis Š. (1998) *Lietuvos bankų veikla ir jos perspektyvos Lietuvai tapus Europos sąjungos nare*. Ekonomika ir vadyba, Nr. 23-24.
28. Kraujalis Š., Snieška V.(2000). *Konkurencijos Lietuvos bankų rinkoje kitimas ir jos įtaka investicinės bankų veiklos plėtrai*. Inžinerinė ekonomika, Nr. 4,- 2000.
29. Kropas S., Vengraitis D., Šidlauskas ir kiti.(1998). *Banko finansų valdymas*, Vilnius.
30. Kvedaraitė V.(1997). *Įmonės finansų valdymas*, Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
31. *Kredito įstaigų veikla (apžvalgos)* [žiūrėta 2009-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla.htm>
32. Leipus R., Valužis M., (2006) *Kredito rizika kaip pasirinkimo sandoris*. Pinigų studijos, Nr. 1 p.36.
33. Lietuvos bankų asociacija [žiūrėta 2009-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt/index.php/lt/27163/> .
34. *Lietuvos banko tinklalapis* [žiūrėta 2009-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/home/default.asp>.
35. Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos. [žiūrėta 2009-02-12]. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/ekonomika/makroekonominės_proгноzes/Prognozės_0810_lt.pdf.
36. LR bankų įstatymas. 2004m. kovo 30 d. Nr. IX – 2085.
37. LR Finansų įstaigų įstatymas, 2002 m. rugsėjo 10 d. Nr. IX-1068.

38. Legenzova R. (2001). *Verslo vertinimo metodai ir jų taikymo Lietuvoje specifika*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, nr. 17.
39. Mackevičius J, Poškaitė D. (1998). *Finansinė analizė*. Vilnius.
40. Martinkus B., Žilinskas V. (1996). *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai*. Kaunas.
41. Miller, W.D. (1995). *Commercial bank valuation*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
42. Rutkauskas A. V. (2000). *Finansų ir komercijos kiekybiniai modeliai*. Vilnius.
43. Rutkauskas A. V. (2007). *Verslo finansų valdymo šiuolaikinės problemos ir jų sprendimai*. Vilnius.
44. Staškevičius J. A., Jočienė K. (1999). *Kapitalo pakankamumo vertinimas bankų priežiūros aspektu*. Ekonomika, Nr. 47.
45. Sinkey J. F. (1992). *Commercial Bank Financial Management*. N. Y.: Macmillan Publishing Company.
46. Samuels J. M., Wilkes F. M., Brayshaw R. E. (1993) *Management of Company Finance. Fifth Edition*. London: Chapman and Hall.
47. Stickney C P. (1993) *Financial Statement Analysis. A Strategic Perspective*. Fort Worth Philadelphia. Tt.: The Dryden Press Harcourt Brace College Publishers.
48. Šadžius L. (2001). *Lietuvos komercinių bankų kūrimosi pradžia (1988-1999)* straipsnis iš Verslas, vadyba ir studijos. Vilnius .
49. Šimkus G., Mendelevičius M., (2006) *Lietuvos bankų paskolų pasiskirstymas pagal ekonominę veiklą finansinio stabilumo pažiūriu*. Pinigų studijos, Nr. 2 p.5.
50. Terleckas V. (1997) *Lietuvos bankas 1922-1943 metais (kūrimo ir veiklos stadija)*. Vilnius.
51. Titarenko J. (2001). *Rinkos disciplinos raida Lietuvos bankų sistemoje*. Pinigų studijos, Nr. 3.
52. Valvonis V. (2006). *Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolų portfelio rizika ir ekonominio kapitalo paskirstymas*. Pinigų studijos, Nr. 2 p.58..
53. Valvonis V. (2006). *Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolinimosi rizika*. Pinigų studijos, Nr. 1 p.80.
54. Vaškelaitis V. (2000). *Komercinė bankininkystė: atsiradimo ir plėtros ištakos bei prielaidos*. Lietuvos ūkis, Nr. 1-2, Nr. 3-4, Nr. 5-6.
55. Vaškelaitis, V. (2006). *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Vilnius: VĮ Mokslotyros institutas.
56. Vaškelaitis, V. (2006). *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Vilnius: VĮ Mokslotyros institutas.
57. Zalgave E. (2001). *EVA – a New Measure of Financial Performance of Commercial Banks*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 19.

58. <http://www.sb.lt> Šiaulių banko finansinės ataskaitos.
59. <http://www.vzinios.lt>
60. <http://www.vdu.lt/> leidiniai
61. <http://finansai.tripod.com>
62. <http://www.erc.lt>
63. <http://ktu.lt>
64. <http://.lrinka.lt>
65. www.lbankas.lt
66. www.nse.lt

PAGRINDINIŲ SAŲVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šiais šaltiniais: Buračas, A. (1997). Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žinynas. VU, VDU; Vilnius: seimo leidykla. Pass Ch., Lowwes B., Davies L. (1997). Ekonomikos terminų žodynas. Iš anglų kalbos vertė Bareikytė, Z., Žeimytė, L. B., Francūzevičiūtė, K. Vilnius: UAB „Baltijos bisnis“.

A

Akcija – vertybinis popierius, kurį išleidžia akcinė bendrovė arba valstybė, kaip ilgalaikio kapitalo didinimo priemonė. Bendrovės akcininkai yra teisėti jos savininkai ir turi teisę gauti jos pelno dalį.

Akcijos pelnas – grynas pelnas, gautas sumokėjus mokesčius, tenkantis paprastųjų akcijų savininkams. Jis gaunamas padalijus pelną iš paprastųjų akcijų skaičiaus.

Akcininkas – akcijų savininkas, tai fizinis ar juridinis asmuo.

Akcinis kapitalas – akcinėje bendrovėje naudojami pinigai, kuriuos investavo akcininkai, ir kurie išliks kaip nuolatinis finansų šaltinis tol, kol egzistuos bendrovė.

Akcininkų nuosavybė – akcinis kapitalas, iš pradžių investuotas akcininkų, pridėjus rezervus, atsirandančius, pvz., kai nepaskirstytasis pelnas sugrąžinamas bendrovei.

Apyvartinis kapitalas – apskaitoje naudojamas terminas, reiškiantis firmos trumpalaikio turto, kuris naudojamas gamybos cikle trunkančiame ne ilgiau kaip vienerius metus, ir trumpalaikių įsipareigojimų skirtumą.

B

Balansas – finansinė ataskaita atspindinti firmos turta ir įsipareigojimus paskutinę ūkinės veiklos laikotarpio dieną.

Bankas – įgaliota indėlių priėmimo įstaiga, priimanti piniginius indėlius iš gyventojų ar įvairių institucijų ir gražinanti indėlius indėlininkui, pateikus reikiamą dokumentą. Bankai yra komercinės įstaigos, kurios gauna pelną už indėlių skolinimą tiems kurie nori skolintis, o už paslaugą dažniausiai ima tam tikrą mokestį.

C

Centrinis bankas – svarbiausia šalies bankininkystės įstaiga, kurią tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoja vyriausybė, siekdama garantuoti normalias banko paslaugas.

D

Dividendas – pinigai, kuriuos akcinė bendrovė išmoka savo akcininkams už įdėtą akcinį kapitalą. Dividendai yra bendrovės pelno paskirstymas.

Dukterinė bendrovė – bendrovė, esanti kitos bendrovės nuosavybė. Dukterinė bendrovė gali toliau prekiauti savo vardu, tačiau ją visiškai arba iš dalies kontroliuoja pagrindinė bendrovė.

Diskonto norma – palūkanų norma, pagal kurią turi būti diskontuotos grynųjų pinigų įplaukos ir išlaidos susijusios su investicijų projektu.

Diskontavimas – ateities mokėjimų dabartinės vertės apskaičiavimas, nustatant palūkanų normą.

Diskontuoti piniginiai srautai – piniginiai srautai, susiję su ekonominiais projektais, kurie yra reguliuojami taip, kad būtų priimtini atsižvelgiant į piniginių srautų terminus ir galimas palūkanas nuo panaudojamų lėšų.

E

Emisija – išleidimas į apyvartą – pinigų, vertybinių popierių.

F

Finansų tarpininkas – organizacija veikianti finansų rinkose ir jungianti paskolos suteikėjus ir gavėjus, arba tapytojus ir investuotojus.

Finansinis tarpininkavimas – procesas, kurio metu ekonomikos subjektas, laisvų finansinių išteklių turėtojams, sudaroma galimybė paskolinti ar kitaip leisti naudoti šiuos išteklius kitiems ekonomikos subjektams abipusiai priimtinomis sąlygomis.

G

Grynasis pelnas – skirtumas tarp bendrojo pelno ir firmos veiklos sąnaudų.

I

Indėlis – pinigai, patikėti finansiniam tarpininkui.

Investavimas – kapitalo įdėjimas; akcijų ir kitų vertybinių popierių įsigijimas.

Investuotojas – institucija ar asmuo, savo lėšas panaudojantis kapitalo funkcijoms ar jų vystymui, taip pat gamybai plėsti.

Į

Įmonė – ūkinės veiklos institucija, bendrovė.

Įsipareigojimas – pretenzija asmens ar įmonės ištekliams pasiskolintų pinigų atžvilgiu.

K

Kaina – prekės, paslaugos, turto arba gamybos veiksmų piniginė vertė.

Kapitalas – indėlis į gamybą, investuojant į materialųjį kapitalą ir intelektualųjį kapitalą.

Komercinis bankas – bankas, kuris priima pinigų indėlis ir suteikia jiems mokėjimo pervedimo paslaugas, taip pat sudaro sąlygas taupyti ir skolintis.

Kapitalo kaštai – kapitalo įdėjimai perkant materialųjį turtą ar akcijas.

Kapitalizacija – vertybinių popierių emisijos ar jų kotiruojamos apimties įvertinimas rinkos kainomis: pelno panaudojimas bendrovės fondams (kapitalui) didinti ar papildomiems vertybiniams popieriams įsigyti.

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis.

Konsorciumas – laikinas kelių bankų ar bendrovių susitarimas išplatinti stambų akcijų ar obligacijų paketą, arba bendrai investuoti į stambų projektą.

L

Likvidumas – piniginiai aktyvai, kurie gali būti tiesiogiai naudojami kaip mokėjimo priemonė.

Likvidacinė vertė – firmos turto grynoji vertė, gaunama iš turto atėmus visus trumpalaikius ir ilgalaikius įsipareigojimus, kaip pateikiama balansinėje ataskaitoje.

M

Metodas – veiklos, sprendimo būdas.

N

Nepaskirstytas pelnas - likęs pelnas išskaičiuos mokesčius, kuris paprastai vėl įdedamas į firmą, o ne mokamas bendrovės savininkams dividendais.

Nuosavybė – Materialus ir nematerialus turtas.

Nusidėvėjimas – finansinės vertės mažėjimas.

O

Obligacija – vertybinis popierius, kurį išleidžia bendrovės ir vyriausybė.

Opcionas – pasirinkimo teisė vienai iš susitariančiųjų pusių; terminuotas sandoris biržoje su nuolaida/privilegija, dėl aktyvų ar vertybinių popierių pirkimo ar pardavimo nustatyta kaina tam tikrą laiką su galimybe rinktis vieną iš kelių alternatyvių to sandorio sąlygų.

P

Palūkanos – paskolos gavėjų mokėjimai kreditoriams už jų pinigų panaudojimą finansuoti materialiosioms bei vertybinių popierių investicijoms ir vartojimui.

Palūkanų norma – skolinamojo kapitalo kaina.

Pelnas – skirtumas, kuris atsiranda tuomet, kai firmos bendrosios pajamos yra didesnės už jos bendrąsias sąnaudas.

Pelningumas – pelnas, kurį gauna firma pagal firmos dydį. Jis matuojamas atsižvelgiant į visus panaudotus aktyvus, ilgalaikio kapitalo ir tarnautojų skaičių.

Pelningumo rodikliai – firmos pelno maržos apskaitos matas, kuris išreiškia firmos pelną kaip jos pajamų gautų iš pardavimo procentą.

Pelno (nuostolio) ataskaita – ataskaita, kuri rodo visas firmos pardavimo pajamas, gaunamas per prekybos laikotarpį ir visas eksplicitines sąnaudas patirtas uždirbant tas pajamas.

Pelno marža – skirtumas tarp prekės pardavimo kainos ir jos gamybos bei pardavimo sąnaudų.

Pelno norma – firmos gautas pelnas, skaičiuojamas kaip procentai nuo įdėtų į verslą aktyvų.

Piniginiai srautai – įmonės pinigų gavimas iš pardavimo ir kt. įplaukų bei išleidimas mokant grynais tiekėjams, darbuotojams ir kt.

Pridėtinė vertė – skirtumas tarp firmos pajamų iš pardavimo ir jos įsigytų medžiagų bei paslaugų sąnaudų.

R

Rinka – mainų mechanizmas, suvedantis produkto, gamybos veiksnių ar vertybinių popierių pardavėjus ir pirkėjus.

Rizika – galimas pavojus veiklai; nuostolis.

T

Turtas – grynųjų aktyvų atsargos, kurias turi asmenys ar namų ūkiai.

V

Vertybinis popierius – finansiniai instrumentai, kuriuos išleidžia firmos, finansų įstaigos ir vyriausybė.

Vertybinių popierių birža – rinka, kurioje prekiaujama bendrovės vertybiniais popieriais, akcijomis ir valstybės vertybiniais popieriais.

Vertinimas – išankstinis laukiamos naudos nustatymas.